

ახალი ვაზიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა

ანუ

მეორე ნაწილი ქართლის მოქცევისა

გამოცემული

რედქტორობით და წინა-სიტყვაობით

ე. თაყაიშვილისა.

ტფილისი.

Типогр. Я. А. Мансвѣтова. || სტამბა ი. ა. მანსვეტოვისა.

1891.

Дозволено цензур. Тифлисъ, 20 Апрелья 1890 года.

წინა-სიტყვაობა

ახალი ვაჩიანტი წმიდა ნინოს ცხოვრებისა, რომელიც აქამომდე ცნობილი არ იყო და აქ პირველად იბეჭდება, შეადგენს მეორე ნაწილს „ქართლის მოქცევის წიგნისა“. პირველი ნაწილი ქართლის მოქცევისა შეიცავს ისტორიულ ხრონიკას და დაბეჭდილია ჩვენს გამოცემაში, რომელსაც ეწოდება „სამი ისტორიული ხრონიკა“. იქვე მოუვანილია სრული აღწერილობა შატბერდის კრებულისა, რომელიც ეკუთვნის მეათე საუკუნეს და რომელშიაც მოიხსენიება „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, და აგრეთვე გამოთქმულია სრული ჩვენი აზრი საზოგადოთ ქართლის მოქცევის შესახებ. ამიტომ აქ საჭიროთ არა ვრაცხთ განვიმოცოთ ის, რაც უკვე გამოგვითქვამს, და ვისაც სურს დასლოკებით გაიცნოს მოელი ქართლის მოქცევა, მან უსათუოდ ჩვენს სამ ისტორიულ ხრონიკას უნდა მიმართოს ¹⁾.

ტექსტის გამოცემის წესი აქაც ისეთია დაცული, როგორც ქართლის მოქცევის ხრონიკაში არის, ესე იგი ის სიტყვები და ასონი, რომელნიც დედანში გადასულნი არიან, და ძლივს განიჩქევიან, დიდ ფრჩხილებშია ჩასმული. საეჭვო

¹⁾ იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა (ქართლის-მოქცევისა, სუმბატისა ბაგრატიონების შესახებ და მესხური დავითისა)... ტფილისი. 1890.

შემთხვევაში ჰატივ ქვეშ მეოფი სიტყვები ჰატივითვე არიან ნახვენები ჰატარა ფრხსილებში და საზოგადოთ მართლწერა დედნისა სასტიკად არის დაცული 1). წმიდა ნინოს ცხოვრებას დედანში აკლია სამი ფურცელი. ნაკლული ტექსტი, სადაც შესაძლო იყო, შევასეთ იოანე ნილოს მცემლის და შიო-მღვიმის მამათა ცხოვრების ხელ-ნაწერებიდგან და ცნობები ამ შევსების შესახებ შენიშვნებში უჩვენეთ 2). აქ საჭიროთ ვრცხთ მოკიუვანოთ ცნობები ქართულთ წმიდა მამათა ცხოვრების ვარინტებზე საზოგადოთ და აგრეთვე იმ ხელ-ნაწერების შესახებ, რომლებითაც ჩვენ ვსულმძღვანელობდით შედარების დროს.

უძველეს ვარინტათ ქართულთ მამათა ცხოვრებისა ითვლება ერთი ეტრატზე ნაწერი ვარინტი, რომელიც ეკუთვნის პეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიას და რომელშიც მოიპოვება—ა) ცხოვრება წმიდა ნინოსი და მექვე ქართლისა და მიწიან მეფისა, ბ) ცხოვრება დავით გარესჯეღისა, გ) შიო მღვიმელისა, დ) აბიხოს ნეკრესელიისა და ე) დავით და კოსტანტინესი. ყველა ეს ცხოვრებანი აღწერილნი არიან არსენი კათალიკოსის მიერ, რომელიც ცხოვრობდა მეათე საუკუნეში 3).

1) ხოლო პირველ სამ გვერდზე „უე“-ს მაგიერ სიტყვებში ჩვენ, თქვენ და სხვა შეცთომით არის ნახმარი „უზ“. ჩვენს დედანში, როგორც უძველესს ხელ-ნაწერებში საზოგადოთ, „უზ“ მაგიერ ყოველთვის „უე“ იხმარება.

2) იხ. ქვემოთ გ. 15—18; 24; 40—42.

3) იხ. პროფესორ ჩუბინოვის წინა-სიტყვაობა ქართლის ცხოვრების მეორე ტომისა, გ. XX.

III

ხსენებულ ვაჩიანტის შემდეგ საუკეთესო ვაჩიანტებათ ქართველთ მამათა ცხოვრებისა ითვლებიან შიო-მღვიმის და იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ვაჩიანტები, რომელნიც ესლა ჩვენს საეკლესიო მუზეუმს ეგუთვნიან. ამათზე უკეთესი და უსრულესი ქართველთ მამათა ცხოვრებანი ჩვენში არ მოიპოვებიან, ჩვენ სძირათ მივმართავთ ამ ხელნაწერებს ჩვენს შენიშვნებში, და ამიტომ საჭიროთ ვრცლთ მოვიყვანოთ აქ მათი სრული აღწერილობა.

შიო-მღვიმის მამათა ცხოვრება № 170 in 4°, ანუ 30×21 (22×6) სანტიმეტრი, დაწერილია მშვენიერ მოსქო ქალაქდზე წვრილის და ძრიელ ლამაზის ნუსხა ხუცურის ხელით, ტექსტი ნაწერია ორ სვეტად და თითოეულ სვეტზე დატეულია 40 სტრიქონი. მელანი ტექსტისა შავია, სათაურებისა წითელი. ხელნაწერი შეიცავს სულ 502 გვერდს და დაცულია სრულათ. პაგინაცია აღნიშნულია რკუელებზე თითოეული რვა ფურცლის შემდეგ. უდა ხისა აქვს ტყავ გადაკრული და ლამაზი. პირველ ფურცელზე თავში ფერადებით შემკობილი ფურცლის სათაური, ანუ „ხასტაკა“ არის, არა მდიდრული. სიტყვები უმეტეს შემთხვევაში მოკლებით არიან ნაწერნი, პატივ ქვეშ. ხელნაწერში მოქცეულია სრული ცხოვრებანი ქართველთ წმინდანებისა შემდეგის რიგით:

1) ცხოვრება წმიდისა იოანე ზედა-ზადენელისა (1—24). სათაურის ქვემოთ სწერია: განახლა და განავრცო წმიდან მამამან ჩუზნმან ქრისტეს მიერ ქართლისა ქათალიკოზმან არსენი. 2) ცხოვრება წ. დავით გარეჯელისა (25—61); 3) ცხოვრება წ. შიო-მღვიმელისა (62—91),

IV

რომელი აღწერა ღირსმან მარტურნი, პირველ რომელსა
 ეწოდა იოანე (11), რომელი იყო მოწაფეთაგანი წმიდისა
 იოანესთა კოსტანტინეპოლით; 4) ცხოვრება წ. მამისა
 აბოხს ნეკრესელისა თქმული არსენ დიდისა ქართლისა
 კათალიკოსისა (93—97). ამის ბოლოს სწერია: „ღმერთო,
 შეიწყალე ცოდვილი იოანე, ამინ“. 5) ცხოვრება წმ.
 მოწამისა კოსტანტინესი ქართველისა, რომელი იწამა ბაბი-
 ლოვნელთა მეფეთა ჯაფარის მიერ (97—102); 6) ცხოვ-
 რება წ. გობრონისა, აღწერილი სტეფანე მტბევერელ ეპი-
 სკოპოსის მიერ, ბრძანებითა აშოტ გურგატპალატისათა
 (103—110); 7) წ. ეესტათი მცხეთელისა (110—120);
 8) წ. შუშანიკ დედოფლისა (120—130); 9) წ. ქეთე-
 ვან დედოფლისა (120—154); 10) ცხოვრება წმიდათა
 მოწამეთა დავით და კოსტანტინესი (155—162; 11)
 წ. ლუარსაბ მეფისა (163—169); 12) არჩილ მეფისა
 (169—170; 13) ეფთჳძე მთა-წმინდელისა (171—208);
 14) გიორგი მთა-წმინდელისა (208—266), ამის ბოლოს
 სწერია: „მამაო წმიდაო გიორგი, მეოხ და მოვარველ მეუფე-
 მე წინაშე ქრისტესა ცოდვილს იოანეს მწერალსა“. 15)
 ცხოვრება წ. ილარიონ ქართველისა (267—293); 16)
 პეტრე ქართველისა (293—300); 17) წ. აბოსი (300—223).
 ამის ბოლოს სწერია: „ყოვლად ქებულა მოწამეო აბო,
 მეოხ მეუფე ცოდვილსა მწერალს გლასაკს იოანეს“. შემდეგ
 კვითსულობით: „გურთსეულმცა არს საკელი, რომელმან
 შეგრიბა დედა წიგნისა ამის, ამინ“. 18) ცხოვრება წმ.
 ნინოსი (321—386). ბოლოს სწერია: „ღმერთო, შეი-
 წყალე ცოდვილი სიონის მთავარ-დიაკონი, გერმანეს ძმის

წული, იოანე“. 19) განგება სვეტის ცხოველის დღესასწაულისა და მოთხრობა სვეტისათვის ცხოველისა და საუფლოსა კვართისათვის (386—432). 20) ცხოვრება წ. რაქდენისა (433—435). მე-436 გვერდზე მოყვანილია ზანდუკი წიგნისა და ბოლოს სწერია: „სრულ იქმნა საკითხავი წმიდათა მამათა და მოწამეთა კელითა ჩემ ცოდვილისა მთავარ-დიაკონისა იოანესითა. დიდება ღმერთსა, სრულ მყოფელსა ყოველთასა, ამინ. და თუ რამე ნახოთ შეტომით, ნუ მწყევლით ღვთის გულისათვის და გამტრვას ეცადენით საღვთოს სიუკარულობისათვის“. 21) კსენება ღსაგალობელი წ. დოდო გარეჯელისა (437—443); 22) საგალობელი და შესმანი რაქდენისი (445—456); 23) — ანჩილ მეფისა (457—466). 24) — ლუარსაბ მეფისა (407—486); 25) შესება წმიდათა მოწამეთა ბიბინასი, შალვასი და ელიზბარისი და უწყებაჲ წამებისა მათისაჲ. (480—493); 26) — ისე წილგნელისა (493—502).

ბოლოს სწერია: „დიდება ღმერთსა დიდებით დიდებულსა. ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი მთავარ-დიაკონი იოანე. სრულ იქმნა სიონს შინა, ქალაქსა ტფილისისა, თთვესა (თა) ივლისის გასულს, ქკს უკა“ — 1733.

ამ გვარად შიო-მღვიმის სელ-ნაწერი, რომელიც საუკეთესო კრებულს შეადგენს ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრებისა, გადაწერილი უოფილა ტფილისში 1733 წ., ივლისის გასულს, სიონის მთავარ-დიაკონის, გერმანეს ძმის წულის, იოანეს მიერ.

იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ქართველთა მათა ცხოვრება № 130 in 4°, 32×21 (20×6) სან-

ტიმეტრი დაწერილია თეთრ ქაღალდზე მოლამაზო ღ აწ მსხვილი ნუსხა ხუცურის ხელით. ტექსტი ნაწილია ორ სვეტით და თითოეულ სვეტზე დატულია ოცდა ცამეტი-დგან ოცდა თექვსმეტ სტრიქონამდე. მელანი სათაურებისა წითელია, ტექსტისა შავი. ჰაგინაცია აღნიშნულია რვეულებზე თითოეული რვა იურცლის შემდეგ. ხელ-ნაწერი აკინძულია, მაგრამ უღა აწ აქვს. თავი და ბოლო აკლია. თავში, როგორც ჰაგინაციიდგან სჩანს, მხოლოდ 23 ფურცელი აკლია. ესა დატულია სულ 624 ფურცელი. ტექსტი ამ მამათა ცხოვრებაში უფრო ადვილი საკითხავია, ვიდრე შიო-მღვიმისაში, რადგანაც ხელი წერისა უფრო მოსხოა და შემოკლებანიც ისე ძლიერ სძინი აწ აჩანს, როგორც პირველში. იოანე-ნათლის მცემლის ვაჩიანტში ქართველთ მამათა ცხოვრებანი სრულიად იმავე რიგით აჩანს მოევანილნი, როგორც შიო-მღვიმისაში. ტექსტი ესა იწყება დავით გარქაველის საგალობელით: „შნ გნ შბილისა ქა შნნი ღის მშობლად აღმსარებელი დაიფარენ უსწრელი...“ თავდება სიდონიას მოთხრობით ჯვარის შესახებ, რომელიც სვეტი-ცხოველის განგებაშია მოქცეული: „ჭკითხვიდეს უკუწ, თუ რაა აწს გონქა ამას შეკრძალულსა შინა. ხოლო იგინი მიუგებდეს, ვითარცა უწყოდეს სულტისა შესაბამად ჭეშმარიტებისა“. მოგუყავს აქ ყველა მინაწერები ტექსტისვე ხელით, რომელნიც მოიპოვებინ ამ წიგნში.

დავით გარქაველის ცხოვრების ბოლოს სწერია: „მე ცოდვილმან და უღირსმან გაბრიელ საგინაშვილმან აღვსწერე მამათა საგალობელი და საკითხავი. გეგედრებით,

ნუ დაძვებულთ ავად წერისათვის: ავი დედანი მქონდა, დიანის დაწერილი იყო. მე უდაბნოს ნათლის-მცემლის მონასტერში აღვსწერე მრავალ-მთისა. შევსწირე დიდებულს ნათლის-მცემელს, ვინც გამოსწიროს ჩემთა ცოდვისათვის განიკითხოს, დღეს მას განკითხვისასა ნუ იქმნების კსნა სულისა მისისა“. წ. შიოს ბოლოს: „ქრისტე, შეიწყალე გაბრიელ საგინაშვილი. წმიდაო მამაო შიო მღვიმელო, მეოხ და შეამდგომელ მეუფე მეუფესთან“. ევთიმე მთა-წმინდელის ცხოვრების ბოლოს: „წმიდაო მამაო ევთუჱმე, წმიდაო მამაო გიორგი, ქართველნო წმიდანო, შემწე და მეოხ მექმენით ცოდვილსა და უღირსსა გაბრიელს საგინაშვილს, ოდეს მოვიდეს დიდებითა თვისითა განკითხვად ცოდვილთა და მართალთა. თქვენი ცხოვრებაჲ და მოქალაქობაჲ აღვსწერე უდაბნოს ნათლის-მცემლის მონასტერს მრავალ-მთისასა, ოდეს მკვიდრობდი მას მონასტერსა, და შევსწირე ნათლის-მცემელს, ვინც გამოსწიროს, ჩემის ცოდვისათვის განიკითხოს დღეს მას სასკულისასა“. წ. აბოს ცხოვრების ბოლოს: „წმიდაო მოწამეო ჭაბო, შემეწიე ცოდვილს გაბრიელს განკითხვს დღეს“. სვეტი-ცხოვლის განგების ბოლოს: „სვეტო ცხოველო, შემწე და მეოხ მეუფე ცოდვილს გაბრიელს საგინაშვილს“.

მე-მნმ გვერდის ქვემო არშიაზე არა ტექსტის ხელით და წერილი ხუცური ასოებით სწერია: „ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი ილანე (იე) ბერი“. გიორგი მთაწმინდელის ბოლოს სწერია:

„წმიდაო მამაო გიორგი, მეოხ მეუფე წინაშე ღვთისა ცოდვილს გაბრიელს საგინაშვილს, აღვსწერე ქართველ-

თა წმიდათა ცხოვრება უღაბნოს ნათლის-მცემლის მონასტურს მრავალ-მთისსა. ვიკადრე და მოკახსენე და შეკსწირე ნათლის-მცემელს, ვინცა გამოასვას ესე უნდოდ ნაწერი წიგნი ჩემის-ცოდვისათჳს განიკითხოას მეორედ მოსულსა, დღესა მას საშინელსა, ვინცა არ მოშალოს, დიკრთმან აკურთხოს. ავით წერისათჳს ნუ დამწეველით, ვეშურებოდ, ლეკისაგან გვეშინოდა.

„ამ წიგნს რომ ვწერდი, მოუხდა ლეკის ჯარი დავით-გარეჯას, უოკლად წმიდის სარტულის დადებას, მკათათვის „ბ“-სა. დიკრთმან და წმიდამან ღვთის-მშობელმან და წმიდამან დავით დაიტვა მონასტერი უჭირველად, უგუწბილებულნი (უგუწბილბულნი) წარვიდენ, ქჳს „უა“—1713.

აქედგან სჩანს, რომ იოანე ნათლის-მცემლის ვარინტი გადაუწერია განრიელ საგინაშვილს 1713 წ., დიაკონის ნაწერი დედნიდგან, იოანე ნათლის-მცემლის მონასტერში მრავალ-მთისა და შეუწირავს იმავე მონასტრისათვის. მასსადაძე, სსენებული ვარინტი ოცი წლით ადრე უოფილა გადაწერილი შიო-მღვიმის ხელ-ნაწერზე.

წმიდა გობრონის ცხოვრებას ორივე ხელ-ნაწერში ერთ ადგილას აკლია და თრახა ერთ და იმავე სიტყვაზეა შეწვეტილი: „ვითარცა იტყვის ესაია წინასწარ მეტყველი, არა თუმცა უფაღმან უოკლისა“ ამას შემდეგ ორივე ხელ-ნაწერში ადგილია დატოვებული და ნათლის-მცემლის ვარინტში შენიშვნაა გვერდზე მოუვანილი მხედრულის ხელით: „აჱ ბეკრი აკლდა დედანსა“ ¹⁾. ეს გარემოება და

¹⁾ იხ. შიო-მღვიმის ხელ-ნაწერი, გ. 104, და ნათლის-მცემლისა, გ. 142.

კიდევ ისა, რომ ორივე ხელ-ნაწერი ერთმანეთში ანათერით-
 ან განსხვავდებიან და შეტომანი ორივეში ერთნი და-
 იგივენი არიან,—აფიქრებინებს დ. ბაქრაძეს, რომ შიო-
 მღვიმის გარნიანტის გადაწერს დედნათ ჭქონია იოანე ნა-
 თლის მცემლის ვარნიანტი 1). ეს აზრი უეჭველი იქმნებო-
 და, რომ ერთი გარნიანტი ან უშლიდეს. საქმე იმაშია,
 რომ შიო-მღვიმის ხელ-ნაწერში ისეთ სიტყვებს ვპოულობთ,
 რომელნიც ნათლის-მცემლის ვარნიანტში არ მოიპოვებიან,
 და ზოგიერთი სიტყვებიც ორივე ხელ-ნაწერში ერთი ერთ-
 მანეთისაგან განსხვავდებიან. მაგალითად, სიტყვების მაგიერ
 „ნიანფორისა“, „ფანაკარი“, „ორბნითად“ და სხვა, რომ-
 ელთაც ნათლის-მცემლის ვარნიანტში ვპოულობთ, შიო-
 მღვიმის ხელ-ნაწერში სწერია: „ნიანფორისა“, „ფანაკარი“,
 „ურნისად“, და სხვა. ერთი ფრანა დავით და კოსტან-
 ტინეს ცხოვრებიდან შიო-მღვიმის ხელნაწერში იკითხე-
 ბა ასე: „და მოუწოდა მტარვალთა ყოვლადეკ უწყალოთა.
 და უბრძანა, რათა არა იხილონ გემო არცა ჰურისა, არცა
 წყლისა“. ნათლის-მცემლის ვარნიანტში „და უბრძანა“ გა-
 მოშვესუღია და არშიასე შენიშვნაა ტექსტის ხელითა:
 „აქ სიტყვა აკლია“ 2). შიო-მღვიმის ხელნაწერში სწერია:
 „და სადაცა მიხვიდეთ, ჭქადგებდით“. ნათლის-მცემლის
 ვარნიანტში სიტყვა „მიხვიდეთ“ გამოშვესუღია 3). თავის:

1) იხ. ბაქრაძის ისტორია გ. 224, შენ. 1.

2) იხ. ნათლის-მცემლის ვარ., გ. 230 და შიო-
 მღვიმისა, გ. 158.

3) იხ. ქვემოთ გ. 18, შენ. 1.

მსრით ნათლის-მცემლის ვაჩიანტშიც მოიპოვებინ ისეთი
 ზიტყვები და ფრაზები, რომელნიც შიო-მღვიმის ხელ-ნა-
 წერში არ არიან ¹⁾. უკელა ამების გამო, ჩვენის აზრით, უფ-
 რთ საჭესმძარი ელ იქმნება ვიფიქრით, რომ შიო-მღვიმის
 და იოანე ნათლის-მცემლის ვაჩიანტები გადმოწერილნი
 არიან ერთ და იმავე დედნიდან და არა პირველი მეორე-
 სიდან. სძირად რასაც ერთი მკითხველი ვერ ამოიკითხავს
 ხელ-ნაწერისაგან წერილის გადასვლის და მქალღი მელნის
 გამო, ანუ სელნაწერის დაზარალების მიზეზით, იმას ზო-
 გი კარგი მკითხველი აღადგენს კარგის დაკვირვებით. ეტ-
 უობა, ასე მოსვლიათ შემოსსენებული ვაჩიანტების გადა-
 წერებს, და ის ზიტყვები, რომელნიც ნათლის-მცემლის
 ვაჩიანტის გადაწერს შეცთომით გამოუშვიან, შიო-მღვი-
 მის ხელ-ნაწერის გადაწერს არ გამოჰზარავია.

ახალი ვაჩიანტი წ. ნინოს ცხოვრებისა ჩვენ შეკა-
 დარეთ შემოსსენებულ მამათა ცხოვრებებში მოქცეულ ნი-
 ნოს ცხოვრებას, ქართლის ცხოვრების ვაჩიანტებს და აგ-
 ვეთვე ბ. საბინინის მიერ „საქართველოს სამოთხეში“ შე-
 ტანილ ნინოს ცხოვრებას. ამ უკანასკნელის მსგავსი ხელ-
 ნაწერები სძირია ჩვენში, ჩვენ თვითონ რჩი ხელ-ნაწერი
 გვქონდა, ერთი მეთვრამეტე საუკუნისა და მეორე მეცხრე-
 მეტესი, მაგრამ ვინაიდან მათი ტექსტი არაფრით არ
 განიჩჩევს საქართველოს სამოთხეში დაბეჭდილის ტექსტი-
 სიდან, ამისათვის მათ აქ აღარ აღვნიშნავთ. რაც შეე-

¹⁾ იხ. ქვემოთ, გ. 17, უნ. 2.

სება ქართლის ცხოვრების ვარიანტებს, უნდა შევნიშნათ, რომ მარჯამ დედოფლის ვარიანტში მოქცეული ნინოს ცხოვრება ანაფრით არ განიჩქევა შიომღვიმის და ნათლის-მცემლის ვარიანტებისაგან, გარდა ზოგიერთი სიტყვებისა, რომელნიც გარყვნილნი არიან უმეტესის გადაძწერისაგან. ხოლო სხვა ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში, რომელთაც ვასტანგ VI-ის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, ზოგიერთი აშკარა შეცდომანი სიტყვებში, რომელთაც ძველთაგან ვპოულობთ წმინდა ნინოს ცხოვრებაში, როგორც ქართლის მოქცევიდგან სჩანს, შესწორებული არიან. ამას გარდა ზოგიერთი სიტყვები, თუმიცა იშვიათათ, მიმატებულია და ზოგიერთი შეცვლილი. ეტვი არ არის, რომ ეს ცვლილებანი ვასტანგის რედაქციას ეკუთვნიან და მიტომ არ მოიხილებიან ვასტანგის აღნიშნულ დროის მარჯამ დედოფლის ვარიანტში. ესეც კიდევ ერთი საბუთი იმისი, რომ ვასტანგის რედაქციას მართლაც ჰქონია ადგილი ქართლის ცხოვრებაში. თუ ეს რედაქცია არა ყოფილ-იყო, ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს ცხოვრება ანაფრით არ იქნებოდა განსხვავებული შიომღვიმის და ნათლის-მცემლის მამთა ცხოვრებებში მოქცეულ ნინოს ცხოვრებისაგან, როგორც არ არის განსხვავება მათ და მარჯამის ვარიანტის შორის. მოგვიყავს აქ რამოდენიმე მაგალითი ვასტანგის რედაქციის კვალისა იმ წმიდა ნინოს ცხოვრებაში, რომელიც ვასტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში მოიხილება.

1) ქართლის მოქცევაში, მარჯამის ქართლის ცხოვრების ვარიანტში და სხვა ყველა ნინოს ცხოვრების.

ვარსკვლავებში პატრიოსანი ვაკარის ხის შესახებ სხვათა შორის სწერია: „და მისტუდებოდა ერი იგი მწუანისა ფერობასა მას და ფერცლიანობასა დღეთა ზაფხულის პირისათა, ოდეს სხუად უოკელი ხე კმელ იყო, ხოლო იგი უოკლადკე ფურცელ დაუცხრებელ და სულ ჭამო, და ხედვად შუენიერ იყო“. სხვა ქართლის ცხოვრების ვარსკვლავებში რომელთაც ვახტანგის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის, „ზაფხულის“ მაგიერ სწერია „ზამთრის“ 1). მართლაც და ნინოს ცხოვრებაში ამ ადგილას შეტომასა. თუ ზაფხულში ხე ფურცლანი იყო, ეს არაფერი გასაკვირვებელი არ არის. ფრანკი „ოდეს სხუად უოკელი ხე ხმელ იყო, ხოლო იგი უოკლადკე ფურცელ დაუცხრებელ“ ცხადათ ამტკიცებს, რომ „ზაფხულის პირის“ მაგიერ „ზამთრის პირი“ უნდა ეწეროს. ვიქორებ, ეგ შეტომასა, მაგრამ ისეთი შეტომასა, რომელიც ძველთადაც უფიქრად ნინოს ცხოვრებაში, როგორც ეს აშკარათ სჩანს ქართლის მოქცევიდგან. ამ ცხად შეტომას ასწორებს ვახტანგის რედაქცია.

2) უკვლად ნინოს ცხოვრებებში და მარიაშის ქართლის ცხოვრების ვარსკვლავში ზაბილონის შესახებ სხვათა შორის სწერია: „და ესე წარვიდა ჭრომელ წინაშე მეფისა მსახურებად ღნიჭისა მოღებად მისგან.“ ხოლო ვახტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარსკვლავებში კვითხულობთ: „წარვიდა ჭრომელ წინაშე მეფისა მაქსიმიანესა მსახურებად და ნიჭი-

1) იხ. ქვემოთ გ. 56. უნ. 1.

სა მოღებად მისგან¹⁾. აშკარაა, რომ სიტყვა „მაქსიმია-
ნესა“ ვახტანგის რედაქციის მიერ არის შეტანილი ქართ-
ლის ცხოვრებაში. სსენიებულ რედაქციის გამოუანგარიშებია,
ვინ იყო რომის მეფე იმ დროს, და ეს სასკელი მიუმატებია.

3) მარია დედოფლის ქართლის ცხოვრების ვარიანტ-
ში და სსვა უკულა ნინოს ცხოვრებებში კვითსეულობთ ერთ
ასეთ ფრაზას. „მაშინ თთუესა მანსსა ერთსა შეიქმნეს ჟუარნი
ესუ და შჯდსა მის თთუსსა აღმართეს კელის დადები-
თა შეუის:ათა, სინარულითა და დიდითა წადიერებითა
ყოვლისა ქალაქისათა“²⁾. ვახტანგის რედაქციის ქართლის
ცხოვრების ვარიანტებში უკანასკნელი ასევე სიტყვის მაგი-
ერ სწერია: „ყოვლისა ერისა ქართლისათა“³⁾.

4) ფრაზის მაგიერ „და მოეკუპოდა ეს მდინარესა ზედა
დიდსა: ღდ:მანსსა“, რომელს:ც კვითსეულობთ უკულა ნინოს
ცხოვრების ვარიანტებში და მარია:მის ვარიანტში:ც, ვახტან-
გის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში სწერია:
„მოეკუპოდა ეს მდინარესა ზედა დიდსა და ღრმასა“⁴⁾.

5) ფრაზის მაგიერ „ერნი... წარმაკალნი დიდად ქალაქად
მცხეთათ“, რომელიც მოიპოვება უკულა ვარიანტებში, ვახ-
ტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში სწერ-
ია: „ერნი... წარმაკალნი დედად-ქალაქად მცხეთად“⁵⁾.

1) იხ. ქვემოთ გ. 4, შენიშვნა 1 და აგრეთვე ქართლის
ცხოვრება გ. 64.

2) იხ. ქვემოთ, გ. 56, შენ. 2 და ქარ. ცხ. გ. 94.

3) იხ. ქვემოთ გ. 7, შენ. 1 და ქარ. ცხ. გ. 66.

4) იხ. ქვემოთ გ. 19, შენ. 2.

6) ამის გარდა საეკრისთაონის სასულიერო მარტო დედოფლის ვარსკლავის სრულად ეთანხმება შიომღვიმის და იოანე ნათლისმცემლის ვარსკლავებს, ხოლო ვასტანგის რედაქციის ქართლის ცხოვრების ვარსკლავებში განსხვავდებიან 1).

ხსენებული მაგალითები საკმაოდ მიგვაჩინა, რომ ვასტანგის რედაქციის კვალი ქართლის ცხოვრებაში შეტანილს წმინდა ნინოს ცხოვრებაშიც ვიცნათ.

საზოგადოთ ყველა აქამომდე ცნობილს წმიდა ნინოს ცხოვრების ვარსკლავებზე უნდა შევნიშნათ, რომ მათში განსხვავებანი მოიხვედრებიან მხოლოდ ზოგიერთ სიტყვებში და იშვიათათ ფრაზებში. სხვათაგან კი ყველა ერთი და იგივე ხასიათით არის აღნიშნული, ყველა ერთგვარად არის თარგმანით დაყოფილი, ხასიათი მოთხრობისა ყველაში ერთგვარია და ყველას ერთი და იმავე რედაქციის ხელი ატყვია. ხოლო ქართლის მოქცევაში მოთხრობილი ნინოს ცხოვრება ძრეულ თავლ-საჩინოთ განსხვავდება ყველა აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარსკლავებისაგან, მაგრამ ჩვენ შეუძლებლათ დავინახეთ ყველა განსხვავებანი დაწვრილებით აღგვენიშნა ამ ახალ ვარსკლავის და სხვა აქამომდე ცნობილის ვარსკლავებთან შორის. შეუძლებლათ დავინახეთ მიტომ, რომ ამ შემთხვევაში მთლათ უნდა დაგვეგებდა სხვა ვარსკლავების ტექსტი, რადგანაც რამე განსხვავება თითქმის ყოველ ფრაზაში მოიხვედრება. აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარსკლავებს ის ძველი ფორმები სიტყვებისა და ძველი მართლ-წერა, რომ-

1) იხ. ქვემოთ გ. 6, შენ. 1.

ღითაც აღბეჭდილია ქართლის მოქცევა, უმეტეს შემთხვევაში დაუგარგავთ. სიტყვების რიგი ფრანგულში და ფრანგებისა პარაგრაფში სხვა ვარიანტებში შედარებით ქართლის მოქცევასთან არეულია. სწინათ სხვა ვარიანტებში ზოგიერთი ფრანგული მიმართულია, ზოგიერთი კვლია და ზოგიერთ შემთხვევაში ახრი უფრო ბევრი სიტყვებით. არის გამართებული, ვიდრე ქართლის მოქცევაში.

ჩვენ აღნიშნეთ მხოლოდ უმთავრესი განსხვავებანი თავებში, პარაგრაფებში, ტექსტის მეტ-ნაკლებობაში, მოთხრობის ხასიათში, ფრანგულში და სიტყვებში. საუფრადღეობა რაც იყო არაფერი გამოგვიშვია. დაწვრილებით ცნობებს ამ განსხვავების შესახებ მკითხველი ტექსტის შენიშვნებიდან შეიტყობს. აქ აღნიშნავთ მხოლოდ უმთავრესს მათგანს.

1) ტექსტი ნინოს ცხოვრებისა ქართლის მოქცევაში გაყოფილია 14 თავად, მაგრამ სათვალავი თავებისა იწყება მეოთხე თავიდან და წინა მეოთხე სამ თავს სათვალავი არ უნის. სათაურების მიხედვით უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ჰიროსოლ თავს შეადგენს ქართლის მოქცევის ხრონიკა¹⁾, მეორეს შესავალი ნინოს ცხოვრებისა (იხ. ქვემოთ, გ. 1—4) და მესამეს ნინოს ცხოვრებას საღამოე უყარმელის თქმულებამდე (გ. 4—9). სხვა აქამომდე ცნობილ წმიდა ნინოს ცხოვრებებში თავები და მათი სათვალავნი არ არიან აღნიშნულნი. მხოლოდ ზოგიერთ მათგანში ნახვენ-

¹⁾ იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 1—39.

ბია მარტო მეშვიდე თავი 1), მაგრამ შინაარსი მისი არ ეთანხმება ქართლის მოქცევის მეშვიდე თავს 2).

2) რიგი და წესი სტატიათა, ანუ სსკა და სსკა ზი-რის თქმულებათა ქართლის მოქცევაში სულ სსკა არის, ვიდრე აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში. ამას გარდა ზოგიერთი სტატია, რომელიც სსკა ვარიან-ტებში ერთი სათაურით არის აღნიშნული, ქართლის მოქ-ცევაში რამოდენიმე თავათ არის გაყოფილი, და წინააღმ-დეგადა, რაც ქართლის მოქცევაში ერთ თავათ არის ნაჩვენ-ები, სსკა ვარიანტებში სსკა და სსკა თავებად არის და-ყოფილი და სსკა და სსკა სათაურებით არის აღნიშნული 3).

3) სსკა ვარიანტებში ცხოვრება ნინოსი მოთხრობი-ლია მესამე პიროთ, ხოლო ქართლის მოქცევაში პირველი პიროთ. ნინო თვითონ მოგვითხრობს თავის და თავის მშობლების ამბავს.

4) ავტორები ზოგიერთ თქმულებათა, რომელნიც ნაჩვენებნი არიან ქართლის მოქცევაში, არ ეთანხმებიან სსკა ვარიანტებში აღნიშნულ ავტორებს. თქმულება, რომელსაც სსკა ვარიანტები აბათარს მიაწერენ, ქართლის

1) მეშვიდე თავი ნაჩვენებია შიო-მღვიმის, ნათლის-მცემ-ლის, მარიამ დედოფლის და თეიმურაზის ვარიანტებში.

2) იხ. ქართლის ცხ. გ. 86, შენ. 1, და ქვემოთ, გ. 29, შენ. 1; გ. 35, შენ. 1.

3) იხ. ქვემოთ მე-10, 20, 44, 49, 55, 63 გვერდე-ზის პირველი შენიშვნები და მე-54, 72 გვერდების მეორე შენიშვნანი.

მოქცევაში აღნიშნულია სიდონიას ნათქვამად ¹⁾. მოთხრობას „ჰატიოსანისა ჯვარისათვის“ ქართლის მოქცევა მიაწერს იაკობს ²⁾, რომელიც უნდა იეოხ იაკობ მღვდელი, საბერძნეთით მოსული. სხვა ვარიანტებში იაკობი აწავითარჩი მოთხრობის ავტორათ არ იხსენიება. მეგრე თავი, რომელსაც ქართლის მოქცევა მიაწერს სიდონია დედაკაცს, სხვა ვარიანტებში ცნობილია აბიათარის ნათქვამად ³⁾.

5) ზოგიერთი სტატიები, ან სტატიის ნაწილები, რომელთაც ჩვენ ქართლის მოქცევაში ვხედავთ არ მოიპოვებიან სხვა ვარიანტებში. ასეთნი არიან: 1) შესავალი ნინოს ცხოვრებისა (გ. 1); 2) პირველი ორი გვერდი მეშვიდე თავისა (29—30); 3) დასაწყისი ჰატიოსანი ჯვარის აღმართებისა (60—63); 4) წიგნი, რომელიც დაუწერია მირეან მეფეს თავის სიკვდილის წინ (68—79) და 5) ზოგიერთი სტრიქონები სხვა და სხვა ადგილას (იხ. მაგალითათ, მე-3, 54, 14, 34 გვერდების პირველნი შენიშვნები).

6) თავის მხრით სხვა ვარიანტებშიც მოიპოვებიან ისეთი მოთხრობანი, რომელთაც ჩვენ ვერ ვპოულობთ ქართლის მოქცევაში ⁴⁾. ესენი არიან: 1) წერილი ნინოსი, რომელიც ვითომ მას თავის სიკვდილის წინ გაეგზავ-

¹⁾ იხილე ქვემოთ გ. 35, შენ. 1 და გ. 54, შენ. 1,

²⁾ იხ. ქვემოთ. გ. 36—40 და მეორე შენ. მე-40 გვერდისა.

³⁾ იხ. გ. 55, შენ. 3.

⁴⁾ შეიძლება, რომელიმე მათგანი ერთ ერთ დაქარგულ ფურცელზე ყოფილ იყო.

557); თუ ამის მეფობის დროს მიუმატებთ 402 წელს, გამოვამატესაუკუნის მეორე ნახევარი, ესე იგი ის დრო, როდესაც არსენ კათალიკოსს შეუდგენია თავის ქართველთა მამათა ცხოვრება. სხვა წყაროებში ეს არსენ კათალიკოსი ცნობილი არ არის. იქნება ეს ის არსენია, რომელითაც თავდება სია კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის სრონიკაში ¹⁾, მაგრამ რადგანაც ნახევრები არ არის, რომელი კათალიკოსი რა დროს, ან ვის მეფობის დროს ცხოვრობდა, ამისთვის ამასე გადაჭრით ლაშაჩაკი არ შეგვიძლია.

არსენ კათალიკოსს ახლად არ შეუთხზავს ქართველთა მამათა ცხოვრება, არამედ წინეთ მოკლეთ აღწერილი მათი ცხოვრება გადუგეოებისა და განუგრცია. ამისათვის იოანე ზედა-ზადენელის, აბიბოს ნეკრესელის და ზოგიერთ სხვა წმინდანების ცხოვრებას უკელა სელ-ნაწერში სათაურის ქვემოთ უწერია: „განახლდა და განავრცოა წმიდანთა მამამან ჩუწმან ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოსმან არსენი“.

ასეთი განახლება და განვრცომა წმინდანების ცხოვრებისა საზოგადო მოკლენას უკელა ქრისტეანი საღვთების მწერლობაში და ჩვენშიაც პირველი მაგალითი არ არის.

ანი, არ ვიცით რა სახელით, მაგრამ ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრების ავტორათ ჰხადის არსენ იულოთოელს, რომელიც იყო მოძღვარი დაკით აღაშენებელისა (1089—1125) ნახ. *Жизнеописание святых прославляемых православною грузинскою церковью. Тифлисъ. 1850 г., стр. 26. прим. 22).*

¹⁾ იხილეთ სია კათალიკოსთა ამ გამოცემის დამატებაში.

ეურადლებო საქმეების წელსაც¹⁾. მეათეს წელს ამ წლიდან (310+10=320) ნაჩვენებია ელენე დედოფლის გამგზავრება პატრიოსანი ჯვარის მოპოვებისათვის²⁾, და მეათათსმეტე წელს (310+14=324) აღნიშნულია ნინოს და მისი თანამოგზაურების წამოსვლა საბერძნეთით სომხეთს და მეჩმე საქართველოში³⁾.

ქადაგება დაიწყო ნინომ მეათესე წელსა ქართლად

¹⁾ იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 12. აქ ლაპარაკი უნდა იყოს კოსტანტინეს და მაქსენცის ბრძოლის შესახებ. უკანასკნელი დაამარცხა პირველმა 312 წელს ქრისტეს შობის შემდეგ. საჭიროთ მიგვაჩნია აგრეთვე შევნიშნოთ, რომ ის რასაც ქართლის მოქცევა ქრისტეს ამაღლებიდან უჩვენებს, ჩვენ ქრისტეს დაბადებიდან უნდა ვიანგარიშოთ. ამგვარი მოვლენა ძრეულ ხშირია ჩვენს ძველ წყაროებში. ქრისტეს დაბადებიდან სათვალავის მაგიერ ქრისტეს ამაღლებიდან თვლა ჩვეულებრივით გადაქცეულა, თუმცა ანგარიშით წელთა აღრიცხვა ყოველთვის ქრისტეს დაბადებიდან გამოდის. მაგალითათ, აქ რომ შართლა 310 წელი ქრისტეს ამაღლებიდან ვიანგარიშოთ, გამოვა 343 წელი ქრისტეს დაბადებიდან, რადგანც ქრისტეს დაბადებიდან ამაღლებამდე 33 წელია გასული. ხოლო 343 წელს კოსტანტინე ცოცხალი არ ყოფილა (მიიცვალა 337 წ). ქვემოთ ჩვენ ამგვარ მოვლენას აღარ აღვნიშნავთ, თუმცა კი ხშირათ შევხებით.

²⁾ *ibid.* გ. 13. ელენემ ჯვარი აღმოაჩინა ლეოს გამოანგარიშებით 327 წელს. და ფლერის ანგარიშით 326 წელს (იხ. *Hist. de la Géor.* t. I, p. 120. n. 4).

³⁾ *ibid.* გ. 13. ეს წელი, როგორც, ეტყობა ნინოს ქართლად მოსვლის დროთ არის ნაჩვენები, ვინაიდან ქვემოთ ნინოს საბერძნეთით გამოგზავრება 319 წელს მოიხსენიება.

მოსკლიდგან ($324+4=328$), ნანს დედოფალს აწმუნს ღმერთი მეექვსესა წელს ($324+6=330$) და მიწიანს აწმუნს მეშვიდესა წელს ($324+7=331$)¹.

ნინო მიიტკვალა ქართლად მოსკლიდგან მეათხუთმეტესა წელს ($324+15=339$), დასაბამიდგან 5838-სა ჭქრისტეს ამაღლებიდგან 338²).

¹) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა გ. 15.

²) *ibid.* გ. 20—21. დასაბამიდგან 5838 წელი ეთანხმება 338 წელს ქრისტეს დაბადებიდგან (და არა ამაღლებიდგან) ალექსანდრიული სათვალავით, რომელიც დასაბამითგან ქრისტეს შობამდე ხადის 5500 წელს. ეს სათვალავი ზოგიერთ სხვა ჩვენს ხელ-ნაწერებშიაც არის მიღებული (იხ. Brosset. *Etudes de chronologie technique. Mémoires de l'Académie... VII série, № 13, p. 2, 10.* და ჩემი აღწერა წერაკითხვის გამაგრებელი საზოგადოების ბიბლიოთეკისა გაზ. „ივერია“ 1890 წ. № 29). ნინოს ქართლად მოსვლა, როგორც უჩვენეთ, 324 წელს მოიხსენიება. თუ ამას მიუმატებთ 15 წელს გამოვა 339 წ., რომელიც არ ეთანხმება დასაბამითგან და ქრისტეს დაბადებიდგან ნაჩვენებ წელს.

ქართლის ცხოვრებაში მეათხუთმეტე წლის მაგიერ მეათხუთმეტე წელი სწერია (იხ. ქარ. ცხ. გ. 99), მხოლოდ შემოკლებული სომხურათ ნათარგმნი ქართლის ცხოვრება, ანუ როგორც უწოდებენ *Chronique arménienne* ნინოს სიკვდილს მოიხსენიებს 332 წელს ქრისტეს ამაღლებიდგან, 5832-ს ადამის სამოთხიდგან გამოსვლის შემდეგ და ნინოს ქართლად მოსკლიდგან მეათხუთმეტე წელს (იხ. ბროსსეს *Additions*-ში გ. 32). ეს მეათხუთმეტე წელი ქართლად მოსკლიდგან, რომელიც ქართლის მოქცევას ეთანხმება, ცხადათ ამტკიცებს, რომ

ზემო ეკკლესია აღაშენეს და მირქან მეფე მიიტკვალა მეოთხესა წელსა (უნდა ვიგულისსებოთ ნინოს მიტკვალე-ბიღჯან $(338+4=342)$ ¹.

ქველათ ქართლის ცხოვრებაშიც მეთხუთმეტე წელი წარებულია, მაგრამ მერმე გაუნოიათ მეთოთხმეტე წლათ დასაბამიოვან და ქრისტეს იმალღებიდგან წლების შესათახხებლათ.

¹) *ibid.* გ. 21, თუ ნინოს მიტკვალებას 339 წელს მივიღებთ, ზაშვინ მირიანის სიკვდილი 313 წელს უნდა აღვნიშნათ, მაგრამ, ჩვენის აზრით, უფრო შესაწინარებელი 338 წელია, ვინაიდან ამ წელს ეთანხმება დასაბამიოვან წელთ-აღრიცხვა, როგორც ზემოთ უჩვენეთ.

ქართლის ცხოვრება მირიან მეფის და მისი შვილის რევის სიკვდილს ქართლს მოქცევიდგან ოცდა მეხუთე წელს მოიხსენიებს, ხოლო *Chronique arménienne*-ი მე-34-ს და ერთი ქართლის ცხოვრების ვარიანტი მე-35 წელს (იხ. *Hist. de la Géor. t. I, p. 131, n. 1*). როდის იყო ქართლის მოქცევა, ნინოს ცხოვრება პირ და პარ არ უჩვენებს, მხოლოდ მირიანის მოქცევის შემდეგ, რომელიც ნაჩვენებია მეშვიდე წელს ნინოს ქართლად მოსვლიდგან, ესე იგი 331 წელს $(324+7=331)$, მოხრობილია მოციქულების გაგზავნა საბერძნეთს, კოსტანტინე მეფის წინაშე, და საბერძნეთით მოსვლა მღვდელთა და დიაკონთა და შემდეგ მათი მოსვლისა მონათვლა ხალხისა. ამ მოსვლა-მოსვლაში ერთი წელი მაინც გავიდოდა და ამისთვის ქართლის მოქცევა დაახლოვებით 332 წელს უნდა ყოფილიყო. თუ ამ წელს მიუმატებთ 25 წელს, გამოვა 357 წელი, ესე იგი დრო რევის და მირიანის სიკვდილისა ქართლის ცხოვრების ცნობით. ჩვენ ქვემო დაკინახავთ, რომ რევის სიკვდილი სხვა დროს არის ნაჩვენები ქართლის მოქცევაში.

ნანა დედოფალი მიიტკვალა მეორესა წელსა მირია-
ნის სიკვდილიდგან (312+2=314) ¹.

ოცდა მესამესა წელსა ჯვარას აღმართებიდგან მოკვ-
და რეკე, ქე მირიანისი ²).

რეკის სიკვდილის შემდეგ მეათესა წელსა საკურ მე-

¹) იხ. სამი ისტორიული სრონიკა, გ. 22. ქართლის
ცხოვრებაც ნანას სიკვდილს მოიხსენებს მეორე წელს მირიანის
სიკვდილია, მაგრამ თუთ მირიანის სიკვდილს, როგორც
შემოთ შევნიშნეთ, სხვა დროს უჩვენებს (-ხ. ქრ. ცხ. გ.
101).

²) *ibid.* გ. 22. როდის აღმართეს პატრიოსანი ჯვარი,
გარკვევით არა სჩანს ქართლის მოქცევიდგან (ევ შეიძლება იმ
ფურცელზე იყო ნაჩვენები, რომელიც აკლია ქართლის მოქცე-
ვის სრონიკას. იხ. გ. 17), მაგრამ მოთხრობიდან ეტეობა, რომ
ხალხის მოქცევის შემდეგ, დაუყოვნებლივ შესდგომიან ჯვარის
მონაზადებას, ასე რომ ძრიელ საჭეშმარიტთა ქართლის მოქცევა
და პატრიოსანი ჯვარის აღმართვა ერთ და იმავე წელს მივაწე-
როთ. თუ ამ მოსაზრებას მივიღებთ, რეკის სიკვდილი 355 წ.
უნდა ყოფილიყო (332+23=355).

მაგრამ ამას არ ეთანხმება ცნობა პატრიოსანი ჯვარის ხის
მოკვეთის შესახებ, სადაც ნათქვამია, რომ ხე ჯვარისათვის მოჭ-
კვათესო 25 მარტს პარასკევს დღესო (იხ. ქვემოთ გ. 56). 25
მარტს პარასკევი დღე შეხვდება, ბროსსეს შენიშვნით, 315, 320,
326, 337 წლებში. არც ერთი ამ წელიწადთაგანი არ ეთანხმება
არც შემო მოკვანილ ცნობებს და არც ბროსსეს ანგარიშს, რო-
მელიც ქართლის მოქცევას ჰქადის 328 წელს, 320 წელი
თითქო უფრო ეთანხმება ვახუშტის ცნობას, რომელიც ქართლის
მოქცევას უჩვენებს 317 წელს. ხოლო 326 წელი უდრის იერუ-

ფემ წილკნის ეკკლესიის შენება დაიწყო და გაათავა და თვითონაც მიიტაცალა მე.35 წელსა 1).

კათალიკოზობა განაწესა კასტანგ გორგასლანმა 170 წლის შემდგომად ქართლის მოქცევისა 2).

ნინოს ცხოვრების ცნობით დასაბამითგან ქრისტეს დაბადებამდე გასულა 5,100 წელი, ქრისტეს შობიდან ჯვარცმამდე 33, ჯვარცმიდან კოსტანტინე ბერძენთა მეფის მონათვლამდე 311 და 14 წლის შემდგომათ (311+14=325) ნინო მოსულა საქართველოში 3). მეექვსე წელს ქართლად

სალიმის ფვარის გამოჩინებას, რომელიც, როგორც შევნიშნეთ, უნდა ყოფილიყო 23 მაისს 326, ან 327 წელს (Hit. de la Géor. t. I, p. 124, n. 4).

1) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 22—23. თუ ღემო შენიშვნაში ნაჩვენებ ვნწ წელს მივიღებთ რევის სკვდილს დროთ, წილკნის ეკკლესიის დაწყება უნდა მიეწეროს 365 წელს, ხოლო განსრულება და ბაკურ მეფის გარდაცვალება 380 წელს.

2) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 29. ქართლის მოქცევა ჩვენ აღვნიშნეთ 332 წელს, მაშასადამე კათალიკოზის განწყობა უნდა მომხდარიყოს 502 წელს.

3) იხ. ქვემოთ ნინოს ცხოვრება, გ. 30. დასაბამიდან ქრისტეს დაბადებამდე 5100 წელი მარტო აქ არის ნახმარი და სხვა წყაროებში ჩვენ არ შეგვხვდრია. ქართული სათგალოვით დასაბამიდან ქრისტეს შობამდე გასულა 560± წელი, ბერძელით 5503 და ალექსანდრიულით 5500. უკანასკნელი სათგალოვი ზემოთაც არის ნახმარი, როგორც შევნიშნეთ. 33 წელი ქრისტეს დაბადებამდე ევარცმამდე ნანდვილათ არის ნაჩვენები. ხოლო კოსტანტინეს მონათვლის შესახებ უნდა შევნიშ-

მოსკლიდგან ნინოს ურწმუნებია ღმერთი ნანა დედოფლისთვის (325+6=331) ¹.

მეორე ადგილას ნინოს ცხოვრება კოსტანტინე ბერძენთა მეფის მოქცევას მოისსენიებს 311 წელს ქრისტეს ამაღლებიდან და 5444 წელს დასაბამიდან; ნიკეას კრებას მით უამითგან მეშვიდესა წელსა (311+7=318) და ნინოს თავის მოგზაურებითურთ საბერძნეთით გამოძგზავრებას მერვესა წელსა (311+8=319) ².

ნოთ, რომ ჩვენ წყაროები მის მონათვლს დროს უოველთვის 311 წელს უჩვენებენ. ეს წელი რასაკვირველია, თუ ქრისტეს დაბადებიდან ვიანგარიშეთ, ძრიელ ახლოა იმ წელზე, როდესაც კოსტანტინემ მაქსენიცი დაამარცხა (312) და ქრისტიანთათვის თავისუფლებით მათი სარწმუნოებას აღვიარება გამოაცხადა (313). ამას შედეგ კოსტანტინეს ქრისტიანათ ხადიან ჩვენი წყაროები, თუმცა ნანდვილ-კი კოსტანტინემ სიკვდილის წინ მიიღო ქრისტიანობა (გადაიცვალა 337 წელს).

ნინოს ქართლად მოსვლა 325 წელს გამოდის. ზემოთ მისი მოსვლის წლათ 324 წელი იყო ნაჩვენები, როგორც შენიშნეთ.

თუ ამ წელს მივიღებთ ქართლად მოსვლის წლად, მაშინ ყველა ის აზრები, რომელნიც ზემოთ უჩვენებთ, ერთი წლით გვიან უნდა უჩვენოთ.

¹) იხ. ქვემოთ ნინოს ცხოვრება, გ. 36. თუ ნინოს სარწმუნოებაში მოსვლის დროთ 325 წელს მივიღებთ, მაშინ ნანას მოქცევა 331 წელს უნდა ეკუთვნოდეს და მირიანისი 332 წელს, რადგანაც ზემოთ იყო შენიშნული რომ მირიანს მეშვიდე წელს არწმუნა ქრისტეო.

²) იხ. ქვემოთ, გ. 14. 5444 წელი დასაბამითგან ეთანხმება 311 წელს ქრისტეს ამაღლებიდან, თუმც ზემო აღნიშნულს სათვალავს მივიღებთ: $5100 + 33 + 311 = 5444$.

უკვლავ ზემო ჩამოთვლილი ცნობებიდან მკითხველი ადვილათ დაინახავს, რომ დრო ფაქტებისა ნინოს საქართველოში შემოსვლას დასაბუთებელი, მაგრამ ეს შემოსვლა პირველათ ნაჩვენებია 324 წელს და შემდგომათ 325-ს. ამისათვის ჩვენ უკვლავ შემოსვლებულ ფაქტებს ორ ორი ციფრით აღვნიშნავთ. პირველი იქნება დასაბუთებული 324 წელზე და მეორე 325-ზე.

ნინოს საქართველოში შემოსვლა.	324—325
ქადაგება დაიწყო ნინომ.	328—329
ნანა დედოფალს აწმუნა ქრისტე.	330—331
მირიან მეფეს აწმუნა —	331—332
ქართლი მოიქცა ღმერთისა და ჯვარის აღმართეს.	332—333
ნინო მიიტყვალა.	339—340
მირიან მეფ. მიიტ. ღმერთ ეკლესიის გაათავეს.	343—344
ნანა დედოფალი მიიტყვალა.	345—346
რევი მიიტყვალა.	355—356
წილგნის ეკლესიის შენება დაიწყო.	365—366
ზაკურ მეფე მიიტყვალა და წილგნის ეკლესიის შენებაც გაათავეს.	380—381
კათალიკოსობა განაწესეს.	502—503

ნიკეას კრება იყო 325 წელს და არა 318. საყურადღებოა, რომ სხვა ჩვენი წყაროებიც ხშირათ ნიკეას კრებას ამავე 318 წელს მოიხსენიებენ.

ნინოს გამოგზავრება საბერძნეთით აქ ნაჩვენებია 319 წელს, მაშასადამე მის წამოსვლიდან ქართლად მოსვლამდე გასულა 6 წელი, თუმცა მოსვლას 325 წელს მივაწერთ, და ხუთი, თუ მოსვლის წლათ 324 წელს მივიღებთ.

ეს არის უმთავრესი ქრონოლოგიური ცნობები, რომელთაც გვაძლევს ქართლის მოქცევა.

✕ განსხვავებანი ამ ახალ ვარიანტის და სხვა აქამომდე ცნობილ წმიდა ნინოს ცხოვრებათა შორის, რომელიც ზემოთ მოკლეთ აღნიშნეთ, ძალაუნებურათ ჭბადავენ ჩვენში კითხვებს, რომელი ვარიანტი უფრო ძველი: ქართლის მოქცევისა თუ ის, რომელიც აქამომდე იყო ცნობილი და რომელიც შეტანილია ჩვენ მიერ მოხსენებულ აკადემიის მანუსკრიპტში, ქართლის ცხოვრებაში, იოანე ნათლის-მცემლის და შიო-მღვიმის ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრების ხელნაწერებში და სხვებში? და თუ ქართლის მოქცევა უფრო ძველი, ვინ გადააკეთა ეს ვარიანტი ისე, როგორც: აქამომდე იყო ცნობილი?

რაც შეეხება პირველ კითხვას, ეჭვ გარეშეა, რომ ქართლის მოქცევის ვარიანტი უფრო ძველია აქამომდე ცნობილ ვარიანტებზე. როდის არის შედგენილი ქართლის მოქცევა, ან ვიცით და გადაჭრით ამასე ლაპარაკი არ შეგვიძლია, მაგრამ თვით ქართლის მოქცევის ხრონიკის ხასიათმა და ზოგიერთ სხვა გარემოებამაც ჩვენ იმ მოსაზრებაზე მიგვიყვანა, რომლითაც ქართლის მოქცევის შედგენა შეუძლია საუგუნეს უნდა ეკუთვნოდეს ¹⁾. ესეც რომ ან იოლს, სიმკვლე ხელნაწერისა, რომელშიაც მოიხროება ქართლის მოქცევა და რომელიც ეკუთვნის მეათე საუგუნეს, კილო მოთხრობისა, ძველი გრამმატიკული ფორმები ენისა

¹⁾ ამის შესახებ ჩვენი აზრი იხილე ჩვენს „სამ იტორიულ ხრონიკაში“, გ. XCI—XCVII.

და უცხო ტომთ მწერლების აწა-გაუღენა ამ ვაჩინტზე — საკმაოთ ამტკიცებენ სიმკვლეს ქართლის მოქცევის ვაჩინტისა. როგორც ქართლის მოქცევის სწონიკა უფრო ძველია ქართლის ცხოვრებაზე, ისე ეს ნინოს ცხოვრებაზე უფრო ძველია მეორე ვაჩინტზე, რომელიც აქამომდე იყო ცნობილი ¹⁾). ქართლის მოქცევის სწონიკა მეცხრე საუკუნემდის არის მოუვანილი, და თუ მისი შედგენა მეშვიდე საუკუნეს არ ეკუთვნის, როგორც ჩვენ გვგონია, უოკელ შემოსევასი მეცხრე საუკუნეს აღარ გადასტილდება. ხოლო აქამომდე ცნობილი ვაჩინტი ნინოს ცხოვრებისა, როგორც ვიცით, შედგენილია შეათე საუკუნეში არსენ კათალიკოსის მიერ. ეს არსენ კათალიკოსი იხსენიება თვით იმ ძველ ქართულთ მამათა ცხოვრებაში, რომელიც აკადემიას ეკუთვნის. ხსენებულ ხელ-ნაწერში იქ სადაც თავდება ცხოვრება იოანე ზედა-ზადნელისა მოხსენებულა, რომ წმიდა კათალიკოსმა არსენი 404 წლის შემდეგ სირიელ მამათა მოსვლისა შეგრიბა გაწმინდებანი მათ შესახებ და თავდაპირველი შემდგენელი მათი ცხოვრებისა ხელ-მძღვანელობდა დაწერილი წიგნებით და ზეპირ-გადმოცემებით ²⁾). სირიელი მამანი მოვიდენ საქართველოში ფარსმან მე-VI-ის დროს (542—

¹⁾ რომ ქართლის მოქცევა უფრო ადრე შედგენილი ვიდრე ქართლის ცხოვრება, ეს სხვათა შორის უეჭველი სოება იმითაც, რომ ქართლის ცხოვრება „ქართლის მოქცევას“ თავის წყაროთ უჩვენებს (იხ. ჩემი საბი ისტორიული სწონიკა, გვერდი LXXX—LXXXII).

²⁾ იხ. Hist. de la Géor. t. I, p. 203, n. 6. და ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გ. X და XX. პლატონ იოსელი-

557); თუ ამის მეფობის დროს მიუხატივთ 402 წელს, გამოვამეათესაუგუნის მეორე ნახევარი, ესე იგი ის დრო, როდესაც არსენ კათალიკოსს შეუდგენია თავის ქართველთა შამათა ცხოვრება. სსკა წყაროებში ეს არსენ კათალიკოსი ცნობილი არ არის. იქნება ეს ის არსენია, რომლითაც თავდება სია კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის სწონიკა. ში ¹⁾, მაგრამ რადგანაც ნახევრები არ არის, რომელი კათალიკოსი რა დროს, ან კის მეფობის დროს ცხოვრობდა, ამისთვის ამასე გადაჭრით ლაპარაკი არ შეგვიძლია.

არსენ კათალიკოსს ახლად არ შეუთხზავს ქართველთა შამათა ცხოვრება, არამედ წინეთ მოკლეთ აღწერილი მათი ცხოვრება გადუგეოებისა და განუგრცია. ამისათვის ილანე ზედა-ზადენელის, აბიბოს ნეკრესელის და ზოგიერთ სსკა წმინდანების ცხოვრებას უკულა სელ-ნაწერში სათაურის ქვემოთ უწერია: „განახლა და განავრცო წმიდამა შამათან ჩუჭნმან ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოსმან არსენი“.

ასეთი განახლება და განავრცომა წმიდანების ცხოვრებისა საზოგადო მოკლენას უკულა ქრისტეიანი საღვთების მწერლობაში და ჩვენშიაც პირველი მაგალითი არ არის.

ანი, არ ვიცით რა საბუთით, მაგრამ ქართველთა წმიდა მამათა ცხოვრების ავტორათ ჰხადის არსენ იყალთოელს, რომელიც იყო მოძღვარი დაუთ აღაშენებელისა (1089—1125) ნახ. *Жизнеописание святых прославляемых православною грузинскою церковью. Тифлиси. 1850 г., стр. 26. прим. 22).*

¹⁾ იხილეთ სია კათალიკოსთა ამ გამოცემის დამატებაში.

ახსენის გარდა ზოგიერთი წმიდანის ცხოვრების გადაკეთება ეკუთვნის ბესარიონ კათალიკოსს, რომელიც ცხოვრობდა ვასტანგ VI დროს და რომელიც გარდაიცვალა 1735 წელს. ამ ბესარიონმა შეკრიბა ის სრული მამათა ცხოვრება, რომელმაც ჩვენამდის მოაღწია 1). უკანასკნელათ ქართველთ წმიდა მამათა ცხოვრება განავრცო, ანუ როგორც თვითონ ამბობს „შეწმასნა მალაღის ძირსებით“ ანტონ I ქართლისა ქათალიკოსმან, და უწოდა „მარტირიკა“ 2). ამგვარათ ჩვენ სამი სხვა და სხვა დროის და სხვა და სხვა პირის კრებული გვაქვს ქართველთ წმიდა მამათა ცხოვრებისა და სპივეს თავ თავისი ღირსება და მნიშვნელობა აქვს. მაგრამ ისტორიისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმ თავ-და-პირველ შედგენილს ცხოვრებას აქვს, რომლიდგანაც შემდეგ გადაუკეთებიათ და განუვრციათ რომელიმე წმიდანის ცხოვრება. ამ თავ-და-პირველ დედან-ში მოიპოვება ხოლმე უფრო ნანდვილი ისტორიული ფაქტები და ეს თავ-და-პირველი დედანი უოკელთვის უფრო ახლთა ჭეშმარიტებასთან. სწორეთ ასეთი თავ-და-პირველი დედანია ახსენ კათალიკოსის ნინოს ცხოვრების ვარიანტიზა ქართლის მოქცევის ვარიანტი. ამ ქართლის

1) იხ. ქ. ცხ. ტ. II, გ. XX და წყობილ-სიტყვაობა ანტონ კათალიკოსისა, გ. 219, შენ.

2) იხილეთ წინა-სიტყვაობა ანტონ კათალიკოსის მარტირიკისა.

ქართველთ წმიდა მამათა ცხოვრების უოკელ მსრივ შესასწავლათ საჭიროა ამ სამივე კრებულის ცალ-ცალკე გამოცემა.

მოქცევიდგან თავისებურათ გადუკეთებისა არსენს თავისი შრომა. რაც ქართლის მოქცევაში თავში იყო მოქცეული, ის ბოლოში მოუქცევი; პირველი პირის მოთხრობა მესამე პირისათ გაუსდია, ასე რომ ნინოს თავისი პირით კი აღარ აღაზარაკებს არსენი, არამედ თვითონ ღაზარაკობს ნინოზე ნინოსაკუ სიტყვით. ამას გარდა არსენს ზოგიერთი პარაკრატები თავ-და-პირველი მოთხრობისა გამოუშვია, ზოგიერთი მიუმატებისა, ფრასები განუგრცია და სიტყვები განუხსლესია. ერთი სიტყვით მოუხდენია ყველას ცვლილებას, რომლითაც აქამომდე ცნობილი ვარჩანტი ნინოს ცსოვრებისა განიჩჩევა ქართლის მოქცევის ვარჩანტისაგან და რომელიც ცოტა თუ ბევრათ ჩვენ ზემოთაც უჩვენეთ და შენიშვნებშიაც შევიტანეთ. საუურადღებობას მოვლენაც, რომ არსენი ჩვენი განმანათლებლის ცსოვრების მოთხრობაში მარტო ქართლის მოქცევის თქმულებით არ უმაყოფილდება და შემოაქვს სომეხთ მწერლის აკათანგის ისტორიიდან ვრცელი ამბავი დეოკლიტიანეს კეისრისთვის ცოლის ძებნისა, სომეხთ მეფის ტიჩიდატისაგან დევნა და წამება წმ. რიფსიმესი და მისი თანამოგზაურებისა და აგრეთვე ეშვად ქცევა ტიჩიდატისა. ეს ამბავი ქართლის მოქცევაში სრულებით არ მოიპოვება და მოყვანილია მხოლოდ არსენის ნინოს ცსოვრების ვარჩანტში¹⁾. არსენი პირდაპირ წყაროსაც უჩვენებს, საიდანაც მას ამოუღია ეს ცნობები. ზემო ხსენებული ამბავის ბოლოს ყველა აქამომდე ცნობილს ნინოს ცსოვრების ვარჩან-

1) ნახე ქ. ცხ. გ. 69—71 და ქვემოთ გ. 13 უნ. 3.

ტებში სწერია: „ხოლო ურჩ ექმნა რაჲ თარდატს საქმის ამისთჳს წმიდაჲ რიფსიჲ, მასინ იწჳა იგი მის მიერ წაშებისა ღვაწლითა, მისთანა გაიანეცა, დედა-ძმუჲ მისი, და სხვანი მრავალნი მათთანანი, ვითარცა იგი წერილ-არს წიგნსა-მას წამებისა მათისასა და გვეუწყებინ სასწაულნი იგი, რომელნი იქმნნეს ჟამსა წამებისა მათისასა 1), მოქცევასა შინა სომეხთასა, რამეთუ განგებითა ღუოსათა თრდატ მიუჲ ეშჳდ შეიცვალა“ 2). სომეხთ მოქცევა, ანუ ქრისტეს საწმუნოების დამყარება სომხეთში გრიგორ განმანათლებელის მიერ, აღუწერია აგათანგის, თრდატ ანუ ტირიდატ მეფის (IV საუკ.) მწიგნობარს 3). ეს წიგნი ძველათ ნათარგმნი უოფილა ქართულ ენაზედაც ჯ ათონის ივერიის მონასტრის წიგნების კატალოგში ნახვენება შემდეგი სათაურით: „ცხოვრება წმიდისა მღვდელ-მოწამისა გრიგოლ სომხეთის ეპისკოპოსისისა“ 4). 1836 წელს, როდესაც ზემოხსენებული კატა-

1) ეს ფრაზა სიტყვებიდგან „და გუჳ ეწყებან“... აქამომდე იმ ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში, რომელთაც ვანტანგის წინა-სიტყუაობა მიუძღვის, გამოშუქებულია (იხ. ქ. ცხ. გ. 71) ხოლო მარიამ დედოფლის ვარიანტში და სხვა ყველა აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში არის.

2) იხ. მამათა ცხოვრება, შიომღვიმის ხელ-ნაწერი, გ. 336).

3) თარგმანი ამ წიგნისა იხილე ლანგლეს შრომაში „Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie“, t. I, p. 105—194.

4) იხ. Царели. Свѣдѣнія о нам. гюз. писем.

ლოგია შედგენილი, ეს წიგნი კიდევ ყოფილა ათონის მთაზე, მაგრამ ესლა იქ აღარ მოიპოვეს. ყოველ შემთხვევაში პრეტოესსორი ცაგარელი მას თავის შრომაში არ მოიხსენიებს, და ვერც დ. ბაქრაძეს უნახავს ეს შრომა ათონის მთაზე ყოფნის დროს ¹).

თუ უცხო ტომთ ისტორიის გავლენა წმიდა ნინოს ცხოვრებასაც ვერ ასცილდა, მაშ რა გასაკვირავია, რომ მათი გავლენა უფრო მეტი იქმნებოდა ჩვენს ისტორიულ წყაროებზე. ყველაზე უფრო ეს გავლენა ემჩნევა ქართლის ცხოვრებას. არ ვიცი თვით არსენ კათალიკოსმა გადააკეთა ნანდვილი ქართული წყაროები ჩვენი ისტორიის იმ რიგათ, რა რიგათაც ვასტანგის აღწინდელ დროის ქართლის ცხოვრებაში მოიპოვებინ, თუ სსკამ, მაგრამ ეგ კი საჭეშმარიტოთ მიგვაჩნია, რომ ვიღასაც განზრახ მიუყვია ხელი ისეთი ქართული ცნობებისათვის, როგორც ქართლის მოქცევაშია შეტანილი, და ეს ცნობები ასე თუ ისე შეუცვლია და შეუქსია უცხო ტომთ ისტორიის მიხედვით. აქ რაღაც ტენდენცია გატარებული და განსაკუთრებით

დამატება პირველი — „ქართული წიგნების სახელები ივერიის მონასტერსა შინა მდებარეთა მთა-წმინდას“, გ. 7. აქვე მოყვანილია დასაწყისი ამ წიგნისა: „რამეს იგი სპარსთა მთავრობა პართად განიყო, ხოლო პართთა ეკლმწიფება ესოდენსა რა...“ ამავე ფრაზით იწყება აგათანგის ისტორია ლანგლუას თარგმანში.

¹) *ibid.* გ. 69 — 94 და ისტორია ბაქრაძისა, გ. 147 შენ. 2.

იმ გვარში ტენდენცია, რომელიც ემილიანო სსვისას, სსვა
საღსისას, თავისას ამჯობინებს, სსვის ისტორიას ძალდათ
აყენებს თავისაზე და მას უკავშირებს ჩვენს ისტორიულ
პირებს და ცნობებს. ეგ სურვილი იმოდენათ ძლიერია
ქართლის ცხოვრების შექმნელში, რომ ქართულ საკუ-
თარს სახელებსაც სსვა ენის დაბოლოების ამღევს, თითქო
ამით მეტი ფასი დაედებოდეს ჩვენს ისტორიას (მაგალი-
თათ, ქართლოს, უფლოს, მცხეთოს და სსვა ბერძნული
დაბოლოებით არიან წარმოდგენილნი). ამ სურვილით აის-
ნება ის მოვლენაც, რომ ჩვენს მეფეებს ქართლის ცხოვ-
რება უოკელთვის უცხო ტომთ დინასტიას უკავშირებს და
რომელი დინასტიაც ჩვენს მეზობლებს ჭყავს, ის დინასტია
შემოჭყავს ჩვენშიაც. ამიტომაც ქართლის ცხოვრების შექმ-
ნელს აზო, არან ქართველთა მეფის შვილი, ბერძენათ
გაუხდია, მირვან I სპარსათ, ანუ ნებროთიდათ გამოჭყავს,
და არშაკ I—არშაკუნისათ, მირიანი, ქართველ მეფის
ლევის შვილი,—სოსროიდათ, ანუ სსასნიდათ, და გუ-
რამ გურატპალატი—ბაგრატიდათ. მართალია, მირვან I-ის
არშაკის და გურამის შესახებ ქართლის მოქცევა არავი-
თარ ცნობას არ გვაძლევს, თუ ვინ იყვნენ შთამომავ-
ლობით და რომელ დინასტიას ეკუთვნოდენ, მაგრამ
აზონის და მირიანის შესახებ მანც სომ პირდაპირ
უჩვენებს, რომ ისინი ქართველები და ქართველთა მეფის
შვილები უოფილან. ვინ იცის, იქნება მირვანი და არშაკ-
იც განგებ იყვნენ დაკავშირებულნი უცხო ტომთ დინას-
ტიებთან. ამ მოსაზრებას ისიც ხელს უწყობს, რომ არ-
შაკ I, თუმცა სომესთ მეფის შვილათ ისვენება ქართ-

ლის ცხოვრებაში, მაგრამ სომხურ წყაროებში სრულებით ცნობილი არ არის.

რაც შეეხება კითხვას, თუ რომელ საუკუნეშია ეს ცნობები შეცვლილი, ანუ, უკეთ ვსთქვათ, როდის არის ქართლის ცხოვრება შედგენილი, ამის შესახებ ჯერ-ჯერობით არაფერის თქმა არ შეგვიძლია. შევნიშნავთ მხოლოდ, რომ ქართლის ცხოვრების შედგენა ყოველ შემთხვევაში არსენ კათალიკოსის ადრინდელ დროს არ უნდა ეკუთვნოდეს, ვინაიდან ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს ცხოვრება არსენის რედაქციისაა და არა ქართლის მოქცევის ვარიანტისა. რომ არსენის მიერ გადაკეთებული ნინოს ცხოვრება ყოფილა ძველათაც ქართლის ცხოვრებაში, ამას ამტკიცებს სომხურათ ნათარგმნი შემოკლებული ქართლის ცხოვრება ანუ Chronique arménienne ი, რომელშიაც ნინოს შესახებ ცნობებს ისეთივე სასიათი აქვს, როგორც არსენის მიერ გადაკეთებულ ვარიანტშია, ამიტომაც, თუ არსენი მართლა მეათე საუკუნეში ცხოვრობდა, ქართლის ცხოვრების შედგენა არას. გზით არ შეგვიძლია მეათე საუკუნის ადრინდელ დროს მივაწეროთ.

ზოგიერთ სსვა კითხვებს ქართლის მოქცევაში შეტანილ წმიდა ნინოს ცხოვრების შესახებ ჩვენ ჩვენს სამ ისტორიულ სრონიკაში შევესეთ და აქ აღარ გავიმეორებთ.

საქართველოში ქრისტიანობის დამყარების შესახებ წავლათ და საზოგადოთ ჩვენი საეკლესიო ისტორიისათვის არა მცირედი მნიშვნელობა აქვს ერთ საყურადღებო წერილს

ეფრემ მონაზონისას, რომელსაც შუეკრების ცნობები, თუ რომელ ბერძენთა წიგნში ისვენებს მოქცევა ქართლისა. ეს შრომა 'ეფრემისთვის დაუვალებია იოანე კვირიონს, ქართველ ეკლესიარსს სვიმეონ საკვირველთ მოქმედის ეკლესიისა. იოანე კვირიონს დაუმსაღების ქართულ ენაზე სადღესასწაულო და, როგორც ეტუობა, ეს ეფრემის წერილიც ამ სადღესასწაულოში ჩასაწავათ სდომებია. ეკლესია სვიმეონ საკვირველთ-მოქმედისა არის სვიმეონ მესეეტის ეკლესიის ანტიოხიის მასლობლათ, სადაც ძრავალი ქართული წიგნებია გადაწერილი. ერთ მანუსკრიპტში, რომელსაც პროფესორი ცაგარელი უჩვენებს, ამავე სვიმეონ საკვირველთ-მოქმედის სასულით ისვენებს ეს ეკლესია¹⁾. რაც შეეხება ეფრემ მონაზონს, მას პლატონ იოსელიანი ერთ ადგილას მეცხრე საუკუნის მწერლათ მოიხსენებს და მეორე ადგილას ბათე საუკუნისა²⁾, მაგრამ, როგორც ხჩანს მისივე გამოცემული ანტონ კათალიკოსის წილობილ სიტყვაობიდან, ეს ეფრემი ყოფილა ეფრემ მცირე რომელიც ცხოვრობდა დავით აღმაშენებლის დროს (1089—1125), და რომელმაც გადმოთარგმნა ბერძნულიდან ქართულად წიგნი დიონისი არეოპიტელისა „სიცილისა იერარსიისათვის“, ამონი ანის წიგნი, ქადაგება თამა

¹⁾ იხ. *Памятники груз. стр. въ Святой Земль и на Синахъ*, стр. 185.

²⁾ იხ. *Краткая исторія Грузин. церкви*, стр. 18, прим. 23. *Жизнеописание св. просл. Груз. церковью* стр. 29, прим. 1.

მოციქულისა, ეს ჩვენ მიერ მოსხენებული წერილი, იოანე და-
მასკელის ცხოვრება, მოძღვრებანი და სიტყვანი და სხვა. ექვს
ტაქთა შორის, რომელთაც ანტონი ეფრემს უძღვნის, ორი-
ტაქტი პირ-და-პირ ჩვენს წერილს შეესება. ეტყობა, ანტონს ეს
წერილი კარგათ ჰქონია შესწავლული. მოგვეყვას აქ ეს ტაქტები:

ამან სარწმუნოდ ისტორიკოსა ჩუქნდა
მოქცევისათჳს, კერპთაგან ქრისტეს ღუთისად,
და ქალწულისა, მოციქულაის ნინას,
ქადაგებისათჳს, ისარწმუნა მოთხრობლად
ქმნილთაგან დიდის თეოდორიტესგანთათ.

ეკ სახედ გუჯლად ავაზაგისთჳსცა,
ესე იგი არს აფხაზთა მოქცევისა,
თავისუფლება არსიებისკობოსთა
ავტოკეფალოსთ ჰქმნა კრებითრე საღმრთოდ,
სოლო სსუანიცა ისტორია ბრძნულად 1).

ეფრემის წერილი, გარდა ფრიად საყურადღებო ცნო-
ბებისა, რომელთაც მასში ვპოულობთ, საყურადღებოა ჩვენ-
თვის სხვა მხრითაც. ეს წერილია ერთი იმ წყაროთაგანი,
რომლიდგანაც ვასტანგის რედაქციას გამოუკრების ცნობე-
ბი და შეუტანია ქართლის ცხოვრებაში. თითქმის მეორე
ნასევადი ამ წერილისა საწვეეტ-ნაწვეეტად აქ-იქ მთლათ შეტა-
ნილია ქართლის ცხოვრების ვარიანტებში, რომელთაც ვას-
ტანგის წინა-სიტყვაობა მიუძღვის და მის რედაქციას ეგუ-
თვნიან, სოლო მარამ დედოფლის ვარიანტში, რომელიც

1) წიგნილ-სიტყვაობა, გ. 258.

ვასტანგის ადრინდელ დროს ეგუთვნის, ვერსად ვერ იპო-
ვით ამ წერილითგან ამოღებულს ცნობებს. ჩვენ ჩვენს
სამ ისტორიულ ხრონიკაში (გ. CXIII—CXV) აღვნიშ-
ნეთ, რა შეუტანია ვასტანგის რედაქციას ქართლის ცხოვ-
რებაში და უჩვენეთ, თუ საიდან არიან ამოღებულნი
ზოგიერთი ცნობები, ანუ სტატიები სსენებული რედაქ-
ციისა. ესაა ჩვენ ეფრემის წერილის სხვაობებში უჩვე-
ნებთ და ქართლის ცხოვრების ტექსტის შედარებით დავამ-
ტვიცებთ, თუ რომელი ადგილებია ქართლის ცხოვრებაში
შეტანილი ეფრემის წერილიდან.

დედანი ეფრემის წერილისა, რომელიც ჰქმნით მო-
გვევას, ეგუთვნის ჩვენს წერა-კითხვის გამავრცელებელ სა-
ზოგადოების წიგნთ-საცავს (№ 184) და გადაწერილია 8
მაისს 1809 წელს „კეთილ შობილის ალექსის ძე, კასე-
თის სამეუფო რეკტორის დავითის“ მიერ. სელ-ნაწერი
in 4° შეიცავს სულ 9 გვერდს და დაწერილია სქელ
ლურჯ ქაღალდზე წერილის, მაგრამ ძრეულ ლამაზის ნუს-
ხა მხედრულის სელით, რომელსაც ამშვენებენ ძრეულ
ხშირი, ლამაზი და მოხდენილი ჰატარა სუცური ასომთა-
ვრულები. სელ-ნაწერს სქელი შხაღერის ქაღალდი აქვს
შემოკრული და ერთი მინაწერი უჩვენებს, რომ ჩვენი დე-
დანი იერონიმე ალექსიევს ჰგუთნებია. სხვა ვარაუტი ჩვენ
ჰქვს ვიპოვეთ, თუძვა პლატონ იოსელიანი უჩვენებს ამ-
ჰვარვე წერილს მცხეთის მანუსკრიპტებთა შორის 1).
ტექსტი ჩვენი დედნისა უცვლელათ მოგვევას აქ.

1) იხ. *Жизнеоп. свят. Груз. церк. стр. 29 пр. 1.*

უწეობა მიზეზის ქართულთა მოქცევისას, თუ
რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენებინ.

სულიერსა მამსა ჩემსა ღ ზატოხსნსა ეკკლესიარსსა-
ჩუბნ ქართულთასა, მღუდელსა უფლისასა, იოანეს კვრი-
აკოსსა, ყოვლად მცირე და უდიდსი სახისა და სახელისა-
ეფრემ მონაზონი თაუვანის-ცემით მოგიკითხავ.

ვინაიდან მადლითა ღმრისათა სრულ-იქმნა გულს-
მოდგინება შენი წიგნისა ამისთჳს სადღესასწაულადსა,
რომელი შენ იწროებასა შინა ყამთასა უსუბით განგრ-
ცომითა გონებისათა მოუგე საზოგადოსა მაგას ნიჭსა-
ნათესავისა ჩუბნისასა, ეკკლესიასა წმიდისა სჯემონ საკვრუ-
ლთ-მოქმედისასა, რომელი ვითარცა საწყაული კეთილი-
და განმყოფელი იფქლისა ცხოვრებისა ჭეშმარიტებით წმი-
დად მოდად ¹⁾ სასკელ დებულ-არს.

ჯერ-იყო ამასცა ზედა ჩემგან სრულ-ჭყოფად ბრძანე-
ბად შენი, რათა წერით დაიდუას მას შინა მოსასხენეული,
ოდეს მოქცევისა ჩუბნისა და თუ რომელთა წიგნთა შინა-
ბერძენთასა ჭკსენებულ-არს იგი, უგბდეს თუ ვისმე გამო-
მეძიებელთაგანსა ცნობად.

საცნაურ იყავნ, ვითარმედ მიერვე ქადაგებითგან წმი-
დათა მოციქულთათა, რაჟამს წინასწარ-მეტყუილსაებრ და-
ვითისა ყოველსა ქუბუნასა განჭკდა კმა მათი და კიდეთა.

1) შეისწავე: რამეთუ ბერძენნი არა თორნიედ, არამედ წმი-
დად მოდად უწოდენ წმიდასა ეკკლესიასა ჩვენ ქართულთასა.

სოფლასათა სიტყუანსი მათნი“, ესრეთ ვიდეთა ამათგანად ითქმის ჩუქნთჯსცა მიმოსლუქსა შინა წმიდათა მოციქულთასა ანდრია პირველ წოდებულისა მიერ ქადაგებამ შორის ავაზგადასა, რომელ არს აფხაზეთი, და მიერ წარსულად ჩრდილოეთისა, რომელ არს ქართლი.

გარნა ამათ წმიდათა სამოციქულონი მოძღუერებისა თესლთა ასეულნი მრავალ ესა დაიპურნა ღუასრძმან მეკერპეთამან არა ხოლო ჩუქნ შორის, არამედ თუთ მათ ბერძენთა შორის ვიდრე ესამთაძღე მეორედ ჰავლედ ზეცით წოდებულისა დიდისა კოსტანტინესთა. ამის კეთილად მსახურისა მეუვისა ესამთა ღმერთმან, რომელმან დიდთა და მრავალ-ტომთა თესლთათჯს იზრუნა, არცა ჩუქნ მცირენი დაგვიტეგნა უღვაწად, არამედ ესრეთ განაგო ცხოვრება ჩუქნი და კუალად აღმოწოდება, ვითარცა მოიხსენებს თეოდორი ტე 1) საეკკლესიოსა მოთხრობისა წიგნსა შინა თჯსსა ოცდა მეოთხესა თავსა და იტყუჯს ესრეთ:

„ჭინდლთა უკუჭ ფრუმენტოს მოძუენებულ ექმნა ღუთის მეცნიერებად. სოლო ქართუჭლთა მათუჭ ესამთა შინა დედა-ვაცი ვინმე ტუჭ-ქმნულიტ ეშმაჩიტებისა მიმართ წინამძღუარ ექმნა, რომელი იგი სამაჩადისოსა ღოცჯსად შემჯსტუჯს-

1) თეოდორი ტე არის ვიზანტიის საეკკლესიო ისტორიკოსი მე V საუკუნისა. თეოდორიტეს გარდა ქართლის მოქცევას მოგვითხრობენ მე-V საუკუნისავე მწერლები სოკრათი და სოზომენი და მე-IV საუკუნისა რუფინი. ამათ ჩვენი წერილი არ იხსენიებს, თუმცა უკანასკნელი მათგანი თითქმის თანა-მედროვე იყო ქართლის მოქცევისა. რუფინის ცნობით, მას ქართლ. მოქცევის ამბავი აუწერია ივერის მეფის ბაკურიუსის სიტყუით (...haec nobis ita gesta...

ლეულ-იყო, ღ ლბილ სარტელ თუსსა აქუნდა ძაძაღ დატყ-
ცილი იატაკსა ზედა მიწისასა. ხოლო უმეტეს ყოველთა
ჭმჭმბათისა შეიტკობდა მარხუასა, გინაღცა ამათ შრომათა
შინიჭეს მას მადლი მოციქულებისა.

ხოლო გინაღთგან ნათესავი იგი არა რას მკცნიერ
იუქნეს კელოვნებსა მკურნალობისასა, ამისთვის მიმოგი-
დოდინ სილვად სნეულთა და თუსთა მათ უძღურთა სილ-
ვისაგან და სნეულებათა მათთა გურნებისა გამოცდილებით
ისწავებდეს სახესა გურნებისასა.

იყო გინმე დედაკაცი, რომლისა მკ სნეულ-იყო, და
შის ძლით მივიდა იგი დედაკაცსა მასთანა, ღირსსა ქები-
სასა, და იკითხუდა მისგან, თუ რაღ უღირს ყოფად მისსა.

ხოლო ღირსმან მან მიიუქნა ყრმა იგი უძღური და
მიაწვინა თუსსა-მას ცხედაწსა მოღვაწებისასა და ეკედრე-

Bacurius, gentis ipsius rex... exposuit), რომელიც მას უნა-
ხავს იერუსალიმში 50 წლის შემდეგ ქართლის მოქცევისა.
ნინოს მოწველის დროს ბაკურიუსი ახალ-გაზდა ყოფილა და
თკით გამნთარა მოწმეთ ნინოს ქადაგებისა, მერე ბაკურიუსს სუ-
ლიერი საქმეების გამო უგმია თაის ხარისნი, სამშობლოც
და იმპერატორი თეოდოსიოს მიერ დადგენილ ყოფილა პალეს-
ტინის უფროსათ- 394 წელს საბერძნეთის ჯარით ბაკურიუსი
შეტკებია მტარკალს ეგგენის და ამ ბრძოლის დროს გადაცკ-
ლილა. ჩვენი წყაროები ამ ბაკურიუსს ანუ ბაქარს არ იხსენიე-
ბენ. ბროსსეს აზრით, ეს ვინმე ივერიის წარჩინებული პირი იქ-
მნებოდა, სახელ წოდებით ბაქარ, და დანიშნული სარდლათ იმ
ჯარისა, რომელიც ქართველ მეფეს ბაქარს (342—364) უნდა
მიეშველებიოს თეოდოსიოს ბერძენთა მეფისათვის (Hit. de la
Géor. t. I, p. 132, n. 3).

ბოდა შემოქმედსა ყოველთასა მოხილვად მისსა, დაჭკნად უძლურებისაგან. ხოლო უფალმან კედრებაჲ მისი მიითუ-
ალა და მიანიჭა უძლურსა-მას სიმართლე.

ამიერითგან საკვრველი იგი დედაგაცი მრავალ განთ-
ქმულ იქმნა, ვიდრელა არცა თუ მეუღლესა მეფისასა დაე-
ფარა მისთვის, არამედ მკის მიუწოდა მას, რათა მივიდეს
მისსა, რამეთუ იგიცა ბოროტითა ვნებითა შეპყრობილ-
იყო. ხოლო ღირსმან სიმდაბლისა სიბრძნით კმევითა არა
მიითუალა კედრება იგი დედოფლისა, გარნა დედოფალმან
იმულეუღმან სახმარებითა საქმისათა არა გულად-ილო
პატივი დედოფლობისა, არამედ თვით მიისწრაფა ტყუილ-
ქმნილისა-მის.

ხოლო მან კუალად იგიცა თხსსავე-მას მიაწვინა სიმ-
დაბლისა სარეცელსა და წამლად უბრძოლულად ვნებასა
მას ზედა მოიპოვა ლოცუბა. მაშინ დედოფალმან ინება მი-
ნიტუბად მისსა სასუიდელსა კურნებისასა, რაოდენი რაჲ
თვით ღირს მიგებისა საგონებელ უხნდა, ორბო და ვეც-
ხლი, შესამოსლები და სამკაული და ყოველივე, რაოდენი
რაჲ არს ნიჭი სამეუფოჲსა პატივის მოყუარებისა.

ხოლო საღმრთომან მან დედაგაცმან ჭკჩქნა: „ამათგა-
ნი არა რაჲ მიგოს მე, გარნა დიდად სასუილად კურნე-
ბისა შეკრაცხ მე შენსა შემეცნებისა ღუთის მსახურებისა-
სა“. და ლოცვდა, რათა საღმრთო ტამარი აღმართოს ძაც-
ხოვნებელისა მისისა ქრისტესთვის.

ესე რა ესმა დედოფალსა, წარვიდა იგი მეფისა და
თავისა მიერ თხსისა განაკვირვა მეუღლე თხსი მეფესა შინა
განკურნებითა თხსითა. ამისა შემდგომად განუცხადა მას

ძლავრება ღუთისა, რომელი იმასსურებოდა: ტყუას მისგან და ლოცვად ქმარსა თვისსა, რათა იგი მსოფო იცნას ღმერთად და აღუშენოს მას ტაძარი სალოცველი. და ესრეთ ამის გუწნებისამიერ იქმნა შეცუქალებაჲ ქართუჭლთა სათესავისა.

სოლო მეფე მეუღლესა თვისსა ზედა ქმნილისა მისგან საგვრველებით გუწნებისა ფრიად განკურვებულ იქმნა, გაწნა ეგრეთცა არა ირება აღშენებაჲ ტაძრისა საუფლოსა.

ამისსა შემდგომად მცირედნი რაჲ უამნი წარსდეს, განვიდა იგი ნადირობად. სოლო გაცთ-მოუწარქმან მეუფემან მჭგავსად ჰავლესსა შონადირა იგი, რამეთუ მეყსა შინა ბნელმან რაჲმემან მოიცვა იგი და არა უტეკებდა მას უშორესად ვინაჲკე წარსულად. სოლო თანა-მონადირენი იგი მისნი ჩუჭულებისაებრსა-მას ჰსედვდეს შარავანდელსა შინისასა და იგი ოდეს მსოლოდ დაშთომილ-იუო შეკრულად საკრუჭლთა ვერ მსედრუჭლობისთა. და ესე ვითარსა რა უღონოებასა შინა იუო, ჰპოვა ღონე ცხოვრებისა, რამეთუ მყის გულის-სმა ჰყო ბრადი ურწმუნოებისა თვისისა და ტუჭქმნილისა მის დედაკაცისა ღუთისა, სადა შემწედ და ღირსსა მას საკრუჭლებისასა ტუჭქსა მოუხდა და ლოცვად მას, რათა არჩნოს მას სასე აღშენებადისა-მის ტაძრისა.

სოლო რომელმან იგი აღავსო ბესელიელ სიბრძნითა ხუროთ მოძღუარებისათა, ესეცა მასვე ღირს-ჰყო მადლისა, ვიდრემდის საღმერთო დაუსასა მათ ტაძარი და იგი დასახვდა, სოლო იგინი აღმოჰკრუჭლდეს და აღშენებდეს ვინადგან უგუჭ სრულ-იქმნა აღშენებაჲ და საერთული განქმართა და მსოლოდ მღუდელიღა საძაებელ-იუო. ჰპოვა ამისი-

ცა ღონე საკვრეჭლმან მან დედა-გაცმან და აზრსა მთავარსა ნესავთასა, წათა მიუკლინოს მოციქული მეფეს ბეძემენტასა და ითხოვოს მისგან მოკლინებად მოძღუარი ღუთის მსახურებისა და მან მიიღო წაჲ, მცნება ესე მისგან, მუნ-ჭსთქუჭსვე 1) წარკვლინა მოციქულ.

სოლო მეფემან ისწავა რა მიზეზი სათხოველისა, რამეთუ კოსტანტინე იყო მსურვალედ ტრფიალი ღუთის მსახურებისა, რომელმან იგი ჟრიადსა პატრიკსა ღირს-ჭყუნა მივლინებულნი იგი მისსა და კაცი ვინმე სარწმუნოებითა და ცხოვრებითა და გულის-სმის ყოფითა შემკობილი, ღირს-ქმნილი მღუდელ-მთავრობისა, ქადაგად მოუკვლინა ნათესავთა ამათ უფროდსდა მრავლითა ნიჭითა“.

ამას უკვე თეოდორიტი ესოდენ მოიხსენებს, სოლო სსწათა წერილთა შინა საკელ-დებით პოკნილ აჩს სახელი ტეჯსა მის, სოლო ჩუჭნ ტუჭნთა მესნელისა, რამეთუ ბეძემულად „ნონა“ უწოდის წმიდასა-მას, რომელსა ჩუჭნ მცირედ შეცუალებითრე „ნინად“ სასელ ვსდებთ 2). კგრეთვე სასელიცა მივლინებულისა მის ეპისკოპოსისა ესრეთ პოკნილ აჩს, ვითა:რმედ თვთ ეკსტათი იყო ანტიო-

1) „მუნ-თქვესვე“ ნიშნავს „მაშინვე“, „მსწრაფლ“. ეს უძველესი ფორმა და შემდეგ დროის ხელ-ნაწერებში მუნ-თქვესვეს მაგიერ ჩხარება „მეესეულად“, „მის“.

2) ფორმა „ნინა“, ჩვენის აზრით, რუსული ენის გავლენით არის გადაკეთებული „ნინო“-საგან და აქაც მერმე შეცვლილათ უნდა ჩაითვალოს. ყოველ შემთხვევაში ეკ სიტყვა ამ ფორმით ძველ ხელ-ნაწერებში არსად არ შეგვხვედრია.

ქელ პატრიარქსი, რომელმან დაამყარა ეკლესია იგი მიწიანის მიერ მცხეთას აღშენებული და უკურთხა მათ კათალიკოსი მთავარ-ეპისკოპოსი 1).

სიტყვა „ნინო“-ს, მართლა ჰუნადიან წარმოდგარათ ლათინური სიტყვიდგან nonna, რომელიც ნიშნავს „ლეთის მოსავს“, „მონაზონს“ (იხ. Langlois Collection... t. II, p. 125, n. 4).

1) ევსტათი იყო ანტიოხიის პატრიარხათ 325 წლიდგან. 331 წლამდე. 131 წელს მას საპატრიარხო ტახტი ჩამოართვეს მწვალებლებმა და კოსტანტინე დიდმა ის განდევნა. მის საქართველოში მოსვლის შესახებ ჩვენ ვერაფერს ვერ ვპოულობთ ვერც ჩვენს და ვერც უცხო ტომთ წყაროებში შეთერთმეტე საუუნემდის, რომელსაც თვით ეს ეფრემის წერილიც ეკუთვნის. სენმარტენის აზრით, თუ მართლა ევსტათი მოვიდა მცხეთაში, ეს უნდა მომთარ-იყოს 331 წელს, როდესაც ის ტახტიდგან ჩამოაგდეს. ბროსსეს არ ჰსჯერა, რომ კოსტანტინეს ევსტათი განდევნის შემდეგ გამოეგზავნოს მცხეთაში და ამისათვის მის მოსვლას ჰუნადის 325 წელს (H. de la G. p. 118. n. 3; p. 131, n. 4).

ნიკოლოზ კათალიკოსი თავის მოთხრობაში „საკითხავი სვეტიისა ცხოველისა, კვართისა საუფლოსა და კათოლიკე ეკლესიისა“ იძლევა კითხვას, ეგ როგორ არისო, რომ თეოდორიტე ევსტათის მოიხსენიებს საქართველოში გამოგზავნილათო და აქ (ესე იგი ჩვენს მატთანეში) კი იოანე იხსენიებაო. ამის პასუხათ ის მოსაზრება მოჰყავს, რომ ევსტათი იმიტომ ყოფილა გამოგზავნილი, რომ დაამკვიდროს ჩვენში ქრისტეს სჯული, და უკანვე წარვიდესო, ხოლო იოანე იმისთვის, რომ სამუდამოთ დარჩეს ჩვენშიო. ცნობა ევსტათის შესახებ ნიკოლოზს ამოუღია ამ ეფრემის წერილიდგან (რაცა სჩანს შემდეგი მისი ფრაზიდგან: „რამეთუ გვიპოვნის ბერძენთა წერილთაგან გადმოღებულ მცო-

სოფელ მეფემან ქართულთაჲსან და ყოველთა მთავართა მისთა დაუწყეს ზატრიაჩხსა ანტიოქიასსა მოსასყიდელად ნიუთთა წმიდისა მიწონისათა აგაძკები ათასი კუამლი ქრისტესისაგან ქართულთასა, წათა საფასოჲ შემოსავალთა მათთა იუოს ფას ნიუთთა მიწონისათა, წამეთუ მაშინ მათ ყამთა არა სადა სხუგან წმიდა იქმნებოდა. მიწონი თუნიერ ანტიოქიას და მიერ განეყოფოდა ყოველთა.

ამიერ იცნობების ყამი მოქცევისა და ვითარმედ ანტიოქიას საყდრისა მიმდგომ იუუნეს და მიერ კელ-დასს-მულ იქმნებოდეს ქართლისა კათალიკოსნი.

რედ გამოკრებული ზოგსრე წმიდისა ნინოს მიერ მოქცევა ქართველთა ნათესავისა“...), მაგრამ ეგ ცნობა ჩვენს ავტორს თოდორიტესთვის შეცთომით მიუწერია. ეურემის წერილიდან სრულებით არა სჩანს, რომ ევსტათის შესახებ ცნობა ქართლად წამოსვლისა თოდორიტეს ეკუთვნოდეს (იხ. საქ. სამოთხე, გ. 96).

ნიკოლოზ კათალიკოსი, ავტორი ზემოხსენებული საკითხავისა, ცნობრობდა გიორგი მესამის დროს (1156—1184). ის თავის შრომაში თვითონ იხსენიებს თავის თავს ზ ბურდუნან დედოფალს, გიორგი მესამ ს ცოლს, რითაც მტკიცდება დრო, თუ როდის ცნობრობდა ავტორი (ibid. გ. 111). ნიკოლოზის შრომა წარმოგვიდგენს ძრიელ განვრცობილს და განახლებულს მოთხრობას სვეტი ცხოველის და საუფლო კვართის შესახებ და როგორც განვრცობილი მოთხრობა რასაკვირველია ბევრ ისეთ ცნობებსაც გვაძლევს, რომელნიც ნინოს ცხოვრებაში არ მოიპვებიან. განსაკუთრებით დაწვრილებით მოთხრობილია სასწაულები, რომელნიც სვეტი ცხოველისაგან ყოფილა, აღმართებიდან თვით ავტორის დრომდე. თავ-და-პირველ დედნათ ნიკოლოზს, როგორც ეტყობა, ჰქონია ქართლის ცხოვრებაში შეტანილი ნინოს

სოლო თუ ოდეს იწეეს თვით სელ-დასმად და გა-
თარძმედ არა ოჯნიერ წესისა და ბრძანებისა, ესე ეჭვოვით
ხრწანოღრძისა შინა ანტიოქიას აღწერილსა, რომელი იტ-
ყუს ესრეთ: „დღეთა კოსტანტინე სკოლის მოსასული-
სათა, ანტიოქიას პატრიარხობისა ნეტარისა თეოფილაკ-
ტეს, ვითარძმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტიანენი მკუდ-
რნი ქართუშლთა სოფლებისანი, რამეთუ დღითგან ნეტა-
რისა ანასტასი მღუდელ-მოწამისა, ანტიოქელ პატრიარ-
ხისა, არა გურთხეულ არს მათდა კათალიკოსი მთავარ-ეპის-
კოპოსი, სიმნელისათვის გზისა, რამეთუ ავარიანთაგან ვერ
იკადრებენ სლჴად.

სოლო მან ბჭობითა კრებისათა მთავარ-ეპისკოპოს-
თა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თვსთათა, მისცა
ქართუშლთა პროტრეკტიკონი, რომელ არს განჭკსნითი,
რათა თვთ მათისა საზღურისა ეპისკოპოსთაგან კელნი
დაესსმოდინან უამად-უამადსა კათალიკოსსა ქართლისსა,
რომელიც საღმრთომან მადლმან უჩვენოს მათ და რომელი

ცხოვრება, არსენი კათალიკოსის რედაქციისა. ჩვენთვის საყურად-
ღებოა, რომ ნიკოლოზი თავის შრომაში ქართლის ცხოვრებას
უჩვენებს: „რამეთუ ვინ გამოწულილვით შეძიებლობდეს დასაბამ-
სა და სადაობასა ნეტარისა-მის ნინოსასა, წიგნი იგი ხე-
ლად მიიღენ აღწერილი მოწერილობით მოთ-
ხრობისათვის ქართუშლთა ცხოვრებისა და მისგან
გეუწეოს ყოველივე აღმავსებულად ჩუზნისა ნაკულღევანებისა“
(ib. გ. 37). ამას საჭიროთ ჰხადის ნიკოლოზი შენიშნოს მიტომ,
რომ ნინოს ცხოვრებას და ქართლის მოქცევას ის ძრიელ
მოკლეთ ეხება.

გამოიჩინონ მოყუასთა მის ეკკლესიისათა, თანა-დგომითა და წამებითა ეპისკოპოსთათა წესთაებრ საეკკლესიოთა. და შეუქმნა მათ აღწერით მოხსენებელი თავისა თვისისათჳს და მუნ შემოკრებულისა კრებისათჳს, და სელ-დასსმულ ჭყო ერთი ორთა მათ მისსა მოკლინებულთა მონაზონთაგანნი, სასულით იოანე, მის უამისა კათალიკოზად მათდა 1).

გასაკვირველია, რომ ზემოხსენებული ადგილით ნიკოლოზის მოთხოვნისა არავის არ უსარკებლია იმათ წინააღმდეგ, რომელნიც ქართლის ცხოვრებას ვახტანგის შეთხზულთ ვხვდოდენ.

1) ეს ორი პარაგრაფი სიტყვა-სიტყვით შეტანილია ქართლის ცხოვრებაში და ჩართულია ადარნასე I-ის (619—639) ისტორიაში. ქართლის ცხოვრებაში ეს ადგილი იკითხება ასე:

„და მოკუდა კათალიკოზნი ბართლომე და აშან ადარნასემ დასვა კათალიკოზად იოანე და წარგზავნა ანტიოქიას, და მის თანა მონაზონი ერთი მოციქულთაცა და საკურთხეველთაცა, რამეთუ განწესებულ იყო კურთხევა ანტიოქიით კათალიკოზისა და ვერლა-რა ვის კელ-ეწიფებოდა სვლად გზასა ანტიოქიისასა. ამისთჳს დიდი ზრუნვა აქუნდა ქართულთა. ხოლო დღეთა თეოფილაკთე ანტიოქელ პატრიარქისა წარავლინეს მოციქულნი და მივიდენ წინაშე თეოფილაკტე, ანტიოქელ პატრიარქისა, და მიუთხრეს ნეტარსა თეოფილაკტეს, ვითარმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტიანენი, მკვდრნი ქართულთა სოფლებისანი, რამეთუ დღით-გან ნეტარისა ანასტასი მღუდელ-მოწამისათა არა კურთხეულ არს სიმნელოსათჳს გზათსა. ხოლო მან ჰყო საზოგადო კრება და განაჩინა ჰქობითა კრებისათა მთავარ-ეპისკოპოსთა, მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თჳსთა თანა, რათა შეკრებოდენ ეპისკოპოსნი სამრევლოსა მისისანი და აკურთხევიდენ კათალიკოზსა უამითი-უამად, რომელიცა საღმრთომან მადლმან უჩვენოს მათ და რომელი გამოიჩინონ და სთნდეს მეფესა და

სალო ზემოსსენებულისა მის წილ ათასისა კჳამ-
ლისა დაუწესა მათ, რათა წლითი-წლად მოსტემდენ ყა-
მად-ყამადთა პატრიარხთა ანტიოქიისათა ათასსა დრჳკან-
სა, რომელი იგი მოეცემოდა ვიდრე დღეთამდე იოანე

ეპისკოპოსთა, და ერსა და მოყუასთა მის ეკკლესიისათა და
შეუქმნა მათ აღწერილი მოსახსენებელი თავისა თჯისათჯს და
მუნ შემოკრებულისა კრებისათჯს, და გელ-დასმულ ჳყო ერთი
ორთა-მათ მისსა მოვლინებულთა მონაზონთაგანი, სახელით იო-
ანე, მის უამისა კათალიკოზად მათდა“ (იხ. ქ. ცხ. ტ. I, გ.
168).

ამას შემდეგ ქართლის ცხოვრება კვლავ უმატებს: „სა-
ლო ამას ანტიოქიის კრებასა შინა გაპატიოსნდა და განთავი-
სუფლდა მათგან კათალიკოზნი, რამეთუ გელ ქვეით აღარ არის
პატრიარხთა, აღარც აკურთხევენ, არამედ თჯსნი ეპისკოპოსნი
აკურთხევენ, და მიერიოგნა განეფინა ქვეყანასა ზედა, ვითარმედ
განთავისუფლდა კრებასა შინა ანტიოქიისასა. მაშინ უკუწ იოანე
გუთელ ეპისკოპოსი თჯისა საწესოსა და ერისა მიერ მოივლი-
ნა ქართლად, და ქართლისა კათალიკოზისა იოანეს მიერ მიი-
ლო ხელთ-დასჯმა მცხეთას. რამეთუ მას უამსა საბერძნეთისა კერ-
ძონი ხატთა ბრძოლისა წვალებასა დაეპყრნეს“ (იხ. იგივე
გვერდი ქართლის ცხოვრებისა).

ესევე ადგილი ზემოსსენებული წერილისა სულ მცირეო-
დენ შეცვლით თეიმურაზის ვარიანტში სტეფანოზ მეორის
(639—669) მთავრობის ისტორიაშია ჩართული (იხ. ქ. ც. გ.
171, შენ. 2). მარიამ დედოფლის, რუმიანცევის და მეგრელიის
ვარიანტებში ეს ტექსტი არ არის შეტანილი.

რაც შეეხება ცნობას იოანე გუთელ ეპისკოპოსის შესახებ
ეს ადგილი ქართლის ცხოვრებაში გიორგი მთაწმინდელის
ცხოვრებიდან, ან ამ ცხოვრებაში ნაჩვენებ სვინაქსარიდან უნ-

წმიდისა ჰატრიაწისათა. რამეთუ მან ანიჭა იგი ორეს-
ტის წმიდასა ჰატრიაწისსა იეროსალიმისასა, რომელი მივი-
დოდა მოციქულად ბასილისთანა, მეფისა ბერძენთასა, რათა
მისსა საუდაწსა მიეტეპოდის ქართუწლთა მიერ. და მიერ
დღიდგან დაეწესა რა მოხსენებაჲ ოდენ სსხელისა აქენ-

და იყოს შეტანილი. ხსენებულ ცხოვრებაში ეს ამბავი ასეა მოხ-
სენებული: „იყო უამი, რომელ ყოველსა საბერძნეთსა შინა მარ-
თლმადიდებლობა არა იპოვებოდა და იოანე გუთელ ეპისკოპოსი
მცნეთას იკურთხა ეპისკოპოსად, ვითარცა სწერია დიდსა სჯნაქ-
სარსა“ (იხ. მამ. ცხ. შიომღ. ხელ. გ. 239). სვინაქსარში
ეს ადგილი მოყვანილია 1 ოკტომბრის საკითხავში.

ამ ადგილის შესახებ ქარ. ცხოვრებისა ბროსე შენიშნავს:
„მთელი ეს პარაგრაფი, თუმცა ძრიელ საინტერესოა, მაგრამ
სავსეა ანაზრონიზმებით. მართლაც და 598 წლიდგან 610
წლამდე ანტიონიის პატრიარხათ იყო ანასტასიოს II, რომელიც
მოკლულ იქმნა ქრისტიანობის წინააღმდეგ აძრულ ებრაე-
ლების მიერ. ამისთვის ის ჩარიცხეს წმინდანების სიაში და მისი
დღესასწაული არს 21 დეკემბერს (ხან. Lebeau. t. X, p.
244). რაც შეეხება თეოფილაკტეს, ის იყო ანტიონიის პატრიარ-
ხათ 744 წლიდგან 751 წლამდე, ასე რომ კათალიკოსი იოანე
ვერ იკურთხებოდა თეოფილაკტეს მიერ. ამას გარდა გუთელ
ეპისკოპოსი მცნეთაში უნდა კურთხეულ-იყოს, როგორც სხვა ად-
გილას შევნიშნე (Hit. de la Géor. t. I, p. 115, n. 1)
მერვე საუკუნის დასაწყისში და ამასთანავე არა ქართველ კათა-
ლიკოსის იოანეს მიერ. ყოველ შემთხვევაში ჩვენ მხოლოდ
ერთ იოანეს ვიცნობთ, რომელიც დადგინებულ იყო ადარნასეს
მიერ. ამას გარდა ოთხის საუკუნის და მე-6-ის განმავლობაში,
სტეფანოზ მეორედგან დაწყებული დავით აღმაშენებლის დრომ-
დე, ანუ 663 წლიდგან 1105 წლამდე, ჩვენ არა გვაქვს სია

დეს ქართველთა შორის ანტიოქელსა ჰატრიაწისსა ზ უკეთესუადესმე გამოჩნდეს წკალებად, მაშინდა მიავლინებდეს მუნ განმარტუად წყალებათა და ცთომათა ძლიერთა, ვითარ იგი ნეტარისა თეოდორე ჰატრიაწისისა დღეთა წარმოივლინა ბასილი ღვამატიკოსი წყალებისათჳს აკაკთაძისა“.

აქა დაგვიშთა სძიებელი მრავალთა, თუ რადეს მიი-

კათალიკოსთა. ამიტომაც მე ამ ადგილს უცქერ, როგორც მიმატებულს ისეთი კაცის მიერ, რომელსაც კარგათ სცოდნია თავის ქვეყნის ისტორია, მაგრამ სრულებით არ ყოფილა გაცნობილი მსოფლიო ისტორიას. მე მგონი კიდევ, რომ ზემონსენებული პარაგრაფის ბოლოში ღაპარაკია მონოთელისტების და მონოფიზიტების განხეთქილების შესახებ, რომელიც არყევდა უკანასკნელ წლებს ირაკლის მეფობისას. იხ. Lebeau, t. XI, p. 172.“ (Hist. de la Géor. t. I, p. 230, n. 1).

ჩვენ ეს შენიშვნა ბროსესის განგებ მოვიყვანეთ იმის დასამტკიცებლათ, თუ როგორ შემცთარ აზრს გამოათქმევინებს კაცს ზოგიერთი ადგილი ქართლის ცხოვრებისა, როდესაც არ იცის, თუ ვის ეკუთვნის, ან საიდან არის ამოღებული ეს ადგილი. ამიტომაც თავი-და-თავი საქმეა ქართლის ცხოვრების შესწავლისათვის გამონახვა და გამოქვეყნება იმ წყაროებისა, რომელნიც აქა იქ შეტანილნი არიან ქართლის ცხოვრებაში ძველათ თუ შემდეგ დროებში. ეს ადგილი ჩვენი წერილისათვის თავით თავათ არა ვითარ ანახრონიზნს არ შეიცავს, და თუ ქართლის ცხოვრებაში ანახრონიზმი გამოდის, ეს იმის ბრალია, რომ წერილის ცნობა თავის ადგილზე არ არის შეტანილი. თვით ის მოვლენა, რომ სხვა და სხვა ვარიანტში ეს ჩვენი წერილის ცნობა სხვა და სხვა ადგილას არის შეტანილი, ცნადათ ამტკიცებს, რომ შემტანს არ სცოდნია, სად უნდა ყოფილიყო ამის ადგილი. მას სხვათა შორის ადარნასეს მეფობა გამო-

დეს ქართულსა კურთხევა მიწონისა. და ამისდა ცნობად
მჩაგად-ჟამ ვდროებდ აღწედად ბქმანებულსა ჩემსა შენ
მიერ მოსახსენებულსა ამას და ესოდენ ვქმავე საზოგა-

ურჩევია, რადგანაც ქ. ცხოვრებაში მართო ადარნასეს დროს
ინსენიება იოანე კათალიკოსი და ჩვენი წერილიც ხომ იოანეს
ინსენიებს. მაგრამ ეწლა ჩვენ ქართლის მოქცევის წყალობით
სხვა იოანე კათალიკოსიც ვიცით. ეს ის იოანეა, რომელიც ჩვენს
სიაში (იხ. შედარებით სია კათალიკოსთა) ნაჩვენებია მეორმოც-
და მესამე კათალიკოსათ და იოანეს სახელით მეოთხეა, თუ მთა-
ვარ-ეპისკოპოსებსაც ვინაგარიშებთ. ჩვენი აზრით სწორეთ ეს
იოანეა, რომელიც ინსენიება ზემო მოყვანილ წერილში და
რომელიც უკურთხებია ანტიონის პატრიარხს თეოფილაქტეს.
თეოფილაქტე, როგორც მოვიხსენიეთ, იყო პატრიარხათ 744
წლიდგან 757 წლამდე და უეჭველათ იოანესაც ამ დროს უც-
ხოვრია, ასე რომ დრო იოანე IV კათალიკოსობისა ეწლა დაან-
ლოვებით ცნობილათ უნდა ჩაითვალოს. ამ გარემოებას დიდი მნიშ-
ნელობა აქვს ჩვენთვის, ვინაითგან კათალიკოს ევზონიდგან დაწყებუ-
ლი (639—663), თუმცა გვაქვს ეწლა სია 27 კათალიკოსთა, მაგრამ
რომელი რომელ დროს იყო კათალიკოსათ, არ ვიცით. თუმცა იო-
ანე IV დაანლოვებით 744 — 757 წლებში და ეჭვი არ არის შემდეგაც
ცხოვრობდა, მაშასადამე ცხრა კათალიკოსს (თავაზაგ II, ევლალე,
იოველ II. სამოველ VII, გიორგი I, კვირიონ, იზიდ-ბოზიდ, თე და
პეტრე III-ს), რომელნიც ევზონ და იოანე IV შუა არიან მოხსენ-
ებულნი, უცხოვრიათ 663—757 წლებში, ასე რომ ორთა-შუა
რიცხვით თითოეული მათგანი თითქმის ცხრა წელიწადი ყოფილა
კათალიკოსათ. ეს იმ დროსთვის ცოტა არ არის. უფრო ხან-
გრძლივი კათალიკოსობა სხვა დროსაც იშვიათია. მაგალითათ,
არჩილ I დროს (410—334) 24 წლის განმავლობაში ოთხი
მთავარ-ეპისკოპოსი გამოიცვალა, ბაკურ III-ს დროს (557—570)

ღოდ ყოველთათვის, ვითარმედ ხალკიდონისა კრებასა ესმა, რომელ სიძვირისათვის ფასით ჭყიდდეს მირონსა, ამისთვის ჭბრძანეს წმიდათა მამათა, რათა არა ხოლო ანტიოქიას,

ცამეტი წლის განმავლობაში სამი კათალიკოსი იყო, აღარნასეს დროს (619—639) ოცი წლის განმავლობაში სამს კათალიკოსს ვპოულობთ.

იმ ცხრა კათალიკოსთა შორის, რომელნიც ჩვენ ევბონიდგან იოანე მეოთხემდე უჩვენეთ, პირველი ოთხი თავისუფლათ შეგვიძლია მეშვიდე საუკუნეს მივაწეროთ და დანარჩენნი მერვე საუკუნის პირველ ნახევარს.

ხოლო იმ 17 კათალიკოსთა შორის, რომელნიც იოანე მეოთხის შემდეგ იხსენიებიან, ერთი ხუთიოდე კათალიკოსი შეგვიძლია მივაწეროთ მერვე საუკუნის მეორე ნახევარს და დანარჩენნი მეცხრეს. ეს ყველა, რასაკვირველია, დაახლოვებით ანგარიშია, მაგრამ სულ-არაობას ყოველთვის სჯობია დაახლოვებით მაინც ვიცოდეთ მათი დრო.

რაც შეეხება იოანე გუთელ ეპისკოპოსის კურთხევას მცხეთაში, ჩვენ უკვე უჩვენეთ, საიდან უნდა იყოს ამოღებული ეს ცნობა. აქ მხოლოდ ის უნდა განვიხილოთ, შეიძლება თუ არა რომ მართლა ჩვენს იოანე მეოთხეს ეკურთხებნა ის მცხეთაში. იოანე გუთელ ეპისკოპოსი ცხოვრებდა კოსტანტინე მე-VI და ლევ ისაურის მეფობაში, ესე იგი 751—775 წ. ხოლო ჩვენი იოანე IV, როგორც შევნიშნეთ, თანამედროვე იყო თეოფილაქტე ანტიოხელ პატრიარხისა (744—751) და მის მიერ ხელ-დასმულ ქართლის კათალიკოსათ. 744—751 წ. რასაკვირველია იმ დროს უჩვენებს, რომლის განმავლობაში ხელ-დასმული ყოფილა იოვანე IV, და ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ამას შემდეგ მას არ ეცოცნლოს. მაშასადამე დრო ჩვენი იოანეს და იოანე გუთელ ეპისკოპოსის ცხოვრებისა ერთი ერთმანეთს

აწამედ სხუათაცა ეკკლესიათა შინა წმიდა იქმნებოდის მი-
წონი.

ხალღო თუსაგან ქალთუწლთა საგონებელ-აწს, ვითარ-
მედ სიშოწისათვის გზისა, და წამედ ფრად საშიშაწს

ეთანხმება, მით უმეტეს რომ ცნობა, რომელიც ბაღლანდინს
შემოაქვს მის მიერ გამოცემულ Acta Sanctorum-ში, Vol. V.
იოანე გუთელ ეპისკოპოსის ხელ-დასმის დროთ უჩვენებს 758 წ.
ხსენებული ბაღლანდინის შრომა გამოცემულია 1744 წ. ვენე-
ციაში და ჩვენთვის საყურადღებო ადგილი გადათარგმნილი რუ-
სულად (იხ. *Записки Одесского Общества истории и
древностей, томъ XIII, 1883 г.*). ლირსი მამა, ამბობს ხსე-
ნებული ცნობა, სცხოვრობდა კოსტანტინე მე-VI (V?) და ლევ
ისავრის (751—775) დროს და სიურმითვე შეიმოსა სახე მონა-
ზონობისა. კოსტანტინემ და თვით იმის მიერ მოწოდებულმა
კრებამ აღძრეს დევნელობა წინააღმდეგ წმინდათა ხატთა და
მართლ-მადიდებელთა მცხოვრებთა გოთის ქვეყანისათა, რომელ-
თაც უარი განაცხადეს მონაწილეობის მიღებაზე უსჯულო კრე-
ბაში და რომელნიც ამასთანავე დარჩენილნი იყვნენ უმწყემსოდ;
აღირჩიეს თავის მწყემს-მთავრად ლირსი იოანე და გაგზავნეს იგი
ივერიის საკათალიკოსოში, სადაც ხელ-დასხმულ იქმნა ეპისკო-
პოსად და შემდეგ უკუ-ქცევისა მან დაიცვა უვნებლად კათოლი-
კე ეკკლესიის დოღმატნი და ჭეშმარიტი სარწმუნოება“ (იხ.
ბაქრაძის ისტორია, გ. 201, შენ. 1). იოანე გუთელ ეპისკოპო-
სის კურთხევას მცხეთაში მოიხსენიებს აგრეთვე პატრიარხი დო-
სითეოსი თავის იერუსალიმელთ პატრიარხთა ისტორიაში და მის
კურთხევის დროთ უჩვენებს ლევ ისავრის მეფობას (იხ. *Bulle-
tin scientifique, t. V, p. 228* და *Руководство къ позна-
нию Кавказа, выт. 1-ый стр. 5*). ყველა ზემოხსენებული
ცნობების შემდეგ არ შეგვიძლია იოანე გუთელ ეპისკოპოსის

უცხო თესვითა შორის კმელით ანტიოქიით ქართლს წაწ-
ლება წმიდისა მირონისა, ამისთვის თვით ადგილსა დაწესე-
ბულ-აწს მათდა გურთხევამ მირონისა 1).

კურთხევა მცხეთაში ჩვენს იოანე მეოთხეს არ მივაწეროთ. სხვა
იოანე კათალიკოსი ადარნასეს მთავრობის შემდეგ ჩვენს წყაროებ-
ში არ იხსენიება. საქართველოში იმ დროს, თუ ვახუშტის ქრო-
ნოლოგიას დაუფერებთ, მთავრობდნენ იოანე და ჯუანშერ
(718—787). საბერძნეთში მაშინ მართლა ბრძოლა იყო ხატთა
წინააღმდეგ, და ის მონოთელიისტების და მონოთეიზიტების გან-
ხეთქილება, რომელსაც ბროსსე უჩვენებს, აქ არაფერ. შვაშია.

1) მირონის კურთხევის მინიჭებას ქართველობისათვის ერ-
თი ადგილი ქართლის ცხოვრებისა მიაწერს მეექვსე მსოფლიო
კრებას კონსტანტინეპოლისას, რომელსაც ჰხადის 656 წელს
და არა 680 წელს, როგორც მართლა იყო. ამ კრებას მიაწერს
აგრეთვე ქართლის ცხოვრება განთავისუფლებას საქართველოს
ეკკლესიისას ანტიოხიის პატრიარხის დამოკიდებულობისაგან.
მაგრამ ეს ადგილი ქართლის ცხოვრებისა, ყოველ ეჭვს გარე-
შე, დამახინჯებულია და უმეცრათ გაზვიადებული ეფრემის წერი-
ლის მიხედვით. ეს უკანასკნელი აზრი მითაც მტკიცდება, რომ
აქ ჩამოთვლილია საქართველოს ნაწილები, რომელნიც უნდა
განაგოს ქართლის კათალიკოსმა, და სხვათა შორის ნაჩვენებია
სამცხე საათაბაგოც, რომლის სახელ-წოდება იმ დროში სრულე-
ბით არა ყოფილა მიღებული. რომ ეს ადგილი ქართლის ცხოვ-
რებისა ეფრემის წერილიდგან არის გადაკეთებული, ამას აშკა-
რათ ამტკიცებს ბოლო ამ ცნობებისა, სადაც სიტყვა სიტყვით
ის არის გამოკრებული, რითაც ეფრემი ათაუებს თავის წე-
რილს, თუმცა ეს დაბოლოება ეფრემისა ქართლის ცხოვრებას
სრულებით არ ეხერხება და ამდენ ხანს გაუგებარი რჩებოდა.
მეტი არ იქნება შეკნიშნოთ, რომ ეს ადგილი ქართლის ცხოვ-

სოლო აფხაზთათჳს ეკვტე ეპიფანესი საეკლესიოსა მოთხრობასა შინა თჳსსა აღჰსწერს ოცდა მეორესა თჳსსა შინა და იტყჳს ესრეთ:

„მათეე უამთა შინა იუსტინიანეს მეფობისათა აფხაზნიცა შეიცუაღნეს უმჯობესად და ქრისტიანობისა შეიწყნარეს ჭადაგებაჲ, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიან მეფისასა იყო ვინმე საჭურჩისი აფხაზი ნათესავით და ეკფრატა სახელის-ღებით, რომელი წარივლინა მეფისა მიერ ჭადაგებად მათდა და აღთქმად, ვითარმედ ამიერიტან არცა ერთიღა ვინ ნათესავისა მათისაგანი განსუქბულ იქმნეს მამაკაცობისაგან რკინისა მიერ იძულებითა ბუნებისა, რამეთუ მრავალნი იუჳნეს მათგანნი მსახურ სამეუფოჲსა საწოდისა რომელთა საჭურჩის იცის წოდება ჩჳს უღუებაჲს.“

ვინაჲცა იუსტინიანე ტაძარი წმიდისა ლუთის-მომობლისა აღაშენა აფხაზეთს შინა და მღუდელნი დაადგინსა მას შინა, რათა უგანცხადებულესად ასწავებდეს სჳულსა ქრისტიანობისასა“ 1).

რებისა არ არის არც მარიაჲ დედოფლის გარიანტში და არც მეგრულიისაში (იხ. ქ. ცხ. გ. 171—172).

1) ეს ორი პარაგრაფი სიტუვა სიტყვით შეტანილია ქართლის ცხოვრებაში და ჩართულია ფარსმან მეექვსის მეფობის ისტორიაში (542—557). დასამტკიცებლათ იმის: „რომ ეს მართლა ეფრემის წერილიდგან არის ამოღებული მოგვეყვას აქ ქართლის ცხოვრების ტექსტი:

„მათეე უამთა შინა იუსტინიანეს მეფობისათა აფხაზნიცა შეიცუაღნეს უმჯობესად და ქრისტიანობისა შეიწყნარეს ჭადაგება, რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიანე მეფისასა იყო ვინმე

ესე მტირქედნი სიტყვანი, ვითარცა თესლის შემკრებელ-
მან მიმო-განთესულნი წმიდათა წეწილთაგან ერთად შე-
მოვჰკრებენ, ჯერ-ჩინებითა შენითა, გაცო ღუთისსა, რა-
მელმან ეკე უწყი, ვითარ მრავალნი მრავალ-გზის ამათ

საჭურისი, აფხაზი ნათესავით და ეფრატა სახელის-ღებით, რო-
მელი წარივლინა მეფისა მიერ ქადაგებად მათდა და აღთქმად
ვითარმედ ეპირიდგან არცა ერთილა ვინმე ნათესავისა მათისაგა-
განი განხვებულ იქმნებოდის მამა-კაცობისაგან რკინის მიერ,
რამეთუ მრავალნი იყუნეს მათგანნი მსახურ სამეფუოსა საწოლი-
სა, რომელთა საჭურის იცის წოდება ჩვეულებაჲმან.

„ვინაიკა იუსტინიანე ტაძარი წმინდისა ღვთის-მშობლისა
აღაშენა აფხაზეთს შინა, ბიჭვინტას, მღვდელნი დააგინნა მას
შინა, რათა უგანცნადებულესად ასწავებდენ სჯულსა ქრისტეა-
ნობისასა“ (ინ. ქ. ცნ. გ. 159).

ამ ადგილის შემტანს ქართლის ცხოვრებაში მხოლოთ
სიტყვა „ბიჭვინტას“ მიუმატებია ეფრემის სიტყვებზეა და სხვა
არაფერი არ შეუცვლია. იუსტინიანეს მიერ აფხაზეთში აშენე-
ბულს ტაძრათ ამდენანს მართლა ბიჭვინტის ეკლესიას ვხვდო-
დენ, მაგრამ ამ აზრს არ ამტკიცებს არც წარწერა ეკლესიისა
და არც სტილი ნუროთ-მოძღვრობისა. პროკოპი მართალია მოიხ-
სენიებს, იუსტინიანემ აღაშენა მღვთის-მშობლის ეკლესია აფ-
ხაზეთშიო, მაგრამ სრულებით ბიჭვინტას, ანუ პიტუნდას არ
უჩვენებს. გარდა ამისა აფხაზების გადმოცემით ბიჭვინტის საყ-
დარი ანდრია მოციქულის სახელობაზეა აშენებული და არა
ღვთის-მშობლისაზე. ამ აზრს ისიც ემორწმება, რომ საკურთხეველის
კამარაში ღვთის-მშობელი კი არ არის გამოხატული, როგორც
გელათშია, და როგორც კანონიც მოითხოვდა, თუ ღვთის-მშობ-
ლის სახელზე ყოფილიყო აშენებული, არამედ ამაღლებაჲ წარ-
მოდგენილი. ხოლო გეგმა ეკლესიისა და სტილი ნელოვნები-

პირთათჳს გუჭითხუდჳს და დაბრკოლდებოდჳს ჩუქსნთჳს უმეცრებით, ანამედ თჳთ განდგომილთა საუდრისაგან დიდისა ჰეტრე მოცტიქულისა და თაჳისა ყოველთა მოცტიქულთასა, რამელნი ვითარმედ გულ საჳსე ჭუჭუნა და აღაშენნა ესე ვითართა თსრობათაგან 1).

ბოლოს ამ ჩვენს გამოცემას დაურთეთ შედარებითი სია საქართველოს მეფეთა, ერისთავთა და კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით, რათა ამით თვალ-საჩინოთ დაგვეჩვენებია მკითხველისა-

სა ნანდვილი ქართულია და ქართულ ხუროთ-მოძღვრების ეკლესიას წარმოგვიდგენს არა უგვიანეს მე-X საუკუნისა.

ყველა ამაების გამო პროფესსორი კონდაკოვი დარწმუნე ბულია, რომ ბიჭვინტის ეკლესია ქართული ხელოვნების ეკლესია მათე ანუ მეთერთმეტე საუკუნისა (იხ. *Древняя архитектура Грузии профессора Кондакова. Москва 1876 г., стр. 10—12, 59*).

1) ეს უკანასკნელი სტრიქონებიც შეტანილია ქ. ცხ-ში იმ ადგილას, რომელიც ჩვენ მე-LVI გვერდის შენიშვნაში მოვიხსენიეთ:

„რამეთუ მრავალნი მრავალ გზის ამათ პირთათჳს გვიითხუდჳს და დაბრკოლდებოდით ჩვენ უმეცრებით. და ესე მცირენი სიტყუნი, ვითარცა თესლის შემკრებელმან მიმო-განთესულნი წმიდათა წერილთაგან ერთად შემოვკრიბენ ფერ-ჩინებითა შენითა, კაცო ღუთისაო“ (იხ. ქ. ცხ. გ. 172).

თვის განსხვავებანი ამ ორ ჩვენს ისტორიის წყაროს შორის. კათალიკოსთა სიის შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართლის მოქცევაში ბაქთლომე კათალიკოსი ისენიება გუჩამ ერისთავის დროს და მისი მემკვიდრის სტეფანოზ პირველის ისტორიაში კათალიკოსის შესახებ ასე სწერია: „და კათალიკოსი იყო ბაქთლომე მეორედ“. აქედან ის აზრი შეგვიძლია გამოვიყვანოთ, რომ ბაქთლომე პირველათ ყოფილა კათალიკოსათ, მეძმე ჩამოერთმევიათ ტახტი და ბოლოს ხელ-ასლა მიუციათ. მეგრამ ქართლის მოქცევა სრულებით არ ისენიებს, რომ ბაქთლომე პირველისათვის ჩამოერთვან კათალიკოსობა, და მეძმე ხელმეორედ მოეწვიონ. ამისათვის ჩვენ უფრო გარკვეულათ და საჭეშმარიტოდ მიგვაჩნია სუმბატის ისტორიის ცნობა, რომელიც ამბობს, რომ სტეფანოზის დროს კათალიკოსათ იყო მეორე ბაქთლომე 1). ამის მიხედვით გუჩამის დროს მოხსენებულ ბაქთლომე სხვა უნდა იყოს და სტეფანოზის დროს მოხსენებულ—სხვა. ჩვენც ესენი სხვა და სხვა პირათ აღვნიშნეთ.

ქართლის ცხოვრების ცნობებში ჩვენს სიებში შემოტანილია ვახუშტისაგან შემუშავებული და ბროსესს მიერ შესწორებული ქრონოლოგია, რომელიც ეხლა საზოგადოთ მიღებულია. როგორც ვახუშტის ისე ბროსესსაც დიდი ღვაწლი მიუძღვის ჩვენი ისტორიის წინაშე ქრონოლოგიის შემუშავებით, მაგრამ ეხლა სამწუხაროთ მათი ქრონოლოგია მანტ ვერ გამოყოფილებს ჩვენს მოთ-

1) იხ. სამი ისტორიული ხრონიკა, გ. 36 და 49.

ხრწინილებას. თვით ის ფაქტი, რომ ესლა მეფეთა და ერისთავთა რიცხვი მეტი აღმოჩნდა, ვიდრე აქამომდე ვიცოდით, ცხადათ ამტკიცებს, რომ ეს ქრონოლოგია ხელახლა უნდა გადაიშინჯოს და ქართლის მოქცევის მიხედვით შემუშავდეს. ეს რასაკვირველია მომავალს ეკუთვნის და ჯერჯერობდა მიღებულს ქრონოლოგიას გვერდს ვერ აუქცევთ: ყოველ შემთხვევაში უმეტესი მათგანი დასალოცებით მინც უჩვენებს დროს.

ექვთიმე თაყაიშვილი.

14 იანვარი

1891 წელი.

სოფელ [ოდეს დასრულა] სრბაჲ თჳსი საწმუნოე-
ბასა ზედა წმიდისა სამებისა წმიდამან და სანატრელმან
დედოფალმან ნინო, რომელი გვექმნა მსხარებელ გულთა
ჩუენთა და მღხინებელ სულთა და კორცთა ჩუენთა, ვითარ
კანიშორა ერთი ესე სამეუფოჲ ქუეყანაჲ ჩრდილოჲსა,
შცხეთისა, მეფეთა სამეფოჲ, აწმუნა ყოველთა აღსარება
მამისა და ძისა და წმიდისა სულისაჲ, ნათლისღებითა მოს-
ლგაჲ ქრისტესი, და შობაჲ წმიდისაგან ქალწულისა, ნა-
თლისღებაჲ და სიკუდილი ქრისტესი, და აღდგომა მკუდ-
რებით, შემდგომად სიკუდილისა უკუდავებაჲ და ცხოვრ-
ბაჲ, მეორედ მოსლგაჲ ძისა ღვთისაჲ ქვეყნად, მართალ-
თა ცხოვრება და ცოდვილთა შურის გებაჲ, რამეთუ მისი
აჩს სუფევება უკუნითი უკუნისამდე და მეტყვა, ამინ 1).
ვითარ მოიწია ქუეყანასა კხოეთისსა, დაბასა ბუდს,
დასწეულდა სწეულებითა მით, რომელთაცა მოცაკუდა 2)

1) ეს შესავალი თავითგან დაწეებული აქამომდე არც ერთ
ნინოს ცხოვრებაში არ მოიპოება.

2) იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრისა და შიო მღვიმის
„მამათა ცხოვრებებში“ მოყვანილია წერილი ნინოსი მირიანისად-
მი, რომელიც მითომ ნინოს თავის სიკვდილის წინ გაეგზავნოს
კახეთის დედოფლის სუფის ხელით მირიან მეფისათვის. ეს წე-
რილი შეტანილია საბინის მიერ გამოცემულ „საქაროველთს“

მასინ შეუკრეს მეფენი ქუჭყანისანი და მთავარნი დედებიითურთ და სიმრავლელ ერთა ძლიერთაჲ, რამეთუ ჭხედვიდა ყოველი კაცი პირსა ნინოჲსსა, ვითარცა ზეცისა ანგელოზისსა.

და სტუეთდეს მცირესა-მას და ძუელსა სამოსელსა მისსა მთხუევითა საწმუნოებით, და იძულებით ეკედრებოდეს ყოველნი იგი დედოფალნი გარემო-მსხდომარენი, რომელთა დამოსდიოდეს ნაკადულნი ცრემლთანი თუღთაგან მათთა განშორებისათჳს მოძღურისა, მოღუწისა და სწუელთა მკურნალისა კელოვანისა.

ეტყოდეს დედოფალი სალომე უყარმელი და პერო-უაჳრა სივნიელი და მათანა ყოველნი მთავარნი ჭკითხვიდეს მას და ეტყოდეს: „ვინაჲ ანუ ვითარ მოჰუერ შენ, ქუჭყანასსა ჩუწნსა მაცხოვრად ჩუწნდა, ანუ სადამე იყო აღზრდაჲ შენი, დედოფალო, მაჴუეე ჩუწნ საქლ შენი, რაჲსა იტყუ ტყუეობასა, ტყუეთა მხსნელო სანატრელო.“

რამეთუ ესერა გვისწავიეს შენ მიერ, ვითარმედ ყოფილ არიან წინასწარ-მეტყუელნი პირველ მოსლვადმელ მისა ღუთისა ქუჭყანად.

და მერმე მოციქულნი ათორმეტნი და კუალად სამეოცდა ათორმეტნი, და ჩუწნდა არავინ მოაკლინა ღმერთმან, გარნა შენ. და ვითარ იტყუ, ვითარმედ ტყუე ვარი მე ანუ ვითარცა ჭინდოვის თუ ¹⁾).

სამოთხეში“ (გვ. 149—150). ჩვენის აზრით, ეს წერილი შემდეგ უნდა იყოს შეთხზული და ამისთვის არ მოიპოება უძველეს ვარიანტებში.

¹⁾ ქ. ცხა ში და იოანე ნათლის-მცემლის მონასტრის ვა-

მაშინ იწყოს სიტყუად ნინო ღ თქუა: „ასულსო სარ-
წმუნოკებისანო, მასლობელნო ღუთისანო, დედოფალნო
ჩემნო, გსედაკ თქუწნ ვითარცა პირველთა მათ წმიდათა
დედათა ყოკელსა-მას სარწმუნოკებსა და სიუკარულსა ღუ-
თისასა და გინებს გზათა ჩემთა ცნობაჲ გლასაკისა-ბეკე-
ლისა თქუწნისათა და გაუწყოცა. ესერა მოსრულა სული
ჩემი კოკუსა ჩემდა და მეძინებიან ძილითა-მით დედისა
ჩემისაჲთა საუკუნოდ.

არამედ მოიხუენით აღსაწერელნი წიგნისანი და და-
წერეთ სიგლასაკწ ჩემი და უდები ცხოვრებაჲ ჩემი, რათა
უწყოდინ შეილთაცა თქუენთა სარწმუნოკებაჲ თქუენი და
შეწყენარებაჲ ჩემი.

და სასწაულნი ღუთისანი, რომელნი გიხილვიან მცი-
რედნი მათა-მათ ზედა მაკულოკანსა-მას შინა სუეტისა
აღმართებსა და მიერ წყაროსა-მას ზედა და ვიდრე აქა
მოსლკადმდწ ჩემდა თვთ უფალმან იცის და სულმან ჩემ-
მან რომელი უხილავს თვალთა ჩემთა ზეცით გარდამო ქუწ-
ყანასა ზედა ¹⁾.“

მაშინ მოიხუენეს საწერელნი სალომე უკარმელმან და
სივნიელმან პეროკაკრი, და იწყოს სიტყუად წმინდამან ნი-
ნო, და იგინი წერდეს. წინა შობისა მისისა მშობელთა
მისთა საქმედ იწყოს ²⁾).

რიანტებში უკანასკნელი სამი სიტყვის მაგიერ სწერია: „ანუ ვი-
თარ უცხო“ (ქ. ცხ. გვ. 98).

1) ეს § სიტყვიდან „მცირედნი მათა“ ბოლომდის არ
არის არც ერთ ვარიანტში.

2) მთელი ეს მოთხრობა სიტყვიდან: „მაშინ შეკრეს

ცხოვრება წმიდისა ნინოსი.

იყო მათ ჟამთა, ოდენ გიორგი კაბადუკიელი იწამა ქრისტესთვის, მათ დღეთა კაბადუკიამთ ქალაქით კაცი ვინმე მთავართა შესაბამი მონაჲ ღუთისაჲ წარვიდა ჭრომედ მეფეთა წინაშე ¹⁾ მსახურებად და ნიჭისა მიღებად. და მათვე დღეთა კაცი ვინმე იყო გოლასტას შინა და ესხნეს ორ შვილ: ძმ და ასული. სახელი ძისა მისისაჲ იობენაჲლი, ხოლო ასულისაჲ სუსანა.

და ვითარ აღესრულნეს მშობელნი იგი, დაშთეს შვილნი მათნი ობლად. აღდგეს და წარვიდეს წმიდად ქალაქად იზრუსალიმად. იმედ ეგეს სასოკებაჲ იგი უოკელთა ქრისტესანეთა წმიდაჲ ადგომაჲ და მიეკედრნეს მუნ.

ესე ძმაჲ სუსანაჲსი მიემთხვა დეკტაღარობასა, ხოლო სუსანა ჭმსახურებაჲ მიაფორსსა საჩას ბეთლემელსა.

ხოლო ესე ჭაბუკი კაბადუკიელი მიიწია წინაშე მეფისა ჭრომედ, და ეწუენეს ბრანჯნი ჭრომითა ბრძოლად კელსა ზედა პინაღანისასა ²⁾ და მოსტა დმერთმან ჭაბუკსამს კაბადუკიელსა ძალი უძლეველი და ქმნა წინააღდგომაჲ მტერთაჲ ძლიერად, ვიდრემდის წარიქცინა სივლტოლად.

მეფენი“ აქამომდე თითქმის სიტყვა-სიტყვით არის შეტანილი ქ. ცხ.-ში. და სხვა ვარიანტებში, შემოსწენებული პარაგრაფის გარდა (იხ. ქ. ცხ. გვ. 98—99)

¹⁾ ქ. ცხ. აქ უმატებს „მაქსიმიანესა“, ხოლო მარიამ დედოფლის და სხვა ვარიანტებში ეს სიტყვა არ მოიპოვება.

²⁾ ქ. ცხ.: „პიტაღანისასა“. მარიამ დედოფლის და იოანე ნათლის-მცემლის ვარიანტები: „პიტაღანისასა“.

და შეიპყრა მეფე ბრანჯთაჲ და მისთანა მთავარნი მრავალნი და შეიყვანნა წინაჲჲ მეფისა მეფე ბრანჯთაჲ და ყოველნი მთავარნი, ხოლო მეფემან განაწესა სიკვდილი მათი.

მასინ იწყეს ტირილად ბრანჯთა-მათ და ეკედრებოდეს ზახილოვნს. მოგუეც პირველად შჯული შენი და შეგუყვანენ ჩუტნ ტაძარსა-მას ღუთისა თქუტნისა და მასინ იყავნ სიკვდილი ჩუტნი, რამეთუ შეცა-შენკე-გუპურენ და შენკე ყავ ესე ჩუტნ ზედა და უბრალე იყო სისხლთა ჩუტნთაგან.

ხოლო ზახილოვნს-და ესმა, მწრათელ აუწეს ესე მეფესა და პატრქაქსა სიტყუაჲ მათი და მისტეს მათ ნათელი კელსა ქუეჲ ზახილოვნისსა, და შეიყვანნეს ტაძარსა ღუთისსა, წმიდასა ეკლესიასა, და აზიარნეს საიდუმლოთა ქრისტესთა, ჳ უჩვენეს მათ დიდებანი იგი წმიდათა მოციქულთანი, და დილაჲთ აღრტ აღდგეს ბრანჯნი იგი და სამოსელი სამკურდრო შეიმოსეს, და განვიდეს ადგილსა-მას კაცთა საკლავსა, ილოცვიდეს და ჳმადლობდეს ღმერთსა ნათლისღებასა-მას ზედა, და ზიარებსა, და იტეოდეს: „ჩუტნ სიკუდილისა შინა უკუდავ კართ, რამეთუ დიწს ძუგანა ჩუტნ ღმერთმან ესე კითარსა დიდებასა ხილვად და საგზალსა-მას დაუღუგნელსა კორცსა და სისხლსა ქრისტელ, მის ღუთისა უკუდავისა მის მეუფისსა, რომელი არს უფროჲს უმაღლეს ყოველთა მადალთა და უქუეს-კნელეს ყოველთა ქუესკნელთა, რამეთუ იგი არს კურთხეულ უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.“

ხოლო ვაჲ ნაშობთა ჩუენთა, ნაყოფთა სიმწარნი-

სათა, მკვდრთა ბნელისათა, და გმობდეს ივინი: „მოკედინ
მეგრძელს ეგე და აღიხუენით თაჳნი ჩუტნნი ჩუტნგან.

ამას რაჲ ჭხედვიდა ზაბილოვნ, აღიძრა გონებითა და
ტიროდა, რამეთუ ვითარცა ცხოვართა, თაჳნი თაჳსნი კლვად
წარეპურნეს და, ვითარცა კრავთა შვილთა, მათთა სწყალობ-
დეს.

მაშინ შევიდა ზაბილოვნ წინაჲ მეფისა და გამოი-
თხოვნა, და ნიჭითა განუტეუნა. ხოლო ივინი ეკედრებო-
დეს ზაბილოვნს, რათა წარჭყევეს ქუტყანად მთა და მისცეს
შჯუული ქრისტესი, და ნათლის-ღებამ წულითა უოკელსა
ერსა მათსა.

ხოლო ისმინა მათი ზაბილოვნ და მოსთხოვნა მღდ-
ლნი პატრეარქსა, და ბრძანებაჲ მოიღო მეფისაგან, და
წარვიდეს სიხარულით.

და ვითარცა მიესლნეს, ვითარ ერთ დღისა სავალსა
მიჰკვდა ჭამაჲვი, ვითარმედ „მეფეს მოვალს ცოცხალი და
უოკელნი მთავარნი მისთანა.“

მაშინ შეიმძინეს ათნი იგი საერისთეონი: ხოლამამა,
და ხოზაბამა, სლაგამა, სენეშაგი, ტიმგარაგი, შაქამა, გზამა
შარგამა, შარდამა, შარმამა და თომნიგონი სამეფოჲ ¹⁾,

¹⁾ მარიამ დედოფლის და იოანე ნათლის მცემლის კარი-
ანტები სრულად ეთანხმებიან ამ სახელებს; მხოლოდ მარიამ
დედოფლის კარიანტიში სახელი „ზარმანამ“ გამოტოვებულია.
ქ. ცხ. ვი შეცვლით გვიჩვენებს ამ სახელებს: ხოზამამა, ხოზამა,
გაანლაფამ (ბროსსეს კარიანტით „გარდაფამ“), ხონემაგამა, ხი-
გირაგამა (ბროსსეს კარიანტით „ხინიჭრაგამ“), ზაფამა, ზაგამა,
ზარდამა, ზამრამა და თომნი და სამეფოჲ (იხ. ქ ცხ. გვ. 66).

და მოკეპებოდეს მდინარესა ზედა დიდსა ღდამარსას 1).

და განყო მუგემან კრი იგი და დაადგინა წყალსა მას იმიერ და ამიერ, და აკურთხეს მღვდელთა მდინარე იგი და შთაკდა ყოველი კრი მდინარესა-მას, და განიბანებოდეს, და აღმოვიდოდეს გამოსავალსა ერთსა, და დასდებდა ზაბილოვნ კელსა ყოველსა კრსა ათ დღს და აღმართნეს ჭარკანი, და შეწირეს მღვდელთა უსმი, და აზიარნეს ქრისტეს სანიდუმელთა.

და განუტევენა მღვდელნი, და განკაცვა ყოველი წესი ქრისტესწარბისაჲ, და დაუტევა კურთხევაჲ, და წარვიდა ნიჭითა დიდითა ჭრომიელ.

და განიზრახა გულისა თვისსა, და თქვა: „წარვიდე ისრუსადიჲდა,“ და მისცა გლასაკთა ყოველი იგი მონაგუბი. და დეკტალარი იგი 10) პატრეაქ ქმნულ იყო, და ფრიად დაიმეგობრნეს ურთიერთას ზაბილოვნ და პატრეაქი.

ჭკქუა სარა მიათოარმან პატრეაქსა: „ესე ზაბილოვნ შამაჲ და ემასი ბრანჯთაჲ, კაცვი სრული სიბრძნითა

სხვა ნინოს ცხოვრების ვარიანტებში და „საქართულოს სამოთხეში“ შემდეგი სახელებია: ნოზამა და ნოზაზა და ზაქაჲ და ზენებაგი, ტიმიგარაგი და ზაქაჲ, გაზაჲ, ზარგაჲ, ზარდა, ზამრაჲ და თომონიგონი და სამეფო (იხ. საქ. სამ. გვ. 120)

1) ქ. ცხ.-ში „და ღრმასა“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „ღაღმარსა“; იოანეს ნათ. ვარიანტში: „ღაღმარასა.“

2) ქ. ცხ.-ში „დეკტალარი“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში „დეკხალარი“; იოანე ნათლის მცემლის ვარიანტში „დეკტალარი“.

და ლუთის მოშიშებითა, ამას მიეც და შენი სუსანა
ცოლად.“

და სთნდა წმიდასა ჰატრეაქსა სიტყუაჲ მისი და მისცეს
სუსანა ცოლად მისა, და წარვიდეს თჳსა ქალაქსა გოლასედ ¹⁾

და მე ოდენ ვიშეგ მათგან, და იგი არიან მშობელ-
ნი ჩემნი, და აღმსარდა მე დედამან ჩემმან წიაღთა შინა
თჳსთა, მსახურებასა შინა გლასაკათასა, დღს და ღამს
დაუცადებულად.

და ვითარცა ვიქმენ მე ათორმეტის წლისა მშობელ-
თა ჩემთა განუიდეს ყოველი, რადცა აქუნდა, და წარვიდეს
იწრუსაღიძად.

მაშინ მამამან ჩემმან დაიწერა ჯგარი ჰატრეაქისაგან
და განიჯმნა დედისაგან ჩემისა, და შემიტყუბო მე მკერდსა
მისსა, და დამღუარნა, ვითარცა ღუარნი, ცრემნი თჳსნი
თვაღთა და პირსა ჩემსა ²⁾.

და მრქუა: „შე მხოლოჲო ასულო ჩემო! ესერა და-
გიტეკებ შენ ოხლად ჩემგან და მოგიტვალავ შენ ღმერთ-
სა ცათასა, მამასა, ყოველთა მზრდელსა, და უფალსა, რა-
მეთუ იგი არს მამაჲ ოხოლთაჲ და მსაჯული ქურციკთაჲ,
ნუ გეშინიან, შვილო ჩემო.

ხოლო შენ მაგდანელისა მარიაშის შური აღიდე სი-
უფარულისათჳს ქრისტესისა და დათა-მათ ღმსარესთა.

¹⁾ ქ. ცხ. „კოლასტრად“; იოანე ნათლის მცემელის ვარ.-ში
აგრევე.

²⁾ აქ, როგორც მეითხველი ხედავს, ნინო ყოველთვის ღა-
პარაკობს თავის თავზედ, ხოლო ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში
ამბავი მესამე პირით არის მოთხრობილი.

და თუ შენ ესრეთ გეშინოდის მისა, ვითარცა მათ, მან ეგრეთ მოგცეს ყოველი, რადაცა სთხოვო მას, ოდეს რაღა გინდეს მისგან.“ და მოძცა ამბორებად საუკუნომ ღ წარვიდა წიად იორდანესა კაცთა-მათთანა კელურთა, რომელად ყოფად მისი იცის მისმან უფალმან იესო.

ხოლო დედად ჩემი მისცა ვატკნაქმან მსახურად გლანაკთა, დედათა უძღურთა. ხოლო მე ვმსახურებდ მის-
ფორსა სომეხსა დვინელსა ორწელ.

და კვითხევი ვნებათა მათთჳს ქრისტესთა ჯუარცმისა, დაფულებისა და აღდგომისათჳს მისისა, და სამოსლის მისისა და ჯუართა, და ტილოთასა, და სუდარისასა, ყოველსა მიწუებით.

რამეთუ არავინ ყოფილ-იყო, არცა იყო, შორის იზრუსაღიმისა ზომი მისი მეცნიერებითა შჯულსა გზასა ძუელსა და ახალსა ყოველსავე.

იწყო უწიებად ჩემდა და თქუა: რხედავ, შვილო ჩემო, ძალსა შენსა, ვითარცა ძალსა ღომისა ძუვისასა, რომელი იზახებნ ყოველსავე ზედა ოთხფერკსა, გინა ვითარცა ორბი დედალი, რომელი აღვიდის სიმაღლესა აერთასა უფროდს მამლისა და ყოველთ ქუეყანად გუგასა თულისა მისისასა მცირესა მარგალიტის სწორსა შეაყენის.

და განიხილის, განიცადის საჭმელი მისი, ცეცხლებრ დანახის, მოუტეკნის ფრთენი შრიალებად და მიიმართის მას ზედა.

ეგრეთ იყოს ცხოვრებად შენი წინამძღვარებითა სულისა წმიდისაათა.“

თავი დ, აღწერილი მისვე სალომე უკარ-
მელისაჲ ¹⁾).

აწ ვიწყო და გითხრა ყოველი: „ოღეს იგი იხილეს
ღმერთი უკუდავი კაცთა მოკუდაეთა ქუეყანასა ზედა, რომე-
ღელი მოსრულ-იყო, მისგან ისრასწლი უკუნ-ღვას; და მოწო-
დებსაჲ ყოველთა უცხოთა ნათესავთაჲ, უცხოთა ღმერთთა
მონებულთაჲ, ვითარცა თვით უნდა კხსნაჲ სოფლისაჲ,
რომელი დაჭბადა, იწყო კეთილის ყოფად ჭურჩათა, მკუ-
დართა აღდგინებად, ბრძათა აღხილვად, ყოველთა სნე-
ულთა განკურნებად. ესე შეიშუნეს, შეიზრახნეს და წა-
რავლინეს სტრატიოტნი ყოველსა ქუეყანასა სწრაფით
მოსლვად, და იტყოდეს, რამეთუ „აჭა; ესერა წარკვემდე-
ბითო.“

მაშინ მოიწინეს ყოველით სოფლით კაცნი ჭურჩანი,
მეცნიერნი შჯულსა მოსესსა, რომელნი არტავრად ²⁾ აღუ-
დგეს სულსა წმიდასა.

და რაჲ იგი უნდა ქრისტესა მათგან, მათ აღასრუ-
ლეს: ჯუარს აცუეს და სამოსელსა მისსა ზედა წილი ით-
ხინეს, და წილი ჭხუდა ჩრდილოთა მცხეთელთა კუართი
იგი უფლისა იესოჲსი, და დაჭულეს მათ დამბადებელი თვისი,
და დაჭკრძალეს საფლავი.

¹⁾ ეს ცალკე თავად არც ერთ ვარიანტში არ არის, არა-
მედ მოხმულია წინანდელ მოთხრობაზე.

²⁾ ქ. ცხ.-ში და იოანე ნათლისმცემლის ვარიანტში:
„ანტავრად“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „ანტ რაკად“.

სოლო იგი აღდგა, ვითარცა თქუა პირველ, და ტილონი იგი, ოდეს განთენა, ისხნეს საფლავსა შინა.

და ესე ყოველი წარმოიცადა პილატს და მოვიდა საფლავად იგი და ცოლი მისი, და ტილონი იგი პოვნეს, და მოიხუნა იგინი ცოლმან პილატესმან.

და წარვიდა წრაფითა დიდითა პონტოდ სახედ თვსა, რომელი იქმნა მორწმუნე ქრისტესა. სოლო შემდგომად ყმთა მრავალთა მოვიდეს იგინი კელთა ლუკა მახარებელი-სათა და დასხნა იგინი მან, სადაცა თუთ იცის. სოლო სუდარი არა იპოვა, ვითარცა გორცნი ქრისტესნი.

თქუეს კიეთქე პეტრესთვს, ვითარმედ „იველწიფა ანუჲსად და აქუნდეს“, გარნა განცხადებულად არაჲ მიუთხრეს, ვითარ სხვაჲ ყოველი.

სოლო ჯუარნი ამს ქალაქსა შინა დამარხულ არიან, სოლო აღგილი მათი ვერკინ იცის. ოდეს ინებოს ღმერთმან, გამოჩნდენ.

მაშინ მივეც გურთხევაჲ უფალსა ღმერთსა და მადლი დედოფალსა-მას ჩემსა ამს ყოველსა ზედა თხრობასა (თხრობასა), და გუალად ვჭკითსე, ვითარმედ „სადაჲ არს ჩრდილომას იგი ქუეყანაჲ, ანუ სადაჲ არს სამოსელი იგი ღუთისა ჩუენისაჲ“.

მარქუა მე: „ჩრდილომას ქუეყანაჲ სომხითსა მთუ-
ულ არს, საწარმართოდ ქუეყანაჲ, საკელმწიფოდ ბერძენ-
თა და უეკთაჲ“ 1).

1) ქ. ცხ.-ში ამ ფარაზის მაგიერ სწერია: „რქვა ნია-
ფორმან: „ქალაქი მცხეთა, ქუესყანაჲ ქართლისაჲ, სომხითისა

მათ დღეთა შინა მოვინბევიდა დედაკაცი ეფესელი. თაყუანისცემად წმიდასა ადგომასა და ჭკითხვიდა მიათორნი. დედაკაცსა-მას, თუ ჭელენე დედოფალი ეკეთსავე ბნელსა შინა არსა და მეფობაჲ მათი თზნიერ ღუთისა.

ხოლო მან ჭრქუა: „მე ვარ მკეკალი მათი და მახლობელი განზრახვასა მათსა ყოველსა და დიდი წადიერებაჲ აჭუს ჭრომთა ქრისტეს მიმართ შჯულისათჳს და ნათლის-ღებისა“.

ხოლო მე ვარქუე მიათორსა: „წარმავლინე და წარვიდე წინაშე ჭელენე დედოფლისა, ნუ უკუტ მიმიხლოს სიტყუს გებად მის წინაშე ქრისტეს-თჳს“. და ამან აუწყა პატრეაქსა. ხოლო მან მიწოდა წმიდამან მამამან ჩემმან, პატრეაქმან, მამან დედისა ჩემისამან, და დამადგინა აღსავალს საკურთხეველისასა.

და დამასხნა კელნი მისნი მკართა ჩემთა, და სულთათქუნა ცად მიმართ, და თქუა: „უფალთა ღმერთთა მამათათა და საუკუნეთათა, კელთა შენთა შეკჭკედრებო ობოლსა ამას შვილსა დისა ჩემისასა და წარვაკვლინებო ქადაგებად შენისა ღუთებისა.“

და რათა ახაროს აღდგომაჲ შენი, სადაცა შენ სათ-

მთიულეთი-არს საწარმართო, რამეთუ უამსა ამას უუიკთა სახელმწიფოდ შექმნილ-არს იგი“. ხოლო ნათლის მცემლის და შიომღვიმის ვარიანტებში ვკითხულობთ: „არს აღმოსავლეთით კერძო ქალაქი სახელით მცხეთა და ქუეყანა ქართლისა და სომხეთისა და სომხეთისა მთიულეთი და საწარმართო, და არს იგი აწ უამსა ამას სახელმწიფო ბერძენთა და უუიკთაჲ“.

ნო იყო, სრბაჲ მისი. ექმენ, ქრისტტ, ამას გზა, მოგზა-
ურ, ნავთსადგურ, მოძღუარ ენა მეცნიერების, ვითარცა იგი
წმინდათა-მათ მოშიშთა სახელისა შენისათა.

და მიჯმნა დედისაგან ჩემისა, და მოძცა ჟუარნი მე
და კურთხევაჲ საგზლად, და წარვეძართე დედაკაცისა მის-
თანა, და ოდეს მივედით სახიდ მისა, მუნ ვპოვეთ დედო-
ფალი ვინმე, მეფეთა ვადაგი ¹⁾, სახელით ჩითუსიძე ²⁾,
რამელი ელოდა ისრუსაღმით ნათლის-ღებასა და ქრის-
ტტს აღსარებისათჳს სურლდა. მამინ მიძცა მე კელთა
მისთა დედაკაცმან მან და მივეც მას ნათელი კელთა
ქუეშე ჩემსა, მას და ორმოცსა სულსა მისთანა სახლისა
მისისათა, და წარვედით სახიდ მისა, და ვივეენით მუნ
ოჩ-წელი ³⁾.

მიშინ მოხედა უფაღმან საბერძნეთსა და ჳწმენა მე-
ფეკა გოსტანტინეს, და ქრისტე აღიარა მან და დედამან
მისმან, და უოვეღმან ჰალატმა მათმან, დასაბამითგან წელ-

¹⁾ ეს სიტყვა არც ერთ სხვა ნინოს ცხოვრებაში არ მოი-
პოვება. მხოლოდ იმის ძაგიერ ყველა ვარიანტებში სწერია:
„ნათესავი და ტომი მეფეთა“.

²⁾ სხვა ნინოს „ცხოვრებები უმატებენ აქ: „და დედა
მპუქე მისი გაიანე“.

³⁾ სხვა აქამომდე ცნობილ ნინოს ცხოვრებებში აქუთგან
იწყება ვრცელი ამბავი კვირისათვის ცოლის ძებნისა და ორდატ
მეფისაგან ნინოს თანამოგზაურების წამებისა, რომელსაც ლეგენ-
დური ხასიათი აქვს. აქ საჭიროდ გრაცხთ შეენიშნოთ, რომ ქ.
ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებანი ამ მოთხრობის წყაროდ უჩვენე-
ბენ „წიგნსა წამების სომენთა წმიდათასა“.

P. 5444
72.311
ქ. 2. 244

თა ხუთ-ათას ოთხას ორმოცდა ოთხსა, სოლო ქრისტეს
ამაღლებითგან სამს და ათ-ერთმეტსა, და წარემრთა უოკელი
საბერძნეთი ქრისტეანობასა 1). მეშვიდესა წელსა იყო წმი-
დაჲ კრებაჲ ნიკეას, და მეგრესა წელსა იყო სივლტოლაჲ
ჩუენი საბერძნეთით, რითესიჲ დედოფალი და გაიანე დედა-
მძუმე და ორმოცდა ათი სული წარმოგემარტენით თთუე-
სა პირველსა ათ-ხუთმეტსა.

და გამოკვედით არეთა სომხითისათა, სამოთხესა-მას
თრდატ მეფისსა, იგინი მოიკლნეს მუნ თთუესა პირველ-
სა ოცდაათსა, დღესა პარსაგეკესა 2).

სოლო მე დავითი ეკალთა შინა ვარდისათა, რამე-
თუ ვარდი და ნუში ეკალდა მას ჟამსა. და ოდეს იგი აღ-
მოვიდოდეს სულნი წმიდათა (წთა) მათ, ვინილე ზეცით
სამოსლის მსგუსად ჩამომავალი დიაკონი (ღენი) ოლარითა
წათლისაჲთა და კელთა მისთა აჭუნდა სასაკუმეკელს, რომ-
ლისგან გამოვიდოდა კუამლი სულნელებისაჲ, რომელ-
ცათა დაჭვარვიდა, და მისთანა სიმრავლს ერთა ცისათაჲ.

და შეირთნეს წმიდანი იგი სულნი ერთა მათ ზეცი-
სათა, და დიდებით აღმაღლდეს ცად.

სოლო მე ვლადილევ: „უფალო, უფალო, რად დამი-
ტევე მე შორის ასპიტთა და იქედნეთა?“

კმაჲ მესმა მე მუნით, რომელი მეტყოდა მე: „ეს-
რს'თვე იუოს წარყვანებაჲ შენი, ოდეს ეკე ეკალი, რა-

1) არც ერთ ვარიანტში ეს დატა არ არის ნახვენები.

2) სხვა ნინოს ცხოვრებებში ამითი წამების დრო არ არის
ნახვენები.

მელი შენსა გარემოდას აწს, ყოველივე იქმნეს კარდ-მე-
წამულ-სულნელ შენ მიერ.

ხოლო შენ აღდეგ და ვიდოდე აღმოსავლით, სადა
იგი აწს სამკალ ფრიად და მუშაკნი ყოვლადვე არა არი-
ან“. ხოლო მე წამოვედ და მოვედ უფოპოჩეთა ¹⁾ და
დავიზამთარს ჭირთა შინა დიდთა.

და თთუესა მეოთხესა ²⁾ წარვედ მთათა ზედა ჭავა-
ხეთისათა, რათა ვცნა, თუ სადაათ აწს მცხეთაჲ.

და მივემთხვე მთასა ზედა [და მივემთხვიე ტბასა მას
დიდსა გაწდამომდინარესა რომელსა ეწოდების ფარავანი. ხო-
ლო მივიხედნე რა მუნით და ვისილნე მთანი იგი ჩრდილოსანი,
დღეთა მათ ზაფხულისათა სავსენი თოვლით და ჭკერითა სს-
ტიკითი, შევსძწუნდი მე და ვთქე ესრედ: „უფალო, უფალო
მიილე სული ჩემი და დავეყ მე რა დღე და ვითხოვე
საზრდელი მეთევზურთაგან ტბასა-მას შინა მონადირეთასა.
და რამეთუ მწუემსნიცა იქნეს ადგილსა მასვე და კუბელი-
დეს რაჲ საკმილავსა ღამისასა სამწესოსა ზედა მათსა, ს-
ლოდეს იგინი შემწედ და მფარველად თვსად ღმერთთა მათ-
თა, აწმავ და ზადენს, და აღუთქმიდეს მათ შესაწირავ-

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებებში ამ სიტუაციის მაგიერ
სწერია „ორბანთად“; მარიამ დედოფლის გარანტში „ურბნი-
თად“; ნათლისცემლისაში „ორბნითად“; შიო მღვიმისაში — „ურ-
ბნისად“.

²⁾ სხვა ნინოს ცხოვრებანი აქ უმატებენ: „მარტიოგან.
რომელ არს იგნისი“.

Handwritten notes in the top left margin:
შინა
ნათესა
მეგობარი

თა, „ოდეს მოვიდეთ წინაშე თქვენსა მშვიდობითა“. და ამას იტყოდეს იგინი ენითა სომხურითა, რომელი ესე მტირედ რადმე მესწავა მეცა პირველვე ნიაბოლორისა მისგან და ჭკვიტსე ერთსა მწყემსთა მათთაგანსა და ჭკვიტე ენითა სომხურითა, ვითარმედ „რომლისა სოფლისანი ხართ“. ხოლო მან მომიგო და მარქუა მე, ვითარმედ „ვართ ჩუენ დაბით ელარბინით და საფურცლით, და 1) ქინძარელნი რაბატელნი და დიდისა ქალაქისა მცხეთისანი, სადაა იგი ღმერთნი ჭხედვენ 2) და მეოვენი ნეფობენ“. და კუალად ვკვიტსე მე, ვითარმედ „სადაა არს ქალაქი იგი მცხეთა“ ხოლო მან მომიგო და მარქუა მე, ვითარმედ „გარდადინარე ესე არის ტბისა თანა-წარკლის ქალაქსა-მას მცხეთასა“.

Handwritten notes in the middle left margin:
ქვემოთ
მთა

ხოლო მე შემიძნდა სიგრძე გზისა-მის და სიპრტეე მთათა მათ, რომელი ვიხილე და ამისთჳს შეძრწუნებულ ვიყავ სულთ-ვითქუნე და დავიდე ლოდი ერთი სასთუნალ და ესრეთ მივიძინე გარდასადინელსა-მას ტბისასა. და ვითარ იგი მეძინა მე, მოვიდა ვატი ერთი ჩუზნებით ჭსაკითა ზომიერ, ხოლო თმითა ნასკვარ-თმოსანი, და მომცა მან მე წიგნი დაბეჭდული და მარქუა მე: „მთაროვი ესე მსწრაფელ ქალაქსა შინა მცხეთას მეოვესა-მას წარმართთასა“.

ხოლო მე ვიწყე ტირილად და ვრქე მას კედრებით, ვითარმედ „მე, უფალე დედაკაცი ვარ უცხო და უმეცარი“

1) სიტყუიდეგან „ვითარმედ ვართ“ — აქამომდე იოანე ნათლის მცემელის და შიო მღვიმის ვარიანტებში გამოტოვებულია.

2) ქ. ცხოვრებით — ღმერთობენ.

და ანტა ენისა ბეტუეულად მეცნიერ ვარ ¹⁾ და ვითარ მი-
ვიდე უცხოთა ქუეყანასა და კაცთა მათთადა უცხო თესლთა“.

მაშინ კაცმა მან განჰკისნა წიგნი იგი, რომელსა ზე-
და იუო ბეჭედი იესო ქრისტესი და წერილ იუვენეს მუნ
შინა ენითა ჰრომელეებრითა ათხა სიტუენი მსგავსადვე
ფიცართა-მათ ქვისათა მოსეს-ზე და მოძცა მე კითხვად
და იუო დასახამ სიტუათა მათ ესე:

ა. სადაცა იქადაგოს სხსარებაჲ ესე, მუნცა ითქმო-
დის დედაკაცი ესე.

ბ. ანტა მამაკაცებაჲ არს, ანტა დედაკაცებაჲ, არამედ
თქვენ ყოველნი ერთ სართ.

გ. წარვედით და მოიმოწათენით ყოველნი წარმარ-
თნი და ნათელ-სცემდით მათ სასულითა მამისათა, და
ძისათა, და სულისა წმიდისათა.

დ. ნათელი გამოხრწყინებად წარმართთა ზედა და
დიდებად ერისა შენისა ისრაელისა.

ე. სადაცა იქადაგოს სხსარებაჲ ესე სასუფოველისაჲ,
მუნცა ითქმოდეს ყოველსა სოფელსა ²⁾.

ვ. რომელმან თქვენ შეგიწყნარნეს, მე შემიწყნარა,
და რომელმან მე შემიწყნაროს, შეიწყნაროს მომავლანე-
ბელი ჩემი.

ზ. რამეთუ ფრიად უუარდა მარიაჲ უფალსა, რამე-
თუ მარადის ისმენდა მისსა სიბრძნესა ჭეშმარიტსა.

¹⁾ ქ. ცხ.: არღა მრავლისა ბეტუულად მეცნიერ.

²⁾ შიო მღვიმის ვარაიანტში ეს მებუთე ფრაზა გამოტო-
ვებულია.

ტ. ნუ გეშინინ მათგან, რომელთა მოსწყუდნენ კორცნი თქუენნი, ხოლო სულის კერ შემძლეებელ აწიან მოწყუდად.

თ. ჭქუა მარამს მაგდანელსა იესომ: წარკედ დედაკატო, და ახარე ძმათა ჩემთა.

ი. და სადაცა მიხვიდეთ ¹⁾, ჭქადაგებდით სახელითა მამისათა და მისათა და სულისა წმიდისათა.“

ვითარცა წარვიკითხნე სიტყვანი ესე, ვიწუე ვედრებად ღუთისა მიძარტ და გულს-ხმა-ჭყყაკ, ვითარქმედ ზეცით. იყო ჩუენებაჲ ესე, და აღვიხილნე თვაწნი ზეცად, და ვითხრუე მალაღთა შინა დამკვიდრებულისა და ყოყლისა გარქუე-მცველისა ღუთისაგან შეწევნაჲ ჩემი, და წარმოვეძარტე და მივეყვ წიად კერძო მდინარისა მისგან, ტბისა გარდაძომდინარისა] ²⁾. და იყო დინებაჲ მისი დასაყადით კერ-

¹⁾ ეს სიტყვა მხოლოდ მარტო შიო-მღვიმის ვარიანტში მოიპოვება და სხვებში არა.

²⁾ აქ რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, ის ჩვენ იოვანე ნათლის-მცემლის და შიო-მღვიმის ვარიანტებიდგან დავურთო. რადგანაც დედანს აკლდა. ხოლო საჭიროთ ვრაცნთ შევნიშნოთ, რომ ყველა აქამომდე ცნობილ ვარიანტებში ეს მოთხრობა მესამე პირის მოთხრობათ არის მოყვანილი, მაგრამ ამ ახალ ნინოს ცნობრებაში, როგორც მკითხველიც ხედავს, ნინო თავის თავზე თვითონ მოგიხრ-ბს, ესე იგი მთელი ისტორია მოთხრობილია პირველი პირით. რომ მოთხრობის ძაფი არ გაწყვეტილიყო, ჩვენ საჭიროდ დავინახეთ მესამე პირის მზნეზი პირველ პირისად შეგვეცვალა, და ძველებური ფორმაც დაგვეცვა. სხვა არაფერი არ შეგვიცვლია.

ძო, და მიუდგე გზასა ძნელსა და ფიცხელსა, და ვინილენ დიდნი ჭირნი გზათაგან, და შიშნი მკეტოთაგან, ვიდრემდე მოვიწიე აქა, ვინაჲ იგი წყაღმან აღმოსავლით იწყო დინებად.

მიერითგან იყო ღხინებაჲ ჩემი და ვპოვენი მოგზაურნი, და მოვიწიე სანასებსა ქართლისასა, ქალაქსა ურბნისისასა, და ვინილე ერთი უცხოჲ, უცხოთა ღმერთთა (ღთთა) მსახური, ცეცხლსა და ქვათა და ძელთა თაყუანის-სცემდეს.

შეეურვას სულსა ჩემსა წარწყმედასა მათსა ზედა და მოკედ ბაგინსა ჭურიათასა ¹⁾ ენისთჳს ებრავლებრისა, და ვიყავ მუნ ერთ თთულ^ს, და განვიცდიდ ძალსა ამის ქვეყნისასა.

და, იყო დღესა ერთსა, აღიძრეს ერთი ძლიერი და ურიცხუნი სიმრავლითა მით ქალაქით, წარმკაღნი დიდად ²⁾ ქალაქად მცხეთად, რომელი იყო საჯდომელი დიდთა მეფეთაჲ, ვაჭრობად და ღოცვად არმაზ ღუთისა მათისა.

ხალა მე წარვჭყევე მათთანა, და მივიწიენით ქალაქად მცხეთად, წიაღთა მოგუთასა, კიდსა ზედა, დავდექით მუნ, და ვხედვედით ცეცხლის მსახურსა-მას ერსა, და მო-

¹⁾ ქ. ცხ.-ში ვკითხულობთ: „და შევიდა უბანსა ჭურიათასა“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში: „და შევიდა ბაგინსა კრომელთასა“; სხვა ნინოს ცხოვრებებში: „და შევიდა ბაგინსა შინა ჭურიათასა“.

²⁾ ქ. ცხ.-ში „ღეღა-ქალაქად“; მარიამ დედოფლის ვარიანტში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში თანანამად „ქართლის მოქცევისა“.

გუებსა და ცთომისა მათსა ზედა კტიროდე წარწყმედისა მათისათჳს, და უცხოვებისათა ჩემსა გეგლოვდი.

თავი ვ. მოწევნად წიდიისა ნინოძსი
მცხეთად, აღწერილი მისივე სალოძე უქარ-
მელისად ¹⁾.

ზვალისაგან იყო კმაძ ოხრისაძ და საყვირისაძ, და გამოვიდოდა ურიცხჳ, ვითარცა უყავილოსანნი ზარნი, და საშინელნი გამოვიდოდეს; ხოლო მეუფ აწლასადა შეძრულ-
იყო.

და ვითარცა უამ-სცა უამძან, სივლტოლაძ და მიდა-
მო-მაღვაძ იყო ყოველისა კაცისა, და შეივლტოდა ყოველი
კაცი საფარველსა ქუეშქ, რამეთუ გამოსადმე ვიდოდა ნანა
დედუფალი (დეუფალი).

და ვითარცა განგლო ნანა დედოფალძან, მასინ-ლა
ნელიად-ნელიად გამოვიდოდა ყოველი ერი და შეამკვეს
ფოლოცი ყოველი სამოსლითა თითო პირითა და ფურ-
ცლითა.

და იწყო ყოველძან ერძან ქებად მეფისა, და მასინ
გამოვიდა მირჯან მეუფ თუალთ შეუდგამითა ხილვითა.

და ვკვითხე ჭურისა დედაკაცსა, თუ „რად არს ესე“.

¹⁾ ქარ. ცხ.-ში და სხვა ნ.ნოს ცხოვრებებში ეს ცალკე
თავით არ არ-ს შეტანილი.

და მან ჰქრქუა: „ღმერთი ღმერთთა მათთაჲ უწესს მას არ-
მან, რომელ არაჲ არს სხვაჲ გარეშე კერპი.“

ხოლო მე წარვედ სილვად არმაზისა, და აღივსნეს
მთანნი იგი ღრღინითა და ერთთა, ვითარცა უუავილითა, ხო-
ლო მე შეუსწრვე ცისედ არმაზდ და დავდექ სხლოს კერ-
პისა-მის ნაპრალსა ზღუდისასა, და ვსედევდი საკვრველე-
ბათა და საშინელსა, რომელი თქუმად ენითა ვერ ეგებოს,
ვითარ იგი იყო ზარის აღსაკდელი შიშით და ძწოლით
მეფეთაჲ მათ და ყოვლისა ერისაჲ და საზარო დგომად.

ვისილე და, აჭა, დგა კაცი ერთი სპილენძისა და ტან-
სა მისსა ეცუა ჭაჭუ ოქრომასაჲ და ჩაფსუტი ოქ-
რომასაჲ, და სამკარნი. ესსნეს ფრცხილი და ბივრიტი და
კელსა მისსა აქუნდა კრძალი ღესული, რომელი ბწყინ-
ვიდა და იქცეოდა კელსა შინა, რცა თუ რომელი შეესებინ,
თავი თვისი სიკუდიდ განიწირის. და იტყუნ: „ვად თუ და-
სადავკლო რად დიდებსა დიდისა ღუთისა არმაზისსა და
შერასმევსტო სიტყუასა ებრაელთა-თანა, გინა მოგუთა სძე-
ნასა, ოდენ დასუდომილ ვიყო მზის მსახურთა. და რო-
მელნიმე იტყუნ უცებნი დიდსა ვისმე ღმერთსა ცათასა და
ნუ უგუე პოვოს რადმე ჩემთანა ბიწი, და მტეს მასვილი
იგი მისი, რომლისაგან ეშინის ყოველსა ქუეყანასა“. და
შიშით თაყვანის სცემდეს ყოველნი.

და მარჯულ მისა დგა კერპი ოქრომასაჲ და სახელი
მისი „გაცი“, და მარცხლ მისა კერპი ვეტხლისაჲ და სახე-
ლი მისი „გა“ 1), რომელნი იგი ღუთად ჰქონდეს მამათა
თქუენტა, არიან ქართლით.

1) ქ. ცხ.-ში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში „გაიბ“

მასინ კტიროდე და სულთ-ვითქუემდ ღუთისა მიმარტ
ცთომათა მათთჳს ქუეენისა ჩრდილო.მასთაჲ, დათარკასა
ნათლისსა, და დაჰურობასა ბნელისსა.

კხედეკდი მეუეთა მათ ძალ-დიდთა და ყოკელთა
მთავართა, რამეთუ ცოცხლივ შთაენთქეს ეშმაკსა, ვითარ-
ცა მკუდაჩნი ჯოჯოხეთსა.

და იტყოდეს დამბადებლად ქუათა და ძელთა, და სპი-
ლენძსა, და რკინასა, და რვალსა გამობერვით-განჭედლისა
ღუთად თაყუნის-სცემდეს. ესენი იცოდეს ცისა და ქუეუ-
ნისა შემოქმედად.

მასინ მოვისხენე სიტყუჲ იგი, რომელი მამცნო
იობენაილ ჰატრეაქმან, წმინდამან მამამან ჩემმან, ვითარმედ
„ვითარცა მამაკაცსა სრულსა წარკავლინებ და მიწევნად ხარ
ქუეენასა უცხოსა ნათესავთა დგეველ ზეფველ ნარკადო-
ველ, რომელ არს: კაცნი ღუთის მკდომნი, მბრძოლნი და
წინა-აღმდგომნი“¹⁾.

მასინ ავიხილენ ზეცად და ვთქუ: „უფალო, უფა-
ლო, მრავალთა ძალთა შენთა გეცრუენეს შენ მტერნი ესე.

და ესე არს დიდითა სულგრძელებითა შენითა, და
იქმან რასაცა იგონებენ მტუერნი ესე და ნაცარნი ქუეუანი-
სანი. არამედ ნუ უგულებელს ჰყოფ, რამეთუ სატი შენი

¹⁾ ქ. ცხ-ში სწერია: „და ნათესავთა დარგველ, ზეველ
ბარკადულ (ვარიანტით „ბარკიდულ“) რომელ არს ბრანდე-
ლოდ: „ეაცთა ღუთის მბრძოლთა და მხდომელთა“. ნათლის-
მცემლის და შიო-მღვიმის ვარიანტებში: „და რბეველ, ზეფველ
ბარკადულ.“

მის კაცს, რომლისათვის ერთი სამუბისაგანი კაც იქმენ და
მაცხოვრე უოკელი სოიული.

ამათცა ნათესავთა მოხედენ და შეჭრისსენ სულთა
ამათ უჩინოთა საუთელის მპყრობელთა მთავართა ამის ბნე-
ლისათა, და მიხუენე მე, ღმერთო, მამისა და დედისა ჩე-
მისათა, მკეკაღსა ამას ნაშობსა ძონისა შენისასა, რათა
იხილონ მაცხოვარებაჲ შენი უოკელთა კიდეთა ქუეყანისა-
თა.

და რათა ჩრდილოჲ ბლუაჩსა თანა ისარებადეს და
უოკელმან ენამან შენ მხოლოსა ღმერთსა თავუყანის-გცეს
ქრისტელ იესოჲს (იჯჲს) მიერ, ღუთისა ჩუენისა, რომელსა
შუენის მადლობით დიდებისა შეწირვა აწ და მარადის, და
მეჩმეთა მათ საუკუნეთა, ამენ“.

და ვითარცა წამისუოფაჲ თუალისაჲ იყო, დასავლით
ჭაყრნი და ქარნი შეიძრეს და კმა სცეს ქუხილთა კბითა
საზარელითა.

და ახნდა ღრუბელი მოწრათელ, ნიშან-საშინელი, და
მოიღო ნიავმან მზის დასავლისამან სული ჯერკუელი სიმ-
წარისაჲ და სიმყრალისაჲ. მაშინ ივლტოდა უოკელი კაცი
სოიულად და ქალაქად. და ეცა მათ ღროჲ, რათა შეიჭრნეს
კაცნი საუოფლად.

და მეეს მოიწია რისთვისა იგი ღრუბელი, და მოი-
ღო სეტყუაჲ ღიტრისა ¹⁾ სწორი მას ადგილსა ოდერ, და
დაღეწნა კერპნი იგი, და დათქვნა, და დაწულილნა, და

¹⁾ სხვა ნინოს ცხოვრებებში აგრევე. ქარ. ცხ.-ში: „სეტ-
ყუაჲ სწორი ქვისა“.

დაარღუნა ზღუდენი-იგი ქაჩმან სსსტიკმან, და შთაყანა იგი კლდესა, რომელსა იგი თქუენცა ჭსედევდით ანუ არა. [ხოლო მე ვეგე უგნებულად დატუღი ადგილსა მასკე, სდა. პირველ შესრულ და მდგომარე ვიყავი.

ხოლო დღესა მეორესა გამოვიდა მირიან მეფე და უოგელი იგი ერი ძიებდა ღმერთთა მათთა და არა ჭპოებდეს, რომელსათუხს იგი დაეცა მათ შიში და ძრწოლად, და განკვრეპმან შეიპყნა, და უმრავლესნი იგი ერნი იტყოდეს გუღფიცსელნი და მოუდრეკელნი ესრედ, ვითარმედ, „ჩაღდეველთა ღმერთი ითრუჳან და ჩვენი ესე ღმერი არმას უოვლადვე ურთიერთარს მტერ არიან. რამეთუ ამან არმას ოდესმე მასზედა ზღვაჲ მოაქცია და აწ მან შური იძია და მოაწია ესე ამას ზედა“

ხოლო რომელნიმე ესრედ იტყოდეს, ვითარმედ „რომლისა ღუთისა ძალითა თთრდატ სომეხთა მეფე ეშვათ შეიტკვალა და გუალად ეშვობისაგან კაცადვე მოაქცია, მან უკუწ ღმერთმან უო და მოაწია ესე, რამეთუ სხვაჲ ღმერთი კერ შემწლებელ-არს უოფად ამისასა“. და ამას ესე ვითარსა იტყოდეს, მაშინ ამისთუხს რამეთუ ვინათგან მეფე თრდატ ქრისტეს ძალითა ეშუად გადაქცეულ იყო და ძალითა ქრისტესითა გუალად კაცადვე შეცვალებულ-იყო, მიერთგან ქებაჲ და დიდებაჲ ქრისტესი არღარა ფარულად ითქმოდა ქართლს შინა, რამეთუ მადლსა ღუთისასა ეწყო მოფენად აღმოსავლეთს] 1.....

1) აქ დედანში ერთი ფურცელი აკლია. რაც ფრჩხილებშია მოყვანილი, ის ჩვენ იოანე ნათლის-მცემლის და შიო-მღვი-

და თქუა მეფემან ცრემლით: „ჩემკე რადთქუბოდა სო-
ჯათ სთახანუბ რასულ ფსარ ზად.“ ხალხ თაგუმანება
ესე არს: „მართლას იტყუ, ბედნიერო დედოფლო, და მოცო-
ქულა მისა ღუთისაო“. და ვითარცა დასცხრა ჩისსკადა-იგი.
გამოკედ კლდისა მისგანა ნაზრალისა და ვბოკე თუალი იგი.
ბივრიტი, აღვიდე და წამოკედ წინა-კერძო დასასრულსა.
მის კლდისასა 1), სდა ქუელ ქალაქი ყოფილ-იყო, და მას
ადგილსა ყოფილ-არს ცისს¹.

Handwritten note:
არა
მოცოქულა

და მუნ დგა სს მშუენიერი ბრინჯისადა, ძალადი და რტო-
მრავალი, მოკედ ქუემს² ხესა-მას და გამოვინიშ³ ნიში-იგი.
ქრისტეს ჯუარისადა, და ვილოცეკდი მუნ ექუს დღს⁴.

მის ვარჩანტებიდგან დაურთეთ. მაგრამ ეჭვი არ არის, რომ დე-
დანში უფრო ვრცელი მოხრობა ყოფილა და, ვგონებ, განს-
სხვავებულიც ამ ჩვენ მიერ დამატებულ ტექსტისაგან. პირველი
ჩვენი მოსაზრება უეჭველი ხდება იმით, რომ ერთ ფურცელზე
ორჯერ მეტი ტექსტი უნდა იყოს დატეული, ვიდრე აქ ფრჩხი-
ლებში მოყვანილი ტექსტია. ორი სხვა ადგილი, რომელთაც
აგრეთვე თითო ფურცელი აკლია, და რომელნიც ჩვენ ზემონსე-
ნებულ ვარჩანტებიდგან შევავსეთ, ცხადად ამტკიცებენ ამას (ნ.
ზემოთ გვ. 15—18 და აგრევე ქვემოთ გვ. 40—42). რომ დედ-
ნის ტექსტი ჩვენ მიერ დამატებულ ტექსტისაგან განსხვავებუ-
ლი უნდა ყოფილიყო, ეს იქიდგან სჩანს, რომ თრდატ მეფის
ეშვად შეცვლაზე არაფერი არა ყოფილა ნათქვამი ზემოდ და-
არც აქ უნდა იყოს გამეორებული. ამას გარდა დამატებული
ტექსტი, როგორც მკითხველიც ხედავს, ისე არ ეწყობა გაგ-
რძელებას, როგორც ორი სხვა დამატებანი შეეწყო.

1) ქ. ცხ.-ში და სხვა ნინოს ცხოვრების ვარჩანტებში:
„კლდის ცხვირისასა“.

ოღეს იგი გამოხუდით სიმრავლეს ერისაჲ და ეძიებდით ღმერთთა მათ, რომელთა ვნებაჲ დაჰბადეს, და არა ჰპოეთა, მაშინ მე მუნ ვიყავ, რამეთუ დღეს იყო შექმნის თთჳსაჲ-მის, ოღეს რგი ეკმანუველ თაბორს მამისა ხატი აჩუენა თავთა-მათ ცხოველთა და თავთა-მათ მიცვალებულთა 1).

მაშინ მოვიდა დაჲ ესე ჩემი შრომანა, სეფე-ქალი, მისილა და მოიკვანა ბერძენ-მეტყუელი დედაგაცი და მკითხსა ყოველი გზაჲ ჩემი.

მაშინ ვხედვედ მე თუალთა მისთა ცრემლთა დინებასა უცხოვებისა ჩემისათჳს.

ოღეს ცნა ყოველი საქმეს ჩემი, მაიძულა წარუენება ჩემი სეფედ. ხოლო მე არა ვინებე, და იგი წარვიდა და მესამესა დღესა ჩამოვედ ქალაქად მცხეთად, და მივმართეს სამოთხესა-მას მეფისასა.

და მირადვედ კარსა ზედა სამოთხისასა, იყო სახლასი მცირეს სამოთხის მცველისაჲ, და შერადვედ შინა, ჯდა ესე დედაგაცი ანასტოს 2). და ვითარცა მისილა, აღდგა და შეძიტვბო მე, ვითარცა მეცნიერმან და მეგობარმან, და დაშასნა ფერკნი ჩემნი, და მცხო ზეთი, და დამიგო

1) ქ. ცხ. და სხვა ნინოს ცხოვრებანი: „იყო თთვე მართითგან შექმნეს აგვსტოსი და დღე შექმნეს. რომელსა შინა ფერი იცვალა ქრისტეჲმან წინაჲ თავთა-მათ წინასწარმეტყუელთა და მოწაფეთა თჳსათასა“.

2) სხვა ვარიანტები უმატებენ: „ცული მცველისა-მის“.

ტრახპეზი და ღუნოე, და მადიულა მე ჭამად და სუმად,
და ღაუკუკ მისთანა ცისრამ თთუშ.

ესე იყო უშვილოე და ზრუნვიდა ეკე და ქმარი მად-
გისი. ჩუენებით ვხედავდ, მოვიდა კაცი ნათლისა ფერი და
მარქუა მე: „სამოთხესა შეკვად, ნამუთა ქუეშქ ბაბილოთა
ადგილი არს მცირქ, საყუარელად შემზადებული, მიწაე
ადილე ადგილისა მისგან და შეაჭამქ კაცთა მადათ და ესუ-
ას შვილი.

ხოლო მე ვუკე ეგრქთ, და ესხეს ქეებ და ასულე *მის*
მრავლად, რომელსა ესე თუთ ჭხედავთ ¹⁾. და მათუე დღე-
თა შინა ორგზის და სამგზის ვისილქ ჩუენებსა შინა
მცირედსა-მას მირულებსა ჩემსა მეკლთა ზედა.

მოვიდიან მოვრინველნი ცისანი, შთავიდიან მდინარესა,
დაიბანნიან და მოვიდიან სამოთხესა-მას, და ბაბილოსა-მას
მოისთვლებიან და ეუკვილსა-მას მოვიდიან, და მოწლედ
ჩემდამო ღაღადებუდ, რეცა ჩემი არს სამოთხქ იგი.

გარქმომადგიან ელავილით და კმობედ ჩემდ მამარო
მრავალ ფერად და შეუნიერად იყო სიღვაე იგი მათი, და
მრავალ-გზის იყო ესე. და უთხარ ესე დასა ჩემსა, ასულ-
სა აბითარისსა ²⁾. მომიგო და მარქუა მე მან: „უცხოვო

¹⁾ აქედან დაწყებული მეექვსე თავის ბოლომდე ეს მოთ-
ხროს სწავ ვარიანტებშიაც მოიპოება (იხ. ქ. ცხ. გვ. 81—82)

²⁾ აქ დედანში ქვემო არშიაზე ხუცური ასო მთარეულით
და წითელის მეზღნით სწერია: „ესე დედაეტი იყო სიღონია, მო-
წფე წმადისა ნინომასი, რომელმან ესე უკელი აღწერა“. *საქმე?*

და აქა შობილო ¹⁾ ტუუეო და ტუუეთა მსკნელო, უწუი-
რამეთუ შენზს მობიას ახალი იგი უამი და შენ მიერ ის-
მეს ჳამბავი იგი ძუელი, მამათა ჩუენთა ნაჳმარე, ზეცი-
სა-მის კაცისად, უბრალოასა სისსლისად უსამართლოდ
დათხევისად, რომლითაცა ქმნა ღმერთმან ჳურითა სირცხული,
ცისკიდეთა განზნეკად, მეფობისა დაცემად და ტაძრისა-მის
წმიდისა მოღუესად, ერისა-მის უცხოასა მოგებად და თუსად
წოდებად, და დიდებად მათა მიცემად“.

და გუალად თჳუა: „იზრუსაღემ, იზრუსაღემ! ვითარ გან-
გიმარტვან შვილნი ²⁾ შენნი და შეიკრებ უოველთა ცისკიდი-
სა ნათესავთა ფრთეთა ჳუეშს შენთა, აჳა, ესერა აჳაცამო-
სრულ არს დედაკაცი ესე, და შეცვალოს უოველი წესი
ჳუეუანისად ამის“.

და მოძეჳცა და მრჳუა:

„ჩუენებად შენი არს ესე, რამეთუ ადგილი ესე სა-
მოთხისად შენ მიერ იჳმნეს სამოთხს სადიდებულად ღუთი-
სა, რომლისად არს დიდება აწ და მარადის და უგუნითი
უგუნისამდე, ამინ“.

¹⁾ ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „უცხოო და აჳ არა
შობილო“.

²⁾ ქ.- ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ფრთენი“.

თავი ს¹⁾), რომელი აღწერა დედაკაცბან ჭურიაძან, სასულით სიდონია, ასულბან აბიათარ მღვდლისაძან.

და იყო ოდეს მოხდა ღმერთბან წყალობითა ქუეყანასა აძას დავიწყებულსა ჩრდილოდასსა კავკასიათა, სომხითსა მთუელსა, რომელსა მთანი დაეყვანეს ნისლსა და ველნი აწმურსა ცთომისა და უმეტრებისასა, და იყო ქუეყანაჲ ესე ჩრდილო მზისაგან სიმაართლისა მისა ღუთისა მოსილვისათჳს და ცნობისა, ვითარცა სასიელი ერქუა სამართლად ჩრდილოჲ.

არათუ ამის მზისა ნათლისაგან დაკლებულ იყო, ანუ აწ არს დაკლებულ მისგან, ყოველი ცასა ქუეშე მეოფი იხილავს და ყოველსა ჭხედავს იგი, და რომელსა სიტხითა მიჭრიდის, ნათლითა ყოველსა ადგილსა მისედის.

ესე არა თუ ამისთვის ერქუა ქუეყანასა აძას ჩრდილო, არამედ იუენეს ესოდენნი წელნი და ესთენნი სათესენი ნოკსითგან და ებურასთაგან, და აბრჭამისთაგან, და მუნ შინა იყო იობ აზნაური განცდილი გამცდელისაგან, ვითარცა იოსებ, მოსს, ისუ, მღვდელნი და მსაჯულნი და შემდგომითი შემდგომად, რომელი იგი ვიცით სმეინით წიგნთაგან საღმრთოთა.

¹⁾ მეშვიდე თავად მოასწენებელი პარაგრაფი თეიმურაზის, მარიამის, მეგრელიის, ნათლის-მცემლის და შიო-მღვდის ვაჩიანტებში ქვემო მოყვანილ აზაკს სრულით არ მოგვითხრობს (რხ. ქ. ცხ. გვ. 86 88).

გარდაცდეს ქრისტეს მოსლავადმდე წელნი „ჭრ“ შობითგან ქრისტესით ვიდრე ჯუარცუძამდს „ღვ“ და ჯუარცუძითგან ქრისტესით ვიდრე კონსტანტინე ბერძენთა მეფისა მონაწილადმდს „ტია“, და ათათხმეცისა წლისა შემდგომად მოივლინა ქუეყანასა ჩუშნსა ქადაგი ჭეშმარიტებისაჲ, ნინო დედოფალი ჩუენი, ვითარცა ბნელსა შინა მთიები, რაჲ აღმოჰყდის და ცისკარი აღილის და მისა შემდგომად აღმოვალნ დიდი იგი მიუღობელი დღისაჲ. ესრეთ იყო ცხობებაჲ ჩუენი, ქართველნო.

რამეთუ [კე]ქცეოდეთ ნათელსა და მკჳდრ ვიუკენით. ბნელსა. ვისარებდით შუებიითა და ვიუნჯებდით, გლგვასა. რომლისა ნუგეშინის მცემელ არა იყო. ვისახურობდით სამს დახადებულთა და არა დამხადებულსა.

ქერობინთა ეტლთა ზედა მჯდომარისა წილ მათთა მალალთა თაყუანის-სცემდეს მამანი ჩუენნი გებალსა და გარიზინსა, და მას ზედა არა იყო არცა ღმერთი, არცა მოსე, არცა ნიში მათი, არამედ კერზნი ქვისანი უსულონი.

ხოლო ამას ქუეყანასა ქართლისასა იუვენეს ორნი მათნი და მათ ზედა ორნი კერზნი, რმაზ და ზადენ, რომელნი იუნოსდეს სულ-მურალობით ათასსა სულსა ყრმისა ჰირმშოღსასა, რმაზ და ზადენ, და შესაწირავად აქუნდეს მშობელთა მათთა მსხუერპლად, ვითარცა უკუნისამდე (რკე) არა იყო სიკუდილი და ესე იყო მოაქამდს.

ხოლო იუვენეს კერზნი სხუანიცა სამეფონი გაცი და გა. და შეიწირგოდა მათა ერთი სეფს-წული ცეცხლითა დაწუვად და მტუერი გარდაბნევად თავსა კერზისასა 1).

1) ეს მოთხრობა მეშვიდე თავიდგან დაწყებული აქამომდე არ არის არცერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში.

და ამის უოკლის შემდგომად თხრობასა გითხრობ
მამისა ჩემისასა, რომელი წიგნთაგან ვიცი კითხვით, და
მამისა ჩემისაგან თხრობილსა:

„ოღეს იგი მეფობდა ჭეროდუ და მოგუესმა აქა, ვი-
თარმედ სპარსთა იწრუსაღეძი დაიზურესო, გლოვისა წიგ-
ნი მოეწერა უოკელთა ჭურიათა მოძარტ ქართლისათა.

მცხეთელთა მკვდრთა, ბოდელთა მღდელთა, კოდის-
წყაროელთა, მწიგნობართა და სობის კანანელთა თარგმან-
თა, ვითარმედ „ათარმეტნი მეფენი მოვიდესო დაზურობად
ქუეყანასა ჩუენსა, და უოკელი შეიძრეს სივლტოლით შე-
წვენად მათა“.

ხოლო შემდგომად მცირებ მოიწია სსუაჲ (sic) დადადი-
სი ნუგეშინის-ცემისაჲ იწრუსაღეძით უოკელსა ქუეყანასა,
ვითარმედ „სპარსნი იგი არა დაზურობად ქუეყანისა მოვიდეს,
არამედ აზვრისა და საჭურველისა წილ და საგზლისა, აქუნ-
და ოქროჲ ყუთელი, მური, მწკაფელ მკურნალი წულუღი-
საჲ და გუნდრუგი სულ-აჭამოჲ.

ესე უოკელსა მკედარსა მათსა და თუთ მეფეთა თითო-
სატურთი აქუნდა და ეძიებდეს ყრმასა ვისმე ახლად შო-
ბილსა, მესა დავითისასა, რომელიცა პოკეს მწირი ერთი,
მწირისა დედაკაცისა ძებ, უყამოდ შობილი უადგილელსა.
ადგილსა, ვითარცა აქუს ჩუეულებაჲ გარემდგომთაჲ.

ესენი მის ყრმისა მოვიდეს და თაყვანის-ცეს და ესე
უოკელი ძღუენი მისა შესწირეს და მთაჲ გარდავლეს, და
წარვიდეს მშჯდობით.

აწ ნუ გეშინინ, ჭურიახო, მე ჭეროდუ ვეძიებ და
არა ვპოვე ყრმაჲ იგი და არცა დედაჲ მისი.

აქამედ აწ წარვიძარტო მსხული ყოველსა წუღსა ზედა
ოწით-წლითგან და უდაჩქესსა და მოწუდეს იგიცა მათთანა.
აწ გუღდებულ იკეენით, რამეთუ უცნებით იყო ესე ყოვე-
ლი“. ამისა შემდგომად გარდაკდეს წელნი ოცდაათნი, მო-
წერა ანა მღღელმან იწრესალიმით მამის მამისა ჩემისა
ოზიადსა ¹⁾, ვითარმედ „იგივე ყრმაჲ, რომლისა სპარს-
თა ძეფენი მოსრულ-იყუნეს ძღუნითა, იგი ყრმაჲ განსამწ-
ზრდილ აწს საზომსა ჭასაკისასა, მოწეგნულ-აწს წყალსა
მას იოწდანისასა ზაქარიაჲს ძისა. განვიდოდეს ყოველნი
ნათესავნი იწრესალიმისანი და შენი (შნი) მამის ღე-
დის ძმაჲ ელიოს (ვოოს?) თანავე იყო.

და აჰა, ესე რა ცაჲ ქუხაჲ და ქუეყანა იძროდა, მთა-
ნი ჭკრებოდეს, ბორცუნი იმღერდეს, ზღუაჲ დგა, წყალ-
ნი აღმართ დიოდეს, ზაქარიაჲს ძმ ივლტოდა, და ჩუქნ
ყოველთა ზარნი შეძწწუნებისაჲ დაგუეცა და ერისა სიმ-
რავლისათჳს დავიდუბეთ საქმწ ესე, რომელი იყო სამწ
ცხად საუგუნითგან ღუთისათანა.

და მეოთხესა წელსა გამოკდა ბრძანებაჲ იწრესალი-
მით ჭკრადე მეფისაგან, ვითარმედ ყოველთა ძეთა იწრესა-
ლიმისათა, განზნეულთა ყოველსა ქუეყანასა, იხილეთ ერთი
ღმერთი და იგულეთ და ისძინეთ ერთი შჯული, და ის-
წავეთ ერთი სიტყუაჲ მოსესი, რომელი თქუა: „რომელ-
მან ქუეყანასა ზედა თქუას ღუთად თავი თჳსი, ძელსა და-
მოკიდენ“. და მერმე თქუა: „წყუელ იეკენ ყოველი, რომე-
ლი დამოკიდებულ-იკოს ძელსა“.

1) სხვა ვარიანტებში ეს სახელი არ იხსენიება.

აწ ესე წა აღდგა კაცი ერთი და სასული მისი იესო (იჲ), თავით თჳსით ჭსადის ღმერთსა მამად და რეცა თუ არს იგი თჳთ, ვითარცა ღმერთი.

მოკედით ყოველნი სიკუდილსა მისსა და აღვასრულეთ მცნებაჲ ღუთისაჲ და მოსწსი.

და წარვიდა აჲათ მამის დედის ძმად ჩემი ელიოს, კაცი მოხუცებული, და ესუა მას დედაჲ ტომისაგან ელი მღვდელისა, და ესუა ერთი ხოლო დაჲ ელიოზს.

ეკედრებოდა დედაჲ ძესა თჳსასა და ეტყოდა: „წარკედ, შვილო, წოდებისა მეუფისასა და წესსა შჯულისასა, ხოლო რომელსა იგინი განიზრახვენ, ნუ შეერთვინ ცნობად შენი მას ყოვლადვე, ნუ, შვილო ჩემო.

რამეთუ სიტყუა არს წინასწარ-მეტყუელთაჲ და იგავი ბრძენთაჲ საიდუმლოჲ არს, დაფარულ ჭურჭათაგან, ხოლო წარმართთა ნათელ და ცხოვრება საუკუნო“.

და წარვიდა ელიოზ და ყოველნი ჭურჩანი ქართლით, და აღესრულა ყოველივე, რომელი აწ ვიცით ნინოჲსა მიერ, ეგანგელეთაგან ქრისტესს მიერ.

ხოლო სამოსელი იგი ჭხუდა ამას ქუეყანასა წილით და წარმოიღო ელიოზს.

ხოლო დედასა მისსა ვითარცა ესმა კმად, ოდეს მასანიკმან ¹⁾ ჯუარსსა ზედა სამშკუალსა დასცა კუერი მჭედლისაჲ იწრუსაღიძს, აჲა ესმა კმად და ივრჩხილნა მწარედ

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ჰასანიკმან“; მარიამ დედოფლის ვარიანტი: „პასანგმან“; შიო-მღვიმისა და იოანე ნათლის-მცემლის ვარიანტები: „პასანიკმან“.

დედაკაცმან მან და თქუა: „მშვიდობით შეფობასო ურია-
თასო, რამეთუ მოჭკაღით თავისა მაცხოვარი და მხსნელი,
და იქმენით ამიერითგან მტერ შემოქმედისა.

ვამ თავსა ჩემსა, რომელ არა წინააღმდეგ მოკვებდ, რომელმცა ესე აღარა სმენილ-იყო, და არცა კინი უკუ-
ნადასრე დაერჩი, რომელმცა (რამელმცა) მესილვას ნათე-
ლი გამობრწყინებულნი წარმართთა ზედა და დიდება კრი-
სა ისრასწლისაჲ“. და ამას სიტყუასა ზედა შეისუენა დე-
დაკაცმან-მან, დედამან ელიოსისმან.

ხოლო ამან ელიოზ მოიღო კუართი იგი მაცხოვ-
რისა, იესო ქრისტესი, მცხეთად სახლად ჩუენდა, და იხი-
ლა, რამეთუ მოძუდარ-იყო დედაჲ მისი ამას სიტყუასა
ზედა. ხოლო დაჲ მისი მიეგებოდა, შესუარული ცრემ-
ლითა, ვითარცა სისხლითა, და მოეკვას ეელსა ძმისა თვისისა
და მოუღო სამოსელი იგი ესსოჲსი, და შეიტკობო მკერ-
დსა თვისსა ზედა, და მწრთულ სულნი წარვადეს სამითა
ამით სიმწარითა: სიკუდილითა დედისაჲთა და უმეტეს
ტკივილითა სიკუდილისა ზედა ქრისტესსა, და სურვილითა
მის სამოსლისაჲთა.

მაშინ იყო შოგოთი დიდი მცხეთასა შინა მეფეთაჲ და
შთავართაჲ, და ეოვლისა ერისაჲ, და იხილა მეფემან ამა-
ზაყერ ¹⁾ სამოსელი იგი იესოჲსი, და უნდა წაღებაჲ მი-

¹⁾ ქ. ცხ. და ყველა აქამომდე ცნობილი ვარიანტები იუ-
სო ქრისტეს ქადაგებას და სიკვდილს მოიხსენიებენ აღრევის და
არა ამაზაყერის მეფობის რდოს.

სი. სოლო წაჩსა-მას ზედა დედაკაცისა მკუდრისა კელთ-
გლებსასა შეშინდა და ვერ იკადრა.

სოლო ელიოზ დაჭმარსა დაჲ იგი თჳსი. კელთა მის-
თა აქუნდა სამოსელი იგი, და არს ადგილი იგი, რომე-
ლი ღმერთმან იცის და იცის დედამან ჩემმან ნინო და
არს იტყუჳს, რამეთუ არს ჯერ-არს სიტყუად აწ.

არამედ ესე სოლო კმა იყავნ ნინომს მოწაფეთათჳს
და ქრისტეს მორწმუნეთა, რამეთუ მასლობელ არს ადგი-
ლი იგი ნაძუსა-მას ლიბანით მოსრულსა და მცხეთას და-
ნერგულსა.

თჳნიერ ესე მესმა მამისა ჩემისაგან, არს სხვატა ძა-
ლითა შემოსილი მჩხობლი იგიცა სალენი ელიამსი ამას
ქალაქსა შინა, კელთა ჩუენთა, საკურთხეველისა სიმტკიცესა
ქუეშლ, ქუათა შინა, ულზოლგულად ¹⁾ ვიდრე ჟამადმდლ
მისა, რამეთუ მრავალგზის მახირა მე დედამან ჩემმან ნინო
მამისა ჩემისა მიძართ, რათა გამოვსწულილო ადგილი იგი
სამოსლისაჲ მის გულითად. სოლო მან ესთენ დადჳა ნა-
წილი ჩემთანა და მრქუა: „აქა არსო ადგილი სამარხოჲ
მისიო“.

რომელსა ენა [კ]აცთანი არს დადუმნე გალობად
ღუთისა მიძართ, მას ზედა არს ადგილი იგი, ვითარტა
ადგილი იაკობისი, კიბუდ სილული, და ზეტად აღწე-
ნული, ამიერიტგან და უკუნისამდე დიდება და ქება მოუგ-
ლებელ ²⁾.

1) კ ცხ. და სხვა გარიანტები: „უპოვნულად“.

2) მოელი ეს თავი სიტყუებიდჳან „და ამის უოგლისა“ (გვ. 31)

თავი 6, თქმული სიდონიასივე დედა- კაცისად.

ოღეს ვიხილმ^ს ასულმან აბიათარისმან, სიდონია, წმი-
დად ნინოჲ თავსა ციხისასა პირველ მცხეთისასა, კოშკსა
მას მალაღსა ბრინჯთა მათ ქუეშ^ს, ბრატმან მეფისა საგრილ-
თა და სასუენებელთა ჯდა.

ოღეს იგი შემუსრნა უფალმან არმაზ და სხუანი იგი
გეგზნი საზარელითა რისხუთა პირისა მისისადთა, რომელი
იგი წინა წერილ არს ანდერძსა-მას მისსა შინა.

ხოლო ვიდრე წმუნებადმდ^ს დედოფლისა ნანადსა
ჭრისტ^ს ღმერთი ძედ ღუთისა, სანატრელმან წმინდამან
ნინო დაყო ექუსი წელი, ვითარ იგი თვთ იტყვს ყოფა-
სა შინა მისსა.

და ოღესმე შვიდნი დედანი დაგვიმოწაფნა შჯუელსა
მისსა, რამეთუ ჭყოფდა ფარულად გუერნებათა მრავალთა,
ვიდრემდის ნებსით იწყო გუერნებაჲ განგებითა ღუთისადთა
დედოფლისა ნანადსისა, აჩუენა ღმერთმან პირველად მა-
ლი მისი მის მიერ მასულოგანსა-მას შინა, განკურნა ლო-
ცუთა მისითა სენისა მისგან მძიმისა, რომელსა ხელოვნე-
ბამან კაცთამან ვერ შეუძლო განკურნებაჲ მისი. და შემ-
დგომად მისა მოგვ მთავარი სპარსი ხუარასნეული იყო, სუ-
ლითა უკეთურითა ფიცხლად იგუემბოდა, სიკუდიდ მი-

აქამომდე შეცვლილ შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებ-
ში და მოხსენებულია აბიათარის ნათქვამად და არა სიდონია დე-
დაკაცისა (იხ. ქ. ცხ. გ. 79—81).

წევნულ იყო და იყო მთავარი იგი დედის ძმად ნანადსი
დედოფლისად.

მასინ ეკედრნეს დედას ჩემს ნინოს ნანა დედო-
ფალი და მეუეცა იხილვიდა მცირე მცირედ საქმეს-მას და
ლრგულებით ეტყოდა ნინოს: „რომლისა ღუთისა ძალითა
იქმ საქმესა ამას კურნებისსა, ანუ ხარ შენ ასული არმა-
ზისი, ანუ შვილი ზადენისი, უცხოვებით მოხუედ და შე-
ურდი. ხოლო მას (ხმას?) ზედა აც მოწყალებად და
მიგანიჭეს ძალი კურნებისად, რათა მით სცხოვრდებოდი
უცხოას ამას ქუეყანას და დიდებულმცა არიან უკუნისამ-
დე.

ხოლო შენ წინაშე ჩემს იყავ მარადის (მს), კი-
თარცა ერთი მარონებულთაგან ჰატივცემულ ქუეყანას ამას
შინა, არამედ უცხოას-მას სიტყუასა ნუ იტყუ ჰრომთა მათ
შეცთომილთა შჯულსა.

და ნუ გნებავნ უოკლადკე აქა თქემად, რამეთუ აქა,
ესერს დმერთნი დიდთა ნაყოფთა მომცემლნი და სოფ-
ლის მპურობელნი, მზის მომევენელნი და წჳმისა მომცე-
მელნი, ქუეყანისა ნაყოფთა განმზრდელნი ქართლისანი,
არმაზ და ზადენ, უოკლისა დაფარულისა გამომეძიებელნი
და ძუელნი დმერთნი მამათა ჩუენთანნი გაცი და გა, და
თავი შენი იგი იყავნ და სარწმუნოკებად კაცთა მიმართ, და
აწ უგუეთუ განჭკურნო მთავარი ესე, განგამდიდრო და
გყო მკვდრ მცხეთასა შინა მსახურად არმაზისა.

დაღაცათუ ჰყარისა-მის სიფიცხითა შეიმუსრა, არამედ
მისი ადგილი შეუძრავ არს. ეგე არმაზ და ქალდეკლთა
დმერთი ითრუმანა უოკლადკე მტერ არიან.

ამან მისზედა ზღუდა მოადგინის და მან ამის ზედა ერთი ნუწადმე მოაწიის, ვითარცა აქეს ჩუეულება სოფლის მპყრობელთა, და კმა გუყავნ ჩემგან ბრძანებედ ესე.“

მიუგო ნეტარძან ნინო მეფესა და ჰრქვა: „მეფე! შენ უკუნისამდე ცხოვნიდი სახელითა ქრისტესითა და ვედრებითა წმიდისა დედისა მისისათა და მისთანა ყოველთა წმიდათათა. მოაკლინენ შენზედა ღმერთმან, ცისა და ქუეყანისა შემოქმედმან, დაბადებულმან ყოვლისა დაბადებულისამან, დიდისა დიდებისა მისისაგან და აურაცხელისა მოწყალებისა მისისაგან, ვითარცა სახუმილისაგან ნაბერწყალი, ერი მადლისა მისისაჲ, რათა სცნა და გულის-კმა-ჰყო სიმატლელ ცისაჲ 1) და სინათლელ მზისაჲ, სიღრმელ ზღვისაჲ და საძირკუელნი მისნი, სივრცე ქუეყანისაჲ და საფუძველნი მისნი, და რათა უწყებულ იყო შენ, მეფე, თუ ვინ შემოსნა ცანი ღრუბლითა და ქუხილნი კითა ჰყარისათაჲ, და იძრვინ ქუეყანაჲ სიმძაფრითა მისითა, და რბიოდინს შესისტეხანი გუალსა მისსა. იგზებინ ცეცხლნი გულისწყრომითა მისითა, ანუ ოდეს შეიძრის კეშაპი იგი დიდი, რომელ არს ზღუასა შინა, და შეიძრის ყოველი ქუეყანაჲ, ვიდრემდის დაიწლჯან მთანი მყარნი და კლდენი, და მეტნიერ გუყავნ შენ ამას ყოველსა ზედა მიწევნით.

რამეთუ ღმერთი არს ცათა შინა და უხილავ არს თაკადი იგი ყოვლისაგან დაბადებულისა, თუნიერ მისა, რომელი იგი მისგან გამოვიდა. ესე მოივლინს ქუეყანასა ზედა, ვითარცა კაცი, რომელმან ყოველივე აღასრულა, რომ-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „სიმაღლე ცისაჲ“.

ღისათვისცა მოსრულ-იყო, და აღკდა მათთვის სიმაღლეთა მამისათანა.

მან მხოლოდმან იხილა დაუსაბამოე იგი და იგი მხოლოდ მისთანა აწს, რომელი იგი მდაბალთა ჭხედავს და მადალნი იგი შორით იცნის.

ხოლო აწ, მეფე, ახლოს აწს მიხსლება შენი ღუთისა. მე ვხედავ, რამეთუ აწს ამას ქალაქსა სსწაული ერთი, სამოსელი მისა ღუთისაჲ, და ხალენისა მის ელიაძისა ყოფაჲ ვიეთმე აქა თქუეს, და მრავალნი სსწაულნი აჩიან აქა, რომელნი თუთ ღმერთმან გაუწყეს.

ხოლო მე ესე მთავარი განკურნო ძალითა ქრისტე ჩემისაჲთა და ჯუარითა ვნებისა მისისაჲთა, ვითარცა იგი დედოფალი ნანა განკურნა ღმერთმან სენისა მისგან ფიცხელისა. და რაჲ იგი ვაუწყე მას, ჰყოფს მას იგი, რათა სულიცა თუსი განაბრწინვოს და ერიცა თუსი მიახლოს ღმერთსა“.

მამინ მოჰკაკრეს მთავარი იგი და წარიუყანა წმიდამან ნინო და მე და ნანა დედოფალი სამოთხესა-მას შინა, ნამუთა მათ ქუეშე, და დაადგინა იგი, და აღმოსავლით აღჰურბად სხნა კელნი მისნი. და ათქუია სამგზის: „ვიჰმნი შენგან, ეშმაგო, და შეუდგები ქრისტესა, ძესა ღუთისასა.“

და ტირიდა სულ-თქუითა სულისა თუსისაჲთა წმიდაჲ ნინო, და ითხოვდა ღუთისაგან შეწევნასა კაცსა-მას ზედა, და ჩუენ მისთანა ერთ დღე¹⁾, და მწრთულ გან-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტი: „ერთ დღე და ორ ღამე“.

ვიდა სული იგი ბოროტი, და დაემოწაფა წმიდასა ნინოს იგი და ყოველი სახლი მისი 1).

და ადიდებდა ღმერთსა მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, რომლისაჲ არს დიდებაჲ უკუნითი უკუნისამდეჲ ამინ 2).

თავი თ, თქმული მისივე.

და იყო დღესა ერთსა ზაფხულის ჰიჩსა, თუესა იულისსა ოცსა, დღესა [შაბათსა, განვიდა მეფე ნადირობად მუხრანით კერძო და მოუხდა უჩინო იგი მტერი ბოროტი, მხრძოლი კშმაკი, და შთაუგდო სიუვარული კერპთა და ცეცხლისა, და იგონებდა ყოველსა მსახურებასა მათსა, მსახულთა მოწუებდასა ყოველთა ქრისტიანეთასა, და ჰქუა მეფემან ოთხთა თანა-მზრახველთა მისთა: „ღიჩს ვართ ჩუენ ღმერთთა ჩუენტაგან ბოროტის ყოფისა, რამეთუ უღებვიქმენით მსახურებისა მათისაგან, და მიუშუთ ჩუენ ქრისტიანეთა გრძნეულთა ქადაგებად შჯუელსა მათსა ქუეყანასა ჩუენსა; რამეთუ გრძნებითა ჰყოფენ საკვირველებათა მათ. აწ ესე არს განზრახვაჲ ჩუენი, რათა ბოროტად მოვსრნეთ.

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „დაემოწაფა წმიდასა ნინოს სახლეულით და ერთი მისით“.

2) ეს თავი ცოტა შეცვლილთ არის შეტანილი ქ. ცხ.-ში. და სხვა ვარიანტებში (იხ. ქ. ცხ. გვ. 84—86) და აქამომდე ცნობილი იყო აბიათარის და არა სიდონიას თქმულად.

ყოველი მოსაენი ჯუარცმულისანი და უმეტესად შეუდგეთ მსახურებასა ღმერთთა მათ ძმურობელთა ქართლისათა. კამხილათ ნანას, ცოლსა ჩემსა, შენანებად და დატეკებად შეჯულისა ჯუარცმულისასა, და თუ არა მერჩდეს, დავივიყო სიუკარული მისი და სხუათა თანა წარესწყმიდო იგიცა“. დაუბტეცეს განზრახვად იგი თანა-მოაზრეთა მათ, რამეთუ მკურგალედ იყენეს იგინი საქმესა-მას და ჭნებუიდა პირველითგან, და ვერ იკადრებდეს განცხადებულად. ხოლო მეფემან მოკლო ყოველი სანახები მუხრანისა და აღვიდა მთასა თხოთისასა მდალსა, რათამცა მოისილა კასპად და უფლისციხედ, და განვიდა თხემსა მთისასა. შუა სამხრის ოდენ დაუბნელდა მათ ზედა მზე და იქმნა, ვითარცა ღამე ბნელი და უკუნი, და დაიპყრა ბნელმან არენი და ადგილნი, და განიბნივნეს ურთიერთარს ჭირისგან და ურვისა, და დაშთა მეფე მარტო და იარებოდა მათათა მადნართა, შეშინებული და შეძრწუნებული დადგა ერთსა ადგილსა, და წარეწირა სასოებად ცხოვრების მისისა, და მოეკო თავისა ცნობასა, განიზრახვად ესრედ გულისა შინა თჳსსა: „აჰა, ესე-რა ვსადე ღმერთთა ჩემთათა და არა ვპოე ჩემზედა ღსინება. აწ რომელცა გვიქადაგებს ნინო ჯუარსსა და ჯუარცმულსა, და ჰყოფს კურნებასა მისითა სასოებითა, არამცა ძალ-ედავ კსნად ჩვენი ჭირისგან, რამეთუ ვარ მე ცოცხლივ ჯოჯოხეთს შინა, და ვერ უწყი, თუ ყოვლისა ქუეყანისათჳს იქმნა დაქცევა ესე და ნათელი ბნელად გარდაიქცა, და თუ ჩემთჳს ოდენ.

აწ თუ ოდენ ჩემთჳს არს ჭირი ესე, ღმერთო ნინოსო, განმინათლე ღამე ესე და მიჩუენე საყოფელი ჩემი, და აღვიარო სახელი შენი, აღვიმართო ძელი ჯუარისა და

თაყუანის ვსტე მას, და აღვაშენო სახლი სალოცველად ჩემდა, და ვიყო მოჩილ ნინოსასა შჯულსა ზედა ჭრომთასა“.

ესე რამე უოკელი წარმოთქვა, განთენა და გამოხრწყინდა მზე, და გარდამოვიდა მეფე ცხენისაგან, და დადგა მას ადგილსა, განიზურნა მკარნი აღმოსავალით ცად მიმართ და თქვა: „შენ ხარ ღმერთი უოკელთა ზედა ღმერთთა და უფალი უოკელთა ზედა უფალთა, ღმერთი რომელსა ნინო იტყუჱ, და საქებელ არს სახელი შენი უოკლისა და ბადებულისაგან ცასა ქვეშე და ქუეყნასა ზედა, რამეთუ შენ მივსენ მე ჭირისაგან და განმინათლე ბნელი ჩემი. აჰა, ესე-რამე მიცნობიეს, რამეთუ გინდა ვსნა ჩემი და ლხინება მიახლება შენდა. უფალე კურთხეულე ამას ადგილსა აღმართო ძელი ჯვარისა, რომლითა იდიდებოდის სახელი შენი და ივსენიებოდის საქმე ესე და სასწაული უკუნისამდე“. და ისწავლა ადგილი იგი, და წარმოემართა და იხილა ერმან მან ნათელი და გამოერთო ერი განბნეული, ხოლო მეფე დაღაღებდა: „მიეცით დიდება ღმერთსა ნინოსასა უოკელმან ერმან, რამეთუ იგი არს ღმერთი საუკუნეთა და მას მხოლოსა შუენის დიდება უკუნისამდე“.

ხოლო ნანა დედოფალი და უოკელი ერი და] ¹ იგი ქალაქი განვიდოდეს მიგებებად მეფისა, რამეთუ პირველ ესმინა წარწყედა და მერმე მოქცევა მძვდობით. და

1) აქ რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, ის დედანში აკლია, და ჩვენ იოვანე ნათლის-მცემლის და შიო-მღვიმის ვარიანტებიდან შევაკეთო. ქ. ცხოვრებაში ეს ადგილი იპოვება მე 86—87 გვერდზე.

„მიეგებოდეს ქინძაჩს და ღაწოს და იყო სინაწრული დიდი მშვედობით მოქცევისათვის. ხოლო ნეტარი ნინო დადგრო- მილ-იყო ლოცვასა მწუხრისასა ჩუეულებსაებრ მყოფოვან- სას-მას შინა და ჩუენ მისთანა ორმოცდა ათი სული.

და იყო ვითარცა შემოვიდა მეფე, იძვოდა ყოველი იგი ქაღაჩი, და კმითა მადლითა დადადებდა მეფე და იტ- ყოდა: „სადა უკუე აწს დედაკაცი იგი უცხოა, რომელ აწს დედაა ჩემი, და ღმერთი იგი მისი მხსნელი ჩემი?“

და ვითარცა ესმა, ვითარმედ „აქ მყოფოვანსა შინა აწს და ილოცავს“, მოდრკა მეფე და ყოველი იგი დაშქარი მოვიდა, და გარდამოვიდა საკედრისაგან, და ეტყოდა ნინოს: „აწ ღიწს ვარს ხადიდ სახელსა ღუთისა შენისასა და მკსნელისა ჩემისასა“. ხოლო წმიდაა იგი ასწავებდა და აწუ- ევდა მწრთელ თაყუანის-ცემასა აღმოსავლით ქრისტესსა, ქე- სა ღუთისასა. მაშინ იყო გრგვინა და ტირილი ყო- ვლისა-მის ერისაა, რამეთუ ჰხედვიდეს მეფესსა და დედოფ- ლისა ცრემლთა დინებასა სინაწრელისა მისგან და საკვრ- კელებისა დიდისა, რომელი იქმნა.

და ხვალისა დღე წარავლინნა მოციქულნი საბერ- ძნეთა ¹⁾, ხოლო ნეტარი ნინო ასწავებდა დღე და და-

¹⁾ ქ. ცხ. და სკვა ვარიანტები აქ უმატებენ: „მირიან მეფემა წინაშე კოსტანტინე მეფისა და წიგნი ნიროსი ელენე დედოფლი- სა წინაშე, და აუწყეს ესე ყოველი სასწაული ქრისტეს მიერი, რომელი იქმნა მცხეთას შინა მირიან მეფესა ზედა და ითხოვნეს მოსწრაფებით მღუდელნი ნათლის ღებისათვის“.

მე ყოველსა კაცსა ჭეშმარიტსა-მას გზასა სარწმუნოკებისა-სა 1).

ხოლო მეუბნება ეტყოდა ნინოს აღშენებისათჳს ეკლესიისა, ოდეს იგი წარემართა მეუბნება და ყოველი ერი მოსწრაფებით ქრისტესანობასა ვიდრე მღვდელთა-მათ მოსლვადმდებლსა საბერძნეთით.

ჭჭუა მეუბნებან მოწმუნებან წმიდასა ნინოს: „სადა უშენო სახლი ღმერთსა?“ ხოლო ნეტარმან მან ჭჭუა: „სადაცა მეუბნება 2), გონებაჲ მტკიცე არს.“ ხოლო მეუბნებან ჭჭუა: „მიუყარან მათუაღნი ეგე შენნი და მუნ მნებაჳს გონებითა, არამედ არა ესრეთ“.

არამედ არა ვრიდო სამოთხესა-მას სამეუფოსა და ნამუთა სიძაღლესა, და ბაბილოთა მათ ნაყოფიერებასა და უყავილთა მათ სულნელებსა, არამედ მას შინა აღვაშენო ტაძარი სალოცველად ჩემდა, რომელი ეგოს უგუნისამდე.

და მეუხსეულად მოიღეს ძელი, და იწყეს შენებად, და მოჭკუეთეს ნამჳ იგი, და შემზადეს სუეტიად და ძირთა მისთა ზედა დადკეს საფუძველი ეკლესიისაჲ.

და იყო სუეტისა მის საშინელი სიღვაჲ და საკვრველი, რომელი ზემო წერილ არს.

ხოლო ოდეს მოიწია ყამი აღმართებად, სუეტი იგი პირველ მოკსენებულად იწყეს ხეროთა მათ აღმართებად და კერ უძღეს.

1) ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში აქედგან იწყება ახალი პარაგრაფი შემდეგი სათაურით: „ოქმული მისივე (სიღონიასი) აღშენებისათვის ეკლესიათა“.

2) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „მოვარათა.“

მაშინ შეკრბა სიმრავლს ურიცხვ და მეფს მათთანა. იწყეს იერად-იერადთა ღონეთა და მანქანათა მზადებად, არა თუ აღმართებად-ოდენ კერ შეუძლეს, არამედ შეძრვადცა, და უქმ იქმნა ყოველი სიბრძნის და ღონისძიებაჲ კაცთაჲ, და რათა სუეტისა-მის აღმართებითა საკვრველად ღმერთი იდი-დოს და კაცნი უმეტესად დაემტკიცნენ საწმუნოებასა.

და ვითარცა კერ შეუძლეს აღმართებად და უმარჯუ იქმნა საქს იგი, წარვიდა მეფს და ყოველი კრი გულდებულ ურვისაგან და მწუნასს იუუნეს ამას ზედა.

ხოლო ნეტარი ნინო დაშთა ადგილსავე და ათორ-შეტნი დედანი სხუანი. ხოლო სანატრელი იგი გოდებდა და დაადუნთა (sic) ცრემლთა სუეტსა-მას ზედა. და ვითარცა შუალამე ოდენ იყო, წარმოიქცეოდეს ორნი ესე მთანი, არმაზ და ზადენ, რეცა თუ ესრესთ ჩამოიწვეოდეს და დააყენნეს ორთავე წყალნი იგი, და მტყუარმან გადმოხეთქა და წარქქონდა საშინელად ქალაქი, და მიერ შეიქმნეს კმანი საშინელნი და საზარელნი ტყეებისა და სავლტოლისანი.

ეგრევე არაგვ გარდამოკდა ციხესა ზემოეთ და იქმნებოდეს საშინელნი გრგვინანი და შეშინდეს დედანი იგი, და ივლტოდეს, და მეცა მათთანავე. ხოლო ნეტარი წმიდაჲ ნინო ღაღადებდა: „ნუგეშინინ, დანო ჩემო, მთანი იგი მუნვე ჭვინ და წყალნი იგი მუნვე დიან, და ერსა ყოველსა სძინავს.“

ხოლო ესე რომელ რეცა მთანი დაიწვეეს სამართლად გუაჩუენებს, რამეთუ უწმუნოებისა მთანი დაიწვეეს ქართლს შინა, და წყალნი რომელ დაეყენნეს, დაეყენა სის-

ლი იგი ურძითად ეშმაკთა შეწინებისად. ხოლო კმანი ესუ ტყეებისანი არიან ეშმაკთა სიმრავლისანი, რამეთუ ეგლოვიან თავთა მათთა რკრებსა, რამეთუ არიან იგინი მეოტადით ადგილით ძაღვისა მადღისადათა და ჯუარითა ქრისტესითა. მოიქეცით და ილოცეკვდით ღუთისა მიძარტ, შვილნო.“ და მეყსეულად დასცხრეს ხმანი იგი და იყო არა რამე.

და დადგა წმიდად ნინო და განიპყრნა კეღნი თვისნი ცად მიძარტ და თუაღნი ღუთისა მიძარტ, ლოცვიდა და ეკედრებოდა, რათა არა დაბრკოლოს საქმეს ესე საწმუნოებისად მტერძან, რომელსა წადიერებით წარმართებულ არს მეფეს და ყოველი ერი.

და ვიდრე არღა ეყივნა ქათამსა, სამთავე კართა სცა ზარსა ლაშქარძან ძლიერძან და დალეწეს კარნი ქალაქისანი, და აღივსო ქალაქი სპარსთა ლაშქრითა, და მეყსეულად შეიქმნეს ზარის აღსაკდელნი ზრინვანი და ყივიღნი და კლვამ ერისადა, ვითარცა სისხლი დიოდა, და აღივსო ყოველი ადგილი, და მოვიდა ჩუენ ზედა სიმრავლეს ზახილთადა და მახლთადა, და დადნეს კორცნი ჩუენნი, და განიღია სული ჩუენი.

ხოლო მე ვტიროდე მამისათჳს და ნათესავთა ჩემთათჳს და მწრთულ მესმა, კმობდეს ძლიერად: „ამას ბრძანებს მეფეს სპარსთადა სუარა და მეფესთ-მეფეს სუარან-სუარა: „ყოველი ჭურიადა განარინეთ ზირისაგან მახლისა“.

ვითარცა ესე მესმა, მოვეკე გონებასა, შეორგულდი მე და ათნი იგი ჩემთანა, და მოახლებულ იყვნეს მახლელისანი, და ჩუენსა გარემოს სცემდეს და კლვიდეს, და

ისმა კმა ძლიერად: „მირკან მეფე შეიპყრესო“. და გარემო იხილას მკნედ მოღუაწემან მან და თქუას (sic): „კულად (კლდ) ყვესა, ვიცი, რამეთუ დიდად შვირს“ და ჭმადლობდა ღმერთსა.

რამეთუ ესე ნიშანი მათისა წარწყმედისაჲ არს და ქრთლისა ცხოვრებისაჲ და ამის აღვილსა დიდებისაჲ. და ნუგეშინის გუტემდა, ვითარცა მოძღუარი კელოვანი.

ნანდულკე ტემძარიტად მოძღუარი და მოციქული ქრისტესი, წმიდაჲ ნინო, და მოექცა ერსამას მოძვალსა ჩუენზედა და ჭქუას: „სადა არიან მეფენი სპარსთანი სუარსა და სუანსუარს (sic), საბასტანით გუშინ წამოხუედითა? მალე მოხუედით, დიდად სამს არს ლაშქარი უზომო ვიდრემე ხარო, და ძლიერად დაჭლეწეთ ქალაქი ესე, მაგული. დაეცით ქართა და ნიაკთა.

წარკუედით ბნელთა ჩრდილოჲსათა მათათ-მათ კედარისათა. აქა მოვიდა იგი, რომელსა თქუენ ევლტოდეთ, და განძრა მარჯუენე თუსი და დასწერა კელთა სასსე ჯუარისაჲ“.

და მეუესეულად უჩინო იქმნა ყოველი იგი სიმრავლეს ერისა და იქმნა დაუუღება დიდ და ჩუენ ვადიდებდით ღმერთსა და ჭვნატრიდით წმიდასა და სანატრელსა ნინოს.

და ვითარცა ცისკარი აღელებოდა მცირედ მიერულადათა 1) ამით ჩემთა, ხოლო მე მღუძარს ვიყავ და წმიდა ნინო დგა კელ-აღბუორობილი.

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „დედათა“.

და აჭა, ესეცა ზედა მოადგა ჭაბუგი ერთი უოვლადკე წათლითა შემოსილი და მიეხარდნა ცეცხლის სხედ ზეწარნი, და აჩქენა სამნი რამე სიტყუანი ნეტარსა ნინოს.

ხოლო იგი დაეცა პირსა ზედა თუსსა. ხოლო ჭაბუგმან მიუო კელი სუეტსა-მას და უზურა თავი, და აღმადლან, და წარიდო სამოთხესა ცათსა, და მე განკვრეკებული მიკე-ახლს და ვარქუ ნეტარსა დედოფალსა: „რამ არს ესე?“

ხოლო მან მომიდრიკა თავი ჩემი ქუეყანად და მე ტირილად ვიწყე ზარსა-მას ზედა, და მტირედისა უამისა შემდგომად აღდგა ნეტარი იგი, და მეცა აღმადგინა და განკემოჩენით მას ადგილსა-მას.

ხოლო დედანი იგი იუუნესკე კიდე, და აჭა, კინილე სუეტი იგი ცეცხლის სა[ხ]ედ ჩამოვიდოდა და მოკანლას ხარისხსა მას თუსსა, და ვითარ დაქმართა და დადგა ზედა ხარისხსა-მას ქუეყანით აღმოჩებულად ვითარ ათორმეტ წყერთა, და ნელად ჩამოიცვალებდა თუსსაკე-მას ზედა ნაკულსა.

რამეთუ ხარისხსად იუო ძირი [იგი] მისი, რომლისაგან მ[ოკუეთილ-იუო] სუეტი იგი ცხოველი.

და ვითარ რიყურაყუოდენ იუო, აღდგომილ-იუო მეფს გულგდებული ურკათაგან და მიხედა სამოთხესა-მას, დაწყებულსა-მას მისსა ეკლესიასა, რამეთუ მუნ მტკიცე იუო გონებაჲ მისი, და იხილას მუნ წათელი, ვითარცა ელვასა ზეტადმდს აღწყენული სამოთხესა-მას შინა.

იუო სრბად, მკვირცხლ მოსლუად და უოვლისა ერთსა სიმრავლს მისთანა, და ვითარცა მოკიდეს და იხილეს ძაკვრეკელი იგი წათლითა ბწყინვალს სუეტი იგი ჩამო-

ვიდოდან და ადგილად თუხს რეცხა თუ დადგა ხარისხსა თუხსსა ზედა, და დაემყარა კელთ შეუხებულად გაცთავან.

ნეტარ მას უამსა, რამ იგი იქმნებოდა, შიშითა და სინარულითა აღივსო მცხეთამ ქალაქი, და დამოსდიოდეს მდინარენი ცრემლთანნი მეფესა და მთავართა, და ყოველსა უკნა სულთქუმითა სულისა მათისაჲთა, და ადიდებდეს ღმერთსა, და ჭნატრიდეს ნეტარსა ნინოს, და იქმნებოდეს მას დღესა შინა სასწაულნი მრავალნი.

თავი ია, თქმული მისივე ¹⁾ .

ზ ი რ ვ ე ლ ი ს ა ს წ ა უ ლ ი. მოვიხმევიდა ჭურთხა ბრძამა შობითვანი და მიეხლა სუეტსა-მას ცხოველსა, და მუნ ქუესვე იქმნა იგი მხედველ, და ადიდებდა ღმერთსა.

ერმაჲ ვინმე სეფს-წული იდგა რვა წლისა სნეული წარმართი. მოიღო იგი დედამან მისმან სარწმუნოკებით და დადგა იგი ცხედარსა ზედა წინაშე სუეტისა-მის ნათლისაჲსა და ნანდვილვე ნათლით შემოსილსა, და ეკედრებოდა ნეტარსა ნინოს, და ეტყოდა: „მოხედე, დედოფალო, მესა ამას ჩემსა, მიახლებულსა სიკუდიდ, რამეთუ ვიცი, ვითარმედ იგი არს ღმერთი ღმერთთაჲ, რომელსა შენ ჭმსახურებ და ჩუენ გუჭადაგებ.“

მაშინ შეახო ნეტარმან ნინო კელი თუხი სუეტსა მას ცხოველსა და დასდგა ერმასა-მას ზედა, და ჭქუა:

1) ქ. ცხ-ში და სხვა ვარიანტებში ეს მოთხრობა ცალკე თავად არ არის ნაჩვენები.

„გაჩნდის იესო (იჲ) ქრისტე, ძე ლუთისა ცხოველისაჲ, სორცითა მოსრული ცხოვრებისათჳს უოკლისა სოთელისა?“ და ჰქუა ერძამან-მან: „ჰჲ, დედოფალო, მრწამს იესო ქრისტე, მსხნელი დახადებულთაჲ“.

მაშინ ჰქუა მას წმიდამან ნინო: „განიგურნე ამიერიტგან და ადიდებდი მას, ვისმან ძალმან განგკურნა“. და მწრათულ აღღა ერძამა იგი, კითარცა უტკივნელი, და დაეცა შიში დიდი ძეუესა და უოკელსა სიმკაკლესა ერისასა.

და თითო სახენი სნეულნი მოვიდოდეს და განიგურნებოდეს, ვიდრემდის ძეუემან შექმნა საბურგელი ძელისაჲ გარემოჲს სუეტსა-მას და დათარა ხედვისგან.

და ეგრეთ შეესებოდეს ერნი საწთულსა-მას, და განიგურნებოდეს მწრათულ, და ადიდებდეს ღმერისა, საკურკელ მოქმედსა. და იწყო ძეუემან აღშენებად სამოთხესა-მას შინა ეკლესიასა გულსმოდგინებითა და სისწრულითა დიდითა ¹⁾.

მაშინ მოვიდეს მოციქულნი საბერძნეთით მდდელთ მოძღუარი, მდდელნი და დიაკონნი, და იწყეს ნათლისცემად, კითარცა ზემო წერილ-არს.

¹⁾ აქ. ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები მოგვითხრობენ კოსტანტინე მეფის და ელენე დედოფლის მიერ სინარულით მიღებას მირიანის მოციქულებისას (იხ ქ. ცხ. გვ. 91).

თავი იბ, რომელი თქუა აბიათარ, რომელი
იყო ჰირველ ძღველი ბაგინსა შინა ჭურია-
თასა მცხეთას, და ნათელ-ილო კელსა შინა
ნინოძსა.

სინკე

მე აბიათარ ძღველი ვიყავ წილით ხუეღრებული სამ-
ღველოსა ზედა მის წელიწადისას, ოდეს ესე ნეტა-
რი დედაკაცი ნინო მოვიდა მცხეთად. მას უამსა ჩემთა-
ნა წიგნები მოსწულ-იყო ქროძით და ეგვმტით, და ბაბი-
ღოვნით ჭურიათა ძღველთა და მწიგნობართა და, რომელ-
სა წერილ-იყო ესრეთ:

„ვითარმედ განსეთქა ღმერთმან მეფობაჲ ჭურიათაჲ 1),
აჭა, ესერა წინასწარ-მეტყუელნი დასცხრეს, რამეთუ რომელ-
სა სული აწუკდა, ყოველი აღესრულა, და განვიბნენით
ჩუენ ყოველსა ჭეუყანასა, და ქროძთა დაიპურეს მეფობისა
ჭეუყანაჲ ჩუენი, რამეთუ ვცოდეთ ყოველითურთ და განკა-
რისხეთ შემოქმედი ღმერთი.

მეფისა და
ქროძი?

აწ იხილენ წიგნნი მოსესნი, რომელმან დაძიწრა
ჩუენ ესე ყოველი: „რომელი იტუეს ჭეუყანას ზედა ღუთად
თავსა-თვსა, ძელსა დამოკიდოს“. ანუ უკუე შევიდრემე-
ვსტეთით (შეკე მკვსტეთით 2) ნაზარეულისა. მის იესოძს.

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „განსეთქა ღმერთმან
სამ ნაწილად მეფობაჲ ისრაილისა“

2) ქ. ცხ: „შევიდრემე ვსტეთით“; სხვა ვარიანტები: „შევიდ-
რემე ვსტეთით“.

სიკუდილისა, რამეთუ ვხედავ პირველ, ოდეს მამათა ჩუენ-
თა შესტოდნან ღმერთსა და ყოვლადკე დაივიწყიან იგი, მის-
ცნის კელმწიფესა ძლიერსა და ტყუეებსა. სოლო ოდეს
მოიქცინა და დაღად-ყვიან, მწრათელ განაჩინის ივინი
ჭირისაგან.

ჩუენი
ჩუენი?

და ესე შეიდეგის ვიციით წერილთაგან. სოლო ვი-
ნაძათგან გელნი შესხნეს ქეს-მას დედაკაცისა მწირისსა
და მოკლეს, აღიღო ღმერთმან კელი მისი ჩუენ ზედა, გან-
ხეთქა მეფობა და განგუაშორნა ტაძრსა დუთისსა, და
უგულებელს ყო ნათესავი ჩუენი სრულიად.

სოლო აწ არს სამასი წელი, ვინაძათგან არცაღა ყოვ-
ლადკე ისძინა ვედრება და ჩუენი, არცა ყო ჯხინება და სა-
გონებელ მიხს, ვითარჲედ ზეციით იყო კაცი იგი“.

და ესე განემჩავლა მოწერილი. სოლო მე ვითარცა მესმა
ესე, ვიწუე ვითხვად დედაკაცისა-მის ნინოძსა ქრისტესთჲს,
თუ ვინაძ იყო იგი, ანუ რომლისა მიზეზისათჲს იქმნა
ღმერთი კაც.

მაშინ ნეტარმან-მან აღაღო პირი თჲსი, ვითარცა ჯურ-
ღმუღმან აღმოდინარემან, და ვითარცა წყარომან დაუწყუ-
ედელმან. იყო საუკუნითგანთა, ჩემთა წიგნთა ზეპირით წარ-
მოიტყო და განმიძარტებდა, და ვითარცა მძინარესა, გან-
მაღვიებდა.

და, ვითარცა დასულებულსა, განმანათლებდა¹⁾, და მა-

1) ქ. ცნ. „გონიერ მეოფდა“; მარიამის ვარიანტი და
სხვა ნინოს ცნობრებანი: „განმანათლებლად აღმოჩნდა“, ანუ
„განმანათლებდა“.

მათა ჩემთა შემაწყალებდა, და შჯულისა ცვალებასა შეძავი. რებდა, ვიდრემდის მწმენსა სიტყვთა მისითა ქრისტე, ძმ^ს ლუთისაჲ, და კნებაჲ მისი, და აღდგომისა დიდებით, და მეორედ მოსლვასა მისი საშინელებით, და ჭეშმარიტად იგი აწს მოლოდინებაჲ წარმართთაჲ.

მას ამას მე და ¹⁾ ასული ჩემი ღირს ვიქმენით. საპყურებელსა და განსაწმედელსა ცოდვათასა, ემბახსა წყალსა-მას წმიდასა, რომელსაც ინატრიდა დავით წინასწარ-მეტყუელი და კერ ეწიფა, და კუალად მესმა მე კამა ახლისა შჯულისა მგალობელთაჲ, რომელსა ინატრიდა იგივე დავით და კერ მიემთხვა.

და ღირს ვიქმენ ზიარებად ჭეშმარიტსა კორცსა და სისხლსა კრავისა-მის ლუთისსა, სოფლისა ცოდვათათჳს შეწირულისა, რომლისა ტკბილ აწს მისი გემომს სილვაჲ.

და ამას ზედა უკვრ უფალმან განსვლად ჩემი კორცთაგან, რამეთუ მრავალნი სასწაულნი იხილნეს თუალთა ჩემთა ნინომს მიერ მცსეთასა შინა დღეთა ჩემთა.

ხოლო სახლი ელიოზისი იყო ქალაქსა შინა დასავალისა, იყო კარსა მოგუეთისსა, მტკვარსა ზედა, და იყო მცირეს^ს ბაგინი სამარხჳოჲ მათი, რომელსა ზედა აღმართა წმიდამან ნინო ჯუარჩი ქრისტესი, და ერთი ერთსა ნათელსტემდა მუნ შინა კელმთა იაკობ მღვდელისაჲთა და პროსილა მ[თა]კარ-დიაკონისაჲთა მთავართა შ[ი]ლუბსა] წი[აღ-თა] ქა[ლას]ქ[ინათ]ა. დაერქვა ადგილსა-მას მთავართა სახათლოჲ, და თერად დიდებულ იყო ადგილი იგი დღეთა ჩუენთა, რამეთუ დგა იგი კელსა თხნიერ ნაშენებისა.

¹⁾ „და“ არ არის დედანში.

და მათ დღეთა შექმნურგნეს იგრიად ჭურჩიანი მცხეთელნი ჩემ ზედა, და დასცეს ხს^რ იგი კილამოა, რომელი დგა კარსა ზედა ბაგინისასა, რომელი განაშუენებდა ადგილსა-მას, რამეთუ გარდაერთხეს რტონი მისნი ყოველსა-მას სტოვასა ბაგინისასა, და იწყეს სადამთვე წარსლვად თვნიერ ხოლო ბარბეანთასა, რომელნიცა მონათლნეს ორმოცდა ათი სული სახლისა მათისაჲ და მკვდრ იქმნეს მცხეთასა შინა, და მიუბოძა მირქან მეფემან დაბაჲ ერთი, რომელსა ჭრჭვან ცისს^რ-დიდი. და იუვნეს დიდ წინაშე მეთვისა და [ყოველთა] ქრისტიანეთასა მადლითა ნეტარისა ნინოჲსითა და მოძღურებითა მისითა 1).

და 2) მათ დღეთა შინა მოიწია წიგნები ჭრომით წმიდისა პატრიარქისაჲ ნეტარისა ნინოჲსა და მირქან მეფისა, და ყოვლისა ერისა ქართველისა. და მოკვლინა ბრახი (sic) მთავარ-დიაკონი ქებისა შესხმად და გურთხევისა მოცემად, და წმიდისა და ნეტარისა ნინოჲს ლოცვასა წარლუბად, და მადლისა ზიარებუად, და ქქონდა წიგნი ბრახთა მეფისაჲ ნეტარისა ნინოჲსა.

1) სიტყვებიდგან „ხოლო სახლი ელიოზისი“ (გვ. 53) აქამომდე ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში სრულიად არ მოიპოება, ხოლო ზოგიერთი აქ მოხსენებული ფაქტები შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში და აღნიშნულია სიღონიას მოთხრობილად (იხ. ქ. ცხ.გვ. 91—92).

2) აქედგან ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში იწყება ახალი პარაგრაფი შემდეგი სათაურით: „წიგნი, რომელი მოუწერა პატრიარქმან კრომისამან და ბრახთა მეფემან ნინოს და მეფესა და ყოველსა ერსა ქართლისათა“.

რამეთუ მოენათლნეს იგინი მამასა მისსა ზაბილღუნს, და ესე უოგელი მისქენილ-იყო მათა ინჭრუსალიძით, ჭროით, კოსტანტინეპოლით, ვითარმედ ქუეყანასა-მას ჩრდილღოაღსსა 1) მიწკენილ-აჩს მზს იგი სიძარტლისაჲ, ნათელი მამისა მიერ მოსრული, ქრისტს.

და ამისთვის სანატრელი წიგნი მოეწერა, რათამცა ეუწუნეს საქმენი იგი და სასწაულები, და სუეტისაჲ-მის და მათუღოვანისაჲ-მის სკვრკელებანი, და ძალი იგი გურნებათაჲ, რამელი იხილას მთავარ-დიაკონძინ და განკვრკეებით აღიდებდა ღმერთსა, და წარილო წიგნები, და წარვიდა 2).

თხვი ივ. ზატოოსანი ჯუარისათვის, რომელი აღწერა იაკობ 3).

და იყო, რაჟამს მოკუეთა ხს იგი ზატოოსნისა და ძლევის მუთფელისა ზატოოსნისა ჯუარისაჲ, და მოაქუნდა იგი ათსა ათეულსა კაცსა ზს-ზს, რტოაოთურთ და ფურცლით, შემოაქუნდა ქალაქად, და მისტუდებოდა ერი იგი მწუნანის ფერობასა-მას და ფურცლიანობასა დღეთა ზათ-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „ქუეყანასა-მას ქართლისასა“.

2) ამის შემდეგ ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში მოთხრობილია საქართველოს სხვა და სხვა ნაწილებიან მოქცევის ამბავი.

3) ეს სათაური ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში არ მოიპოვება და თვით ეს პარაგრაფი იაკობის თქმულად არ მოიხსენ-

სულის 1) ჰიზისათა, ოდეს სსუაჲ ყოველი სს^ლ კმელ-იყო, ხოლო იგი ყოვლადვე ფურცელ დაუტყვებელ და სულ ჳამო, და სედვად შუენიერ იყო. მასინ ძირსა ზედა აღჳმარ-თეს კარსა ეკლესიისსა სამსრეთსა, და ჳბეკვიდა წყალთა-გან ნიავი, და შ[აღვი]და ფურცელ[თა]. ხისა მისგან, და აძრეკდა რტოთა მისთა, და იყო ხილვად მისი შუენიერ და სულ ჳამო, ვითარცა სმენით ვიცით ხისა მისთჳს ალვისა.

და ესე მოგვეთეთ თუესა მარტსა გე-სა, დღესა ჰა-რისკეკსა, და დაადგონ დღს^ლ იგი ოცდა-ათჩუდმეტ დღს^ლ დ-მღს^ლ, და არა შეიცვალა ფურცელი მისი, ვითარცა ძირსა ზედა მდგომარისაჲ თაგსა წყაროჲსსა, ვიდრემდის ყოველ-ნი სენი მალნარისანი შეიმოსხეს ფურცლითა და სენი ნა-ყოფიერნი შეიმკუნეს ყუავილითა. მასინ თთუესა მისსა-ერთსა შეიქმნეს ჳუარნი ესე და შუდა მის თთჳსსა აღე-მარტონეს გელის დადებითა მეფისაჲთა, სისარულითა და დიდითა წადიერებითა ყოვლისა ქალაქისაჲთა 2).

იყვნეს რაჲ ყოველნი იგი ეკლესიისა შინა, და იხი-ლეს [ყოვლად] სიმრავლემან ქალაქისამან [ბნელთა] მათ-ღამეთა: და აჳა, ჩამოვიდის ჳუარნი ცეცხლისაჲ, დაგზრგზ-

ნიება, ხოლო ამ სათაურით მოთხრობილი ამბავი შეცვლით შე-ტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიანტებში შემდეგი სათაურით: „აღმართებისათვის პატიოსნისა ჟუარისა“ (იხ. ქ. ცხ. გვ. 93—95).

1) ქ. ცხ.: „ზამორის“. ხოლო მარიამის და სხვა ვარიან-ტებში: „ზაფხულის“.

2) ქ. ცხ.: „ყოვლისა ერისა ქართლისათა“, ხოლო მა-რიამის ვარიანტში და სხვა ნინოს ცხოვრებებში: „ქალაქ-სათა“.

ნებული ვარსკულავითა, და დაადგრის ზედა ეკლესიასა ვიდრე განთიადმდლ, და ყოყელნი ადიდებდეს ღმერთსა ამას ზედა.

და განთიად რიყურაყუსოდენ გამოვიდის მისგან. ორი ვარსკულავი. ერთი იგი წარვიდის აღმოსავლით და ერთი დასავლით, და იგი თავადი ეგრედვე დგან ბრწყინვალედ, და ნელიად-ნელიად განდგის მიერ კერძო არაგუსა, და დადგის ბორცუსა ზედა კლდისასა, ზემო კერძო, ახლოს წყაროსა-მას, რომელი აღმოადინეს ცრემლთა წმიდის ნინოაშთა, და მუნით აღმაღლდის ზეცად.

ესე მრავალგზის იხილას ყოველმან სიმრავლემან კრისამან მაცხოვარებაჲ ღუთისა ჩუენისაჲ. მაშინდა ვიწყეთ ნეტარისა ნინოაშსა ვითსვად, ვითარმედ რამე არს, რამეთუ გამოვიდის ნაბეჭყა[ლთა-მათ] და წარვიდის აღმოსავლით და დასავალით.

ხოლო წმინდამან ჭჭყა მეფესა და ყოველს ერსა: „განავლინებით გაცნო მათათა ზედა მადლთა, აღმოსავალად ვიდრლ განთიასა მთადმდლ, და დასავალით ვიდრე მიაწკედეს სამეფოჲ შენი 1). და ოდეს მთიებნი იგი გამობრწყინდენ, იხილონ, თუ სადა დადგენ, და მუნცა აღჭმართუნით ორნი ესე ჯუარნი საცოდ ყოველთა ქრისტესიანეთა (sic) და დასამკობელად მტერისა“. ხოლო მეფემან ყო ეგრეთ, და შეიტყვნა თავნი მათანნი მიწყებით ათ დღლ. ესე

1) ქ. ცხ. და სხ. ვარიანტებო: „ვიდრე სანახებადვე ამის ქალაქისა.“

იყო შანსსკეესა, შანსთად-ღა გათენდებოდა, და იყო სანს-
წაული იგივე, იქმნა ეგრევე, ვითარცა ყოვლადვე იქმნის.
ხვალის დღმ მოვიდეს დასავალითნი იგი, რომელნი იგი
დგეს მათა ზედა, რომელ არს მთა ქუახთა თავისაჲ, და
უთხრეს მეუესა, ვითარმედ „დაადგრა ვარსკვლავი იგი
მათათა თხროთისათა და შთავიდა ყრგვს 1) და კასპისსა,
და დაადგრა ადგილსა ერთსა, და ნელად უჩინო იქმნა“.

ეგრეთვე მოვიდეს აღმოსავალით და თქუეს: „გიბნი-
ლეთ ვარსკვლავი იგი აქაჲთ მომავალი, და დაადგრა დაბა-
სა ბოდს, კახეთისა ქუეყანასა“.

მაშინ ბრძანა ნეტარმან ნინო, რათა წარისუნენ ორნი
ესე ჯუარნი და აღმართენ ერთი თხროთს, სადა იგი ამ-
ხილა დმერთმან მეუესა ძალი თვისი, და ერთი იგი მიეც
სალომეს უყარმელსა, ჭეშმარიტსა მკეკალსა ქრისტესსა,
და აღმართოს იგი უყარმას ქალაქსა, და დაბაჲ ბოდისი
არს წინა-ადუდგეს ქალაქსა მეუეთასა, რამეთუ ერისა სიმ-
რავლმ არს მუნ.

დაბაჲ გულა ბოდისი თუთ ვიხილოთ სათნოჲ იგი
ადგილი ღუთისაჲ, და ვუავთ ეგრეთ, ვითარცა გვიბრძანა
ჩუენ წმიდამან ნინო.

ხოლო ესე სასწაულთაგან ზეცისათა ჩუენებული შან-
სისანი ჯუარი მცხეთისაჲ აღვიპყარით გელითა კაცობრი-
ვითა და მივედით ბორცუსა-მას ქუეშე, წყაროსა-მას ზედა,
და ვათიეთ ღამმ, და ვილოცევდით ღუთისა მიმართ. ხო-

1) ეს სიტყვა არც ერთ ვარიანტში არ მოიპოვება.

ლო ნეტარი წმიდაჲ ნინო ცრემლითა განჭზაკება წყაროსა მას, და იქმნებოდეს კურნებანი და სასწაულნი დიდ-დიდნი, და ხვალის დღმ ალკედით კლდესა-მას ზედა, და მივიდა ნეტარი ნინო, და დაკარდა ქუთა-მათ ზედა ბორცუსათა, და ტირიდა იგი და მეფმ, და ყოველნი მთავარნი, და ყოველი იგი სიმრავლმ ერისაჲ, მამათაჲ და დედათაჲ, და ყრმათა ჩჩვლთა უივილი თვარვიდეს, მთანიცა კმას-ცემდეს.

და დასდვა კელი წმიდამან ნინო ერთსა ქუასა და მრქუა შე: „მოკედ, შენდა ჯერ არს, დასწერე ჯუარი ქუასა ამას.“ და შე ვუავ ეგრეთ, და მუნ აღჭმართეს ჯუარი იგი დიდებით მეფეთა. და მოდრკა მეფმ მუკლთა თვსთა ზედა, და ყოველნი მთავარნი, და ყოველი სიმრავლმ ერისაჲ, და თაყუანის-სცეს ძლეკით შემოსილსა ჯუარსა, და აღიარეს ჯუარცმული იესო ქრისტე ჭეშმარიტად ღუთად და ძედ ღუთისა ცხოველისად, და რწმენა სამებით დიდებული ღმერთი ყოველთა, რომელსა შეენის დიდება უკუნითი უკუნისამდე, ამინ. ხოლო დედანი იგი მთავარნი არა სადა განეშორებოდეს წმიდასა ეკლესიასა და სუეტს ნათლისსა, და ჯუარსა ცხოველსა, რამეთუ ჭხედვიდეს სასწაულთა-მათ უზომოთა და კურნებათა მიუთხრობელთა.

მამინ დაუტევა წმიდამან ნინო მცხეთაჲ ქალაქი და წარვიდა მთეულთა, ხარებად შირუტყუთ სახეთა-მათ კაცთა და შემესრვად კერპთა მს[თ].

ხოლო აქა შინა დაუტევა აბიათარ ჭურია ყოფილი იგი მღდელი, რომელი იყო მეორმ ჰავლმ, რომელი არა დასცხრებოდა ღამმ და დღმ ქადაგებასა ქრისტესსა [და] დიდებასა მისსა, კიდრემდის სიგლტო[ლად ჭურს] ჭუ-

რიათა. ხოლო ბაგინისათჳს აიძულებდა მეფესა, რათა არს შესძრან [ნა]შენები იგი მისი, არამედ რათა შესძინოს აღ-შენებაჲ, რამეთუ ვიდრე არღა გამოჩინებულ იყო ასალი მადლი ქუეყანასა ამას, მუნ შინა იყო დიდებული სასული საუკუნოჲსაჲ-მის ღუთისაჲ. და ერჩდა მეფე მისთა დღეთა და იუვნეს მუნ შინა კლიოზის ნათესავნი მღდელად ქუ-რიათა ზედა.

თავი იღ. აღმარებება ჰატროსანისა
ჯუარისა მცხეთისაჲ და მერმე კუხლად გამო-
ჩინებაჲ.

და იყო, რაჟამს მოიქცა მთელი ქართლი, ზრანკა-ეკეს მღდელთა, რომელნი მოსრულ-იუვნენ საბერძნეთითა აღმარებებად ნიში ჯუარისაჲ, ქუეყს მღდელთა-მათ მირქან მეფესა: „ჯერ და წეს არს აღმარებებად საუფლოჲ ნიში ჯუარისაჲ“. და სათნო უჩნდა მეფესა და ყოველსა ერსა, და სისარულით შეიწუნარეს სიტყუაჲ იგი მღდელთაჲ მათ და სწავლაჲ, და უბრძანა მირქან მეფემან ძელი საჯუაროდ-წარვიდეს ხურონი და მოჰკუეთეს სს ერთი ჰუაროვანი, და უბრძანა მეფემან შესაქმედ ჯუარი.

ხოლო მღდელნი იგი ასწავებდეს სახესა-მას ჯუარი-სასა, და რაჟამს შექმნეს ჯუარი იგი, მოვიდეს და უთხრეს მირქან მეფესა ხუროთა-მათ, ვითარმედ „შექმენით ჩუენ ჯუარი მღდელთა-მათ.“

და მეეს აღდგა მეფე იგი სისარულით, და ყოველ-
მან ერმან ისილეს სახსტ იგი ჭყარისაჲ-მის და უკვირდა
ფრიად, და აღიდებდეს ღმერთსა.

მას უამსა გულის კმა-ყო და მოკესკენა მეფესა, ოდეს
იგი დღს დაუბნელდა მთასა ზედა, კითარ იგი ნათელი
ბრწყინვალეებისა დიდისაჲ ისილა მსგავსად ჭყარისა, და
კითარ ისილა, იცნა. მაშინ უთხრობდა მღვდელთა-მათ და
ყოველსა ერსა სილვასა-მას, და კითარ განუნათლა ბნელი
იგი ნიშმან ჭყარისამან წინაჲ თუალთა მისთა. მაშინ ვი-
თარცა ესმა ერსა-მას სიტყუა იგი მეფისაჲ, უმეტესად-ღა
და უფროს ჳწმენა იესო ქრისტე, და ნიში იგი ჭყარისა
მისისაჲ, და ყოველთა ერთობით სისარულით თაყუანის-
სცეს მას და აღიდებდეს ღმერთსა.

მაშინ განიზრახვდა მეფე ყოველსა მას ერსა, კითარ-
მედ რომელსამე აღვილსა აღჳმართონ სახსტ იგი ჭყარისაჲ,
ხოლო კაცად-კაცადი იტეოდა, სადა ვის მარჯუე უხნდა,
აწამედ-კერ სადა გამოიჩჩიეს. მას უამსა მიჩიან მეფს
ილოცვდა და იტეოდა:

„უფალო იესო ქრისტე, რომელი გურწამ ტეუსა
ამის მიერ, და გუასწავეს მღვდელთა ამათ შერთა, შენ იესო
ქრისტე, რომელმან თავი თვისი დაიმდაბლს და სატი მო-
ხებისაჲ შთაიციუ სიმდაბლითა შენითა, რომელი გარდა-
მოჳხედ გურთხეულთაგან წიაღთა მამისათა, რომელმან და-
უტეპენ ჩუენთვს საუდაჩნი, უფლებანი და ძალნი, და დაემ-
კვდრე საშოსა წმიდასა ქალწულისასა, და მეწმს ჭყარს
ეტუ პონტოკელისა პილატესზე, დაეფალ გულისა ქუეყანი-
სასა, და მისამესა დღესა ახდებ, და აღსარულე ყოველიემ

თქმული წინასწარ-მეტყუელთაჲ, აღმაღლდი ზეტად ღ დაშვედ მარჯუენით მამისა, და მეტყე მოსლკად სარ განშჯად ცხოველთა და მკუდაწთა, და დაგვტეკენ ჩუენ ნიში ჟუარისა შენისაჲ დასარღუეკეულად უხილავთა მანქანებათა მტერისათა, ხოლო ჩუენ მოშიშთა შენთა მოგვდებიეს სასწაულად, წათა განვეწნეთ ჰიწსა ეშმაკისასა, რომლისგანაცა წარწეუენულ ვიუვენით.

ხოლო აწ, შენ ღმერთო, ღმერთო, მაცხოვარო ჩუენო, ინებე გამოცხადებაჲ ადგილისაჲ, რომელსა ადგმართოთ ნიში ჟუარისა შენისაჲ, წათა იხილონ მოძულეთა ჩუენთა და ჭრცხვენოდის, წამეთუ შენ უფალი შექმნიე ჩუენ და ნუგეშინის მეც ჩუენ“.

და ვითარცა შემწუხრდა მას ღამესა, ჩუენებით დაადგრა ანგელოზი უფლისაჲ მირკან მეფესა და უჩუენა მას ბორცვ ერთი არაგუსა წიად კერძო, მახლობულად მცხეთასა, და ჭქუა მას: „ესე ადგილი გამოურჩევიეს ღმერთსა, ამას ზედა აღმართლ ნიში ჟუარისაჲ“. და ვითარცა განთენა, უთხრა მირკან მეფემან მღდელთა მათ ჩუენებაჲ იგი ანგელოზისაჲ და სიტუუაჲცა იგი, რომელ ჭქუა, და ბორცვცა იგი, რომელი აჩუენა.

ვითარცა ესმს ჩუენება იგი, და ადგილიცა იგი იხილეს, სათნო უჩნდა ყოველსა ერსა ბორცვ იგი, და სიხარულითა და გალობითა დიდითა ყოველთა ერთბამად აღიღეს ჟუარი იგი, და აღჭმართეს ბორცუსა-მას ზედა მძლწ ნიში ჟუარისაჲ მცხეთასა მახლობულად, მართლ წინაშე აღმოსავალით, დღესა კვრიაკესა, ადგსებისა ზატვიკის ზატვიკსა.

და ვითარცა აღმართა ნიში ჯუარისაჲ ქუეყანასა-მას
ქართლისსა, მუესეულად მას უამსა დაეცნეს ყოველნი კერ-
პნი, რომელი იუვნეს საზღუართა ქართლისათა, და შეიძუს-
რნეს, და საკერპონი დაიწლეს. ვითარცა იხილეს ესე სა-
კვრკელი საქმტ და სასწაული, რომელი ქმნა ძლევის მუ-
ფელმან მან ნიშმან ჯუარისამან კერპთა ზედა, უფროჲს.
განუკვრდებოდა საქმტ ესე და ადიდებდეს ღმერთსა, და სი-
ხარულით თაყუანის-სცემდეს ჰატიოსანსა ჯუარსა 1), და
ყო მირკან მეფემან და ყოველმან ერმან მცხეთისამან შე-
საწირავი დიდი მას დღესა შინა ჰატიოსანისა ჯუარისა. და
დასწესეს დღესასწაული ძლევით შემოსილისა ჯუარისაჲ
აღვსებისა ზატიკისა, დღესა კვრიაკესა, ყოველმან ქართლ-
მან, ვიდრე დღენდელად დღედძლ და ვიდრე უკუნისამ-
დე. და იყო რაოდენისამე უამისა შემდგომად მარტჯლისა
უკუნა, იხილეს სასწაული დიდი და საშინელი დღესა
ოთხშაბათსა.

აჭა, ესეცა სუეტი ნათლისა სახედ ჯუარისა დგა ზე-
და ჯუარსა-მას და ათორმეტნი ანგელოზნი დაგვრგვნი-
ბული იუვნეს გარემოჲს მისა. ეგრევე სახედ ათორმეტნი
კარსკულავნი დაგვრგვებულ იუვნეს. სოლო ბორცვ იგი
ჯუარისაჲ ერთსახედ კუმოდა სულნელად, და ვითარცა ჰხედ-

1) ეს პარაგრაფი თავითგან აქამომდებარც ერთ ვარიანტში არ
შლიპოვება. დანარჩენი ბოლომდის შეტანილია ყველა ვარიან-
ტების იმ წ-ში, რომელსაც სათაურად აქვს: „აღმართებისათჳს
ჰატიოსანისა ჯუარისა“. საზოგადოდ უნდა შეგნიშნოთ, რომ ყვე-
ლა ვარიანტებში შემოსწენებული ორი პარაგრაფი ერთ პარაგ-
რაფად შეცვლილი არის მოყვანილი.

ვიდეს სასწაულსა-მას, მრავალნი უღმრთოთაგანნი მოიქცე-
ოდეს და ნათელს იღებდეს, და აღაშენებდეს ეკლესიასთა.
სოლო მოწმუნენი უფროდს განმტკიცებოდეს და აღი-
დებდეს ღმერთსა. და მეტე კუალად იხილეს სხვადა სას-
წაული პატროსნისა ჯუარისაჲ, ვითარცა ცეცხლი დგა,
და ვითარცა ალი ეგზებოდა ზედა თავსა ჯუარისასა, სამ-
გზის მზისა უბრწყინვალესი, და ვითარცა სასუმილსა რაჲ
ნაბერწყალი აღვალნ ძლიერად, ეგრძ სხედ იყო, აღვიდო-
დეს ანგელოსნი, და გარდამოვიდოდეს ზედა პატროსანსა
ჯუარსა. სოლო ბორცუ იგი ჯუარისაჲ იხარებდა ძლიე-
რად, და ყოველი ქუეყანა იბრძოდა, და მათა და ბორცუთა
და ელეთა ამური სულნელებისაჲ აღვიდოდა ცამდს და
კლდენი შეიმუსროდეს.

და სულნელებაჲ დიდ-ძალი მიუთინებოდა ყოველსა
ქუეყანასა, და ესე არა ზედამოეთ იყო (ზა მოეთ) და
არცა თანა წარსვლით, არამედ მუუვარ ყამ, და კმანი დიდნი
ისმოდეს, და ყოველი იგი ერი ჰხედვიდა მას და ესმოდა
რხრაჲ იგი გალობისაჲ, შეშინდეს და დაუკვრდა ფრიად,
შიშით და ძრწოლით თავანს-სცემდეს პატროსანსა ჯუარ-
სა და სინარულითა დიდითა აღიდებდეს ღმერთსა.

და იყო რადენისამე ყამისა შემდგომად, ვითარცა
სასწაული და სიღვანე დასცხრებოდეს, ეგრევე ძრვანი იგი
დიდ-დიდნი და საშინელნი დაკესცხრეს, და შემდგომად ყა-
მისა სსუანი მრავალნი სასწაული და ნიშნი იქმნებოდეს
ზედა პატროსანსა ჯუარსა ზეცით გარდამო. და ჰხედვიდა
ყოველი ერი და შიშით და ძრწოლით მივლენედ თავყუა-
ნის ცემად გულსმოდგინედ პატროსანსა ჯუარსა და სინა-
რულით აღიდებედ ღმერთსა.

მას უამსა იყო ვინმე კაცი ერთი მოშიში ღუ-
თისაჲ, რომელსა ერქვა რეკ, ძმ მეფისაჲ, და იყო ძმ
რევისი სნეულ და მოწევნულ სიკუდილ.

რამეთუ იგი ხალხი მარტოჲ ესკა. მოიღო იგი და
დააგდო წინაშე პატროსნისა ჟუარისა და ცრემლით ითხო-
და მისგან, უკეთუ მომიშორო ყრმაჲ ესე, გუმბადი აღვა-
შენო საყოფელად შენდა.

და ვითარცა იგი მწარედ და უწყინოდ ტირიდა წი-
ნაშე პატროსნისა ჟუარისა, მუნქუესკე განიკურნა ყრმაჲ
იგი, და სინარულითა დიდითა წარიყვანა და აღიდებდა ღმერ-
თსა და პატროსანსა ჟუარსა.

მერმე მოვიდა აღნათქუე მისა აღსრულებად და ყო
მადღისაჲ მიტყმაჲ, და დიდი სინარული და გულს მოდგი-
ნედ გუმბადი აღაშენა მცხეთისაჲ რევის ძემან, და წლითი-
წლად მოვიდის, და აღსრულის მსახურებაჲ იგი პატროს-
ნისა ჟუარისაჲ, და მიერთგან უფროჲს-და და უმეტეს
მოვიდოდეს სნეულნი მრავალნი, და უძლურნი და განი-
კურნებოდეს, და სინარულითა აღიდებდეს ღმერთსა და პა-
ტროსანსა ჟუარსა.

იყო ვინმე ჭახუკი ერთი და ორნივე თვალნი
დადგომილ იყვნეს. მოვიდა და შეუკრდა პატროსანსა ჟუარსა
და ეკედრებოდა იგი გულს მოდგინედ. და შემდგომად
შვიდისა დღისა აღესილნეს თუალნი მისნი, და სინარულითა
აღიდებდა ღმერთსა და პატროსანსა ჟუარსა.

დედაკაცი ვინმე იყო მარადის გუგუზი ღრი-
თა უკეთურითა, და ეგოდენ გუგუზაჲ მოიღო, რაჟამს მარადისა-
სა ჟუარსა შეამთხუეკედ, სამოსელსა ჟუარისასა მარადის, და

იყო მკათოთხმეტისა დღისა შემდგომად, განიკურნა დედა-
კაცი იგი და წარვიდა იგი ფერკითა თჳსითა, სიხარულით
ადიდებდა ღმერთსა და ჰატოისანსა ჯუარსა.

გუალოდ იყო ვინმე დედაკაცი სხუამ და ესუა
მას ძმ, და შეუსუულად დასწუჯნა ყრმასა-მას, და აღიქუა იგი
დედამან მისმან, მოიღო იგი და დაავლო წინაშე ჰატოისანისა
ჯუარისა, და იღვა ყრამა იგი მწუდარი 1) წინაშე წმიდისა
ჯუარისა დღეულითგან ვიდრე მწუხრადმდლ.

ხოლო დედა ყრმისამ-მის ტირილით ილოცუდა წი-
ნაშე ჰატოისანისა ჯუარისა, და ეტყოდეს მას მუნ მდგომარ-
ენი: „მომკუდარ არს ეგე, წარილე და დაჰმარხს და ნულარა
აწყინებ“. ხოლო მან არ წარიკუეთა სსოებათ, არამედ
უფრომასად-და სწყალობელად ცრემლოდა და ითხოვდა
შეწვენასა.

და მწუხრისა ოდენ უამსა სულნი უკუნ-იხუნა ყრმა-
მან მან და თუაღნი აღახილნა, და შემდგომად სამისა
დღისა განკურნებული წარიყუნა იგი დედამან თჳსმან, და
ადიდებდა ღმერთსა და ჰატოისანსა ჯუარსა.

და ვითარცა იხილეს ყოველთა სსწაულნი ესე დიდე-
ბულნი ჰატოისანისა ჯუარისამ, მრავალნი უშვილონი მოკ-
ლენედ და ილოცვედ მისგან შვილიერებასა, და შვილითა
განმამარნი ადიდებედ ღმერთსა, და შესაწირავთა და მადლ-
თა მისცემედ ჰატოისანსა ჯუარსა.

არა ხოლო თუ რომელნი მუნ მივლენედ და მათო-

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „მკუდარი“.

დენ მიჭმადლებს სათსოველსა, აჩამედ მათცა რომელნი შორს არიედ.

ვინა თუ ბრძოლას ღუაწლს შინა სადიდ ჰატიოსანსა ჯუარსა მცხეთისასა, მუთქუესვე მძლე ეჭმინ მტერთა შეწევნითა ჰატიოსნისა ჯუარისაათა.

და დიდითა სისარულითა მოვიდიან მადლისა მიცემად ჰატიოსნისა ჯუარისა.

მრავალნი უღთონიცა ჭიჩსა შესცუვეს, ხოლო რაყამს საწმენოვებით ჰსადოდეს ჰატიოსანსა ჯუარსა მცხეთისასა, მუნ ქუესვე განერნიან და სისარულითა დიდითა მოვიდიან თაუუნის-ცემად ჰატიოსანსა ჯუარსა, და ნათელი მოიღიან, და სისარულით ადიდებედ ღმერთსა და ჰატიოსანსა ჯუარსა.

ხოლო სსუანი მრავალნი მრავალსა ჭიჩსა შესცუვეს და კედრებითა ჰატიოსნისა ჯუარისათა განერნიან, და მრავალნი სსუელნი პირად-პირადითა სენითა მოკლენედ კედრებად ჰატიოსნისა ჯუარისა და განკურნებედ ვიდრე დღეინდელად დღემდელ, და სსუანიცა სასწაულნი იქმნებოდეს წინაშე ჰატიოსნისა ჯუარისა ზეცით გარდამო ღუთისა მიერ, რომელნი არა დაწერილ არიან წიგნსა ამას.

ესე-ოდენ დაიწერეს საქებულად ღუთისა და სადიდებულად ჰატიოსნისა ჯუარისა, და რათა ჩუენ ყოველნი ვადიდებდეთ მამასა და მესა, და წმიდას სულსა აწ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

წიგნი, რომელი დაწერა პირველ პეუემან ქართლისამან ჟამსა სიკუდილისასა, აღწერა კელითა ააკობ მთავარ-ეპისკოპოსისადათა და მისცა სალომეს უყარმელსა, მის ცოლსა თვსსა, რომელი მეცნიერ იყო ყოველსავე ჭეშმარიტად.

და იყო ჟამსა-მას, რომელსა მოიხსენა უფალმან ქუეყანა ესე ჩრდილოდად, დაბნელებული ცოდვითა და საგსე ცთომითა ეშმაკისადათა, ვიუუენით ჩუენ, ვითარცა ცხიკარნი კლვადნი.

რამეთუ ვარ მე ოცდა-მეთექუსმეტ მეფე, ვინადათგან მამანი ჩუენნი მოივლინეს ვიდრე დღეთა ჩემთადმდე, და შეჭამეს შვილნი მათნი მსხვერპლად გეკრძათა თვსსაგელთა, და უბრალად იგი ერი ქუეყანისადა-მის, და რომელნი შვილთა მათთა, ვითარცა თივასა, თიბდეს მამანი ჩუენნი, რათა სათნო ეუვნენ გეკრძათა.

და უფროდას სოლო ორთა მათ მათთა აჩმაზისა და შადენისა, რომელთა ქუანიცა მათნი დაუფთვან (sic) სისსლითა ჩჩუფთადათა, და დიწსცა აჩიან მათნი იგი ას-პოლვად ცეცხლითა ჩისსკითა ღუთისა მიერითა.

სოლო ოდეს მოიწია ჟამი, და მოვიდა ნეტარი ესე დედაკაცი მოციქული და მასარებელი მისა ღუთისადა, წმიდადა ნინო, პირ-იტვა, ვითარცა ტუუე, ვითარცა უცხოდა, და ვითარცა მწიწი, ვითარცა შეუწევნელი, [ვითარცა] უსმელ]

და უტყვ, რომელიცა აწ მექმნა ჩუენ ტყუე იგი დედოფალ, უცხოე იგი—დედა შეუწევნელი, შესაკედრებელ ყოველ-თა, და უტყვ იგი—ქადაგ ძლიერ და მეცნიერ დაფარულთა ჩემთა გულის სიტყუათა.

ამან წმიდამან აღანთო გულსა ჩემსა სანთელი ნათ-ლისაჲ, და შეაღამეს ოდენ მეჩუენა მე მზს ბრწყინვალე, ჭრისტე ღმერთი ჩუენი, რომლისა ნათელი მისი არა მო-აკლდეს უგუნისაძღე.

და მექმნა ჩუენ მოძღუარ, და შემართნა ჩუენ ერსა ჭრისტესსა ნათლის-ღებითა წმიდითა, და პატროსნისა მე-ლისა თავუყანის ცემითა, და მომცა ჩუენ შჯული ასალი ცხოვრებისაჲ და სიხარულისაჲ, და ღირს მეუნა გემოჲს ხილვად საიდუმლოთა უხრწნელთა ზეცისათა. მე ვიქმენ მოაჩიღ ბრძანებათა მისთა, რომელიცა მასწავა, და აღვა-შენე ეკლესიაჲ სალოცველად სამოთხესა-მას მამათა ჩუენ-თასა, და მას შინა სუეტი ესე ნათლისაჲ, რომელიც მე ყოვლად ვერ შეუძლს ყოვლითა ძალითა და ცნობითა კა-ცობივითა, ხოლო ღმერთმან ძალაღმან მოაკლინა ერთი მსასურთა მისთაგანი, და წამის ყოფითა მისითა ქუეყნით ცად აღიწია.

და თუთ თუაღნი თქუენნი სედვენ საშინელებასა და საკვრეკლებასა მისსა, და მერმს კურნებათა მათ მისთა.

და ოდეს მაუწყა აღმართებაჲ, წარკვავლინენ სურონი ძიებად ხესა, და ვითარ პოკეს ხს ერთი მარტოჲ, მდგო-მარს კლდესა ზედა, რომლისადა არა მსებულ-იყო კელი-კაცისაჲ, არამედ მონადირეთაგან სმენით გუესმინა სასწაულა-ნისაჲ-მის, რამეთუ ოდეს ირემსა-ლა ეცის ისარი, მიივლ-

ტინ ბორცუსა-მასა ქუეშქ, რომელსა ზედა ღვა სქ იგი, და სწრაფით ჭამნ თესლსა-მას მის ხისსა ჩამოცვნებულსა და სიკუდილისგან განერის.

ესე მითხრინან და ვიყავ დაკვრებულ. ამისთვის მოკუეეთე მე სქ იგი და შეკქმენ მისგან სამნი ჯუარნი: ერთი ესე, რომელ ზეცით იყო სსწაული მისი. და ერთი აღკვმართე აღვილსა მას, სადა იგი მხილებამ უფლისა მიერ ვინილე მთა-მთასა ზედა თსოთისასა. ხოლო ერთი იგი ქალაქსა უკარმას, რომელი წარილო სალომე.

და აღვაშენე ეკლესიამა მაუკლოვანსა-მას შინა ნინო-მასა, და ვქმენ მას შინა საქმქ ქმნული უჩინო-მ, და ცხადი დიდება-მ მაუკლოვანთა-მათ, რამეთუ არა გამოვანუ ფურცელი ერთიცა მათგან, არამედ ხარისხთა გარქ შევიხუენ.

რამეთუ მესილვანს მრავალნი სსწაულნი მას შინა და კურნებანი დიდნი, და აღვაშენე ზემო ეკლესიამა თავისა ჩემისათვის ქვითა, და ერისა სიმრავლი[სათვის]. რამეთუ ქუემოსა ეკლესიასა [ერ]ქუა წმიდა-მ წმიდათა-მ, და [ყოვლად]ვე ვერ ვიკადრებდი კართა მისთა განხუმად, თანიერ ხოლო დღესა კვრიაკესა, არცა შესლვად ვინ იკადრებდა თანიერ მღუდელთასა, რომელნი გალობედ მას შინა.

რამეთუ შიში დიდი დაცემულ-იყო ყოველსა ზედა კაცსა სუეტისა მისგან ცხოველისა, და ჭხედვიდა ყოველი კაცი სუეტსა-მას, ვითარცა ძალსა ღუთისასა, და მისედ-ვაცა ვერ ეძლო კაცთა სართულსა მისსა, რომელსა თვთ ვხედავთ, და ვერ ვიკადრქ წინაშე მისსა აღმოკუეთად მიწა-მ სამარედ ჩემდა, რათამცა დაუსხენ გორცნი ჩემნი მის წინაშე, რამეთუ მეშინოდა მისგან ცოდვისა ოდენ მოქმედ-

სა და შევიმზადე ზემო საფლავი, რათა თუაღსა მისსა მი-
ვჭრიდო, და წყალობასა მისსა მივემთხვიო [აღდგომასა-მას
ყოველთასა].

და ვითარცა შევიმზადე კეთილთა ღუთისათა განს-
რულებასა ჩემსა ზედა, და ვიტყოდე, ვითარმედ „შეკვედრო
სული ჩემი დედასა ჩემსა, წმიდასა ნინოს.“

ხოლო წმიდამან შეკვედრა სული თჳსი უბიწოჲ კელ-
თა დაძაბებელისა თჳსისათა.

რამეთუ აღსრულა ყოველივე მცნებაჲ ღუთისაჲ და
სწავლამა წმიდისა-მის დედის ძმისა მისისა, მამისა ჩუ-
ენისა, პატრიარქისაჲ, და დაგულობლნა ჩუენ ახლად შო-
ბილნი ჩხუღნი უმეტარნი, და ფრიად შეკმწუნდი სულითა
ჩემითა, და ყოველი ნათესავი ჩრდილოჲსა აღიკსო მწუხა-
რებითა.

რამეთუ აღმოადენ-სრულ-იყო მზღ სიმართლისაჲ
და მოადენ-ფენილ-იყო ჭეშმარიტი, და დაფარა ღრუბელ-
მან წმიდაჲ ნინო. ხოლო წმიდაჲ იგი ყოვლადვე ნათელ-
სა შინა აჩს და ყოველთაგან გუანათლებს. ხოლო მე გან-
ვიზრასე წმიდაჲ იგი გუამი მისი, რათაიტა წარმოვილე
გულს-მოადგინებითა დიდითა აქა, წინაშე სუეტსა ნათლით
შემოსილსა, და არა ვბოკე ღონე ყოვლადვე, რამეთუ ვერ
განძკეს ორასთა კაცთა მცირე იგი ცხელდარი, რომელსა ზე-
და შეისუენა წმიდამან და სანატრელმან ნინო.

მაშინ დავმარხეთ წმიდაჲ იგი გუამი მისი ყოვლად-
ვე დიდებულისაჲ ბოდს, დაბასა კასეთისასა, და კეკლოვ-
დით სიობლესა ჩუენსა ოცდა ათ დღს ყოვლითურთ სა-
მეუფოჲთ ჩემით.

და აღესვენე მას ზედ ეგლეხისაჲ, და განვადიდე თრნი-
ად, და მისითა მეოხებითა მაჭუს სსსოკებაჲ მისა ღუთისაგან
და საწმუნოებასა ზედა დაუსაბამოჲსა ღუთისა, მაშისსა
და უოკლად ძლიერისა ძისასა, და ცხოველს-მყოფელისა
სულისა წმიდისა უკუდავისასა.

და კვიებ და მოკელ აღდგომასა მკედრეთით და შუგ-
კედრებ სულსა ჩემსა ქრისტეს მეუფისათა, რომლისაჲ აწს
დიდება, სიმტკიცე და ძლიერებაჲ აწ და მარადის, და უგუ-
ნითი უგუნისამდე, ამინ ¹).

ანდერძი მირიან მეფისაჲ მისა თჳსისა
მიძარტ რევისა და ცოლისა თჳსისა ნანაჲ-
სა ²).

აჭა, ესერა მე წარვაღ ვინაჲცა მოკედ ³), სოლო
შენ ნანა უგუთუ გაცეს მოცადებაჲ ცხოვრებისაჲ შემდ-

¹) ეს პარაგრაფი სათაურით: „წიგნი, რომელი დაწერა მირიან მეფემან“ და სხვ. არც ერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში არ მოიპოვება.

²) ამ ანდერძის სათაური არც ერთ ნინოს ცხოვრების ვარიანტში არ მოიპოვება.

³) აქ. ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები უმატებენ: „და ვმადლობ მრავალ მოწყალესა ღმერთსა, დამბადებელსა ცასა და ქვეყანისასა, რომელმან წარტყუენილი ეშმაკისაგან მიხსნა მე პირისაგან ფოფოხეთისა და ღირს მყო მე მარჯვენით მისთანა“.

გომად ჩემსა, განყავ სამეუფოა 1) ჩემი ორად და მიი-
ღე სამარხვოსა წმიდისა ნინოაძისა უამთა შეცვალებისათჳს,
რათა არა შეიწყნოს უგუნისამღე ადგილი იგი, რამეთუ
არა შეეეთა საჯდომი არს, მწიწ არს ადგილი იგი.

ეგრევე ვჭკედრებ მთავარ-ებისკოპოზსა, რათა დადვას
დიდებამ მის ადგილისაჲ, რამეთუ ღირს არს ზატვიისტე-
მისა.

ხოლო მესა თჳსსა ასწავებდა: „აჲ, ესერა შეიცვალა
ბნელი ჩუენი ნათლად და სიგუდილი ცხოვრებად.

აწ სადაცა ჭპოვნე ჭუეყანასა შინა შენსა ვნებანი იგი
ჭარტლისანი, მაცთურნი კერპნი, ცუცსლითა დაწუენ, და ნა-
ცარი მათი შესუ მათ, ვინ მათ ეგლოვდის.

და ესე ამცენ შეიღთა შენთა, რამეთუ შე გიცი, იგი
მწრთულ კავკასიათა შინა ვერ დაილევიან.

ხოლო შენ ესრე ჭყოფდ: თავი შენი შეჭკედრებ სუ-
ეტსა-მას, ზეგარდამო დიდებულსა, და ზატვიოსანსა ჯუარ-
სა ცათა შინა ჩინებულსა.

და იყავნ შენი მისლვამ მიწად, ძილად საუკუნოდ,
სარწმუნოებებსა ზელა წმიდისა სამებისსა, ამენ“ 2).

1) ქ. ცხ. და სხვა ვარიანტები: „სამეუფო განპი ჩუენი“.

2) ეს ანდერსი შეტანილია ქ. ცხ.-ში და სხვა ვარიან-
ტებში ცოტა უფრო ვრცლად (იხ. ქ. ცხ. 100—101: საქ-
სამოთ. გვ. 152—153).

წიგნი ქართლის მოქცევისაჲ, რომლითა ღმერთან
ნათელი გამოაბრწყინვა, დასაბამი წმიდათა ეკლესიათა გა-
მობრწყინებისაჲ, [ძალთა ზეცისა მგალობელთა გუნდთა
უუავილად, უბიწოჲ საწმუნოვებაჲ, შეუძრავი კედელი ქრის-
სტესსა, ესე ჩუენის ცოდვისა ხსნაჲ და მარგებელ] სულ-
საჲ, ვითარცა ტალანტი წინამძღუართაგან დაფარული, შემ-
დგომად მჩაკალთა ყაძითა და წელთა ვპოვეთ ¹⁾.

¹⁾ ამ შენიშვნით თავდება ჩვენს დედანში „ქართლის მოქ-
ცევა“. შენიშვნა ნაწერია ტექსტისავე ხელ-თ და წითელისა
მელნით. ის რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, დედანში ძრიელ
გადასულია, ჩვენ მივიღეთ ყოველი ღონის ძიება და როგორც
შეგვეძლო სიტყვა გამოუკლებლად აღვადგინეთ ტექსტი. განსვე-
ნებული დ. ბაქრაძის აზრით აქ ქართლის მოქცევის შედგენის დრო
უნდა წერებულოყო (იხ. გაზ. „ივრია“ 1889 წ. № 6). შეიძლება,
ჩვენ ერთი ორი სიტყვის აღდგენაში ვსცდებოდეთ, მაგრამ ეს კი და-
ბეჯითებით შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ აქ არავითარი დრო არ არის
ნაჩვენები.

უძთაურესნი ცთომილებანი.

ბპერდი	ხტრამილნი ყემოღამ	დაბეტდილია:	უნდა იოს:
XXVIII . . .	1	402	404.
XXXV . . .	13 . . .	ზონაზონს . . .	მონაზონს.
6	9	მთა	მთა.
—	23 . . .	ზარამანა	ზარამა.
—	25—26 .	ხიგირაკა	ხინგირაკა.
7	14 . . .	იგი ¹⁰).	იგი ²).
13	6—7 . .	დედოფალ	დედუფალ.
32	25 . . .	დამოკიდებულ . . .	დამოკიდებულ.
55	2—3 . .	ჭრით	ჭრით.

შინაარსი წიგნისა ამის

ჯგერდი:

I წინა-სიტყვაობა.	I—XXXIV.
II „უწყება მიზეზისა ქართუჭლთა მოქცევისასა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიხსენების“, წერილი ეფრემ მცირისა.	XXXIV—LVII.
III ცხოვრება წმიდისა ნინოსი.	1—74.
1) ცხოვრება წმიდისა ნინოსი, აღწერილი საღომე უყარმელისა და ჰერკუაკრს სივნიელისა	1—10.
2) თავი დ—ე. აღწერილი მისივე საღომე უყარმელისა	10—20.
3) თავი ვ. მოწეგნაჲ წმიდისა ნინოსას მცხეთად, აღწერილი მისივე საღომე უყარმელისაჲ	20—29.
4) თავი ზ, რომელი აღწერს დედაკაცმან ჭურჩიამან, სახელით სიდონიას, ასულმან აბიათარ მღდლისამან.	29—36.
5) თავი წ, თქმული სიდონიასივე დედაკაცისა.	36—40.
6) თავა თ—ი, თქმული მისივე.	40—49.
7) თავი ია, თქმული მისივე.	49—50.
8) თავი იბ, რომელი თქუა აბიათარ, რომელი იყო პირველ მღდელი ბაგინსა შინა ჭურჩიათასა მცხეთას და ნათელ-	.

იღო კელსა შინი ნინოღსა . . .	გვერდი: 51—55.
9) თავი იგ. პატროსანი ჟუარისთაჲს, რომელი დაწერა იაკობ.	55—60.
10) თავი იდ. აღმატება პატროსნისა ჟუარისა მცხეთისაჲ და მეტყე კუალად გამოჩინებაჲ.	60—67.
11) წიგნი, რომელი დაწერა მიჩიან მე- ფემან ქართლისამან უამსა სიკუდილი- სასა, დაწერა კელითა იაკობ მთავარ-ეპის- კოპოსისათა და მისცა სალომეს უყარ- მელსა, მის ცოლსა თუსსა, რომელი მეცნიერ იყო ყოველსავე ჭეშმარიტად.	68—72.
12) ანდერძი მიჩიან მეფისაჲ მისა თუსისა მიმართ რევისა ჭ ცოლისა თუსისა ნანაღსა.	72—74.
IV დამატება პირველი. შედარებითი სია საქართველოს მეფეთა ქართლის მოქცე- ვის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით.	
V დამატება მეორე. შედარებითი სია სა- ქართველოს ერისთავთა ქართლის მოქ- ცევის, სუმბატის ისტორიის ჭ ქართ- ლის ცხოვრების ცნობებით.	
VI დამატება მესამე. შედარებითი სია საქართველოს მთავარ ეპისკოპოსთა ჭ კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის ჭ ქართლის ცხოვრების ცნობებით.	

შეღარებთი სია საქართველოს მეფეთა ქართლის მოქცევის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით.

(შენ. რიგი ციფრებისა უჩვენებს, ვინ ვის შემდეგ მეფობდა. ქრონოლოგია ვახუშტის ისტორიიდან შემოვიტანეთ).

ქართლის მოქცევა.

ქართლის ცხოვრებით.

1. არან (პირველი მეფე)		სამარა (მამასახლისი მცხეთისა, † 322 ქრისტეს წინ).
2. აზო.		აზონ ურმუნი (პატრიკი, ანუ ერისთავი ქართლისა, ალექ. სანდრე მაკედონელის მიერ დადგენილი).
3. ფარსავაზ		1. ფარსავაზ (პირველი მეფე 302—237).
4. საურმაგ		2. საურმაგ (237—162).
5. მირვან I		3. მირვან I (სპარსი სამეფოები საურმაგისი, 162—112).
6. ფარსავაზ		4. ფარსავაზ (112—93)
7. არსაკ I (მეფე)		5. არსაკ I (მე სომეხთა მეფისა. 93—81).
8. არტაგ (მეფე)		6. არტაგ (81—66)
9. ბარტომ I (მეფე)		7. ბარტომ I (66—33).
10. მირვან II		8. მირვან II (მე ფარსავაზისი, 33—23).
11. არსუგ II (მეფე)		9. არსაკ II (23—2).
12. როგ (მეფე)		10. დერვი (მე ბარტომისი, 2 წ. ქრ. წინ † 55 წ. ქრ. შემდ)
13. ქარტამ (მეფე) და ბარტამ II (მცხეთის მეფე)		11. ქარტამ... (55—72)... ბარტამ II (არმაზის მეფე) (მცხეთის მეფე)
14. ფარსმან I და კაოზ (კაოზ)		12. ფარსმან I... (72—87) .. კაოზ
15. არსაკ II და ამასაკ (ამასაკ)		13. აზოგ... (87—103)... ამასაკ
16. ამასახ I და დერვი (დერვი)		14. ამასახ I.. (103—113)... დერვი
17. ფარსმან II ქველი და ფარსმან ავაზ.		15. ფარსმან II ქველი.. (113—129)... მირდატ I
18. როგ და მირდატ I		" "
19. ლადაში (ლადაში)		16. ლადაში (129—132)
20. ფარსმან III		17. ფარსმან III († 182)
21. ამასახ II		18. ამასახ II (182—186)
22. რეგ მართალი		19. რეგ მართალი (მე სომეხთა მეფისა. 186—213)
23. ვახე		20. ვახე (213—231)
24. ბაკურ I		21. ბაკურ I (231—246)
25. მირდატ II		22. მირდატ II (246—262)
26. ასფაგურ		23. ასფაგურ (262—265)
27. ლეგ		"
28. მირიან		24. მირიან (მე სპარსთა მეფისა ქსრე არდაშირისა. 265—342)
29. ბაკურ II		რეგ
30. თრდატ (მმა ბაკურისი)		25. ბაქარ I (მმა რეგისი, 342—364).
31. ვარაზ-ბაკურ		26. მირდატ III (364—379)
32. ბაკურ III (მე თრდატისი)		27. ვარაზ-ბაკურ, ანუ ბაქარ II (379—393)
33. ფარსმან IV (დის წული თრდატისი)		28. თრდატ (მე რეგისა 393—405)
34. მირდატ III		29. ფარსმან IV (მე ვარაზ-ბაკურისი. 405—408)
35. არჩილ		30. მირდატ IV (მმა ფარსმანისი 408—410)
36. მირდატ IV		31. არჩილ (410—434)
37. ვახტანგ გულგასარი		32. მირდატ V (434—446)
38. დანი უარმელი		33. ვახტანგ გურგ-სლანი (446—499)
39. ბაკურ IV		34. დანი (499—514)
40. ფარსმან V		35. ბაკურ II (514—528)
41. ფარსმან VI		36. ფარსმან V (528—542)
42. ბაკურ V		37. ფარსმან VI (მმის-წული ფარსმან მეფისა. 542—557)
		38. ბაკურ III (557—570)

ქედრები სია მთავარ-ენისკოპოსთა და კათალიკოსთა ქართლის მოქცევის და ქართლის ცხოვრების ცნობებით.

ქართლის მოქცევით.	ქართლის ცხოვრებით	მეფენი ქართ. მოქცევით, რომელთა დროსაც კათალიკოსები ცხოვრობდნენ.	მეფენი ქართ. ცხოვრებით, რომელთა დროსაც კათალიკოსები ცხოვრობდნენ.
1. იოანე I	—	მირიან	მირიან (265—342)
2. იაკობ	—	ბაგურ II	ბაგურ I (342—364)
3. იონი	—	თრდატ და ვარაზ-საქარ	მირდატ III (364—379)
4. ელია	—	ბაგურ III	სარდატ (393—405)
5. სვიმონ	—	ფარსმან IV	ფარსმან IV (405—408)
6. იონა	—	არჩილ	—
7. (ოთხნი მთავარ-)	იოანე II	—	არჩილ I (410—434)
8.) ენისკოპოსნი. სპ-	გრიგოლ I	—	—
9.) სულეტი არ არის	ბასილ I	—	—
10.) ნაჩვენები.	მობიდან	—	—
11. გლანტორ	—	მირდატ IV	—
12. იოკელ I	—	კასტანგ-გორგასლანი	კასტანგ-გორგასლანი (446—499)
13. მიქელ I	—	—	—
14. შეტრე (პირველი კათალიკოსი).	—	—	—
15. სამოკელ I	—	დაჩი	დაჩი (499—514)
16. შეტრე II	—	—	—
17. სამოკელ II	—	ბაგურ III	—
18. თავფაჩავ I	—	ფარსმან V	ფარსმან V (528—542)
19. ჩიმაკა	ჩიმაკა	—	—
20. დასაბია	საბა	ფარსმან VI	ფარსმან VI (542—557)
21. ეფთათე	ეფთათე	—	—
22. შაკარი	—	ბაგურ V	ბაგურ III (557—570)
23. სამოკელ III	—	—	—
24. სიმონ-შეტრე	სეიმონ	—	—
25. სამოკელ IV	—	გურამ (ერისთავი)	გურამ (575—600)
26. სამოკელ V	—	—	—
27. ბართლომე I	—	—	სტეფანოს I (600—619)
28. ბართლომე II	—	სტეფანოს I	—
29. იოანე III	—	ადრნესე	ადრნესე (619—639)
30. აბილა	—	—	—
31. თაბორ	—	—	—
32. სამოკელ VI	—	სტეფანოს II	სტეფანოს II (639—663)
33. ევროს	—	—	—
34. თავფაჩავ II	—	—	—
35. ევლალე	—	—	—
36. იოკელ II	—	—	—
37. სამოკელ VII	—	—	—
38. გეორგი I	—	—	—
39. კვირიონ	—	—	—
40. იზიდ-ბოზიდ	—	—	—
41. თტ	—	—	—
42. შეტრე III	—	—	—
43. იოკასე IV	—	—	—
44. გრიგოლ II	—	—	—
45. კლემენტოს	—	—	—
46. სარმკან	—	—	—
47. თაღულე	—	—	—
48. სამოკელ VIII	—	—	—
49. კვირილე	—	—	—
50. გრიგოლ III	—	—	—
51. სამოკელ IX	—	—	—
52. გეორგი II	—	—	—
53. გაბრიელ	—	—	—
54. ილარიონ	—	—	—
55. არსენი I	—	—	—
56. ეესუქი	—	—	—
57. ბასილი II	—	—	—
58. მიქელ II	—	—	—
59. დავით	—	—	—
60. არსენი II	—	—	—

ესენი ცნობილი არიან სუმბატის ისტორიოდგანაც.

ცოლსანი.

ეს კათალიკოსები ცნობილი არიან მხოლოდ ქართლის მოქცევით, მაგრამ რომელ დროსაც კათალიკოსები ცხოვრობდნენ არ არის ნაჩვენები.

შედარებითი სია დიდთა ერისთავთა, ანუ ერისთავთ ერისთავთა.

ქართლის მოქცევით.

1) გურამ I

2) სტეფანოზ I დემეტრე
3) ადრნასე I

4) სტეფანოზ II
5) გურამ II გურამპალატი
6) გურამ III ურმაჯ
7) ანტონი კურამპალატი
8) კარაზ-ბაკურ ამაჯ პატრიკიოზი
9) ნერსე

10) ფილიპე. 11) სტეფანოზ III. 12) ადრნასე II. 13) გურამ IV
14) ბაკურყანი, ძე ბაღდადისი.

15) სტეფანოზ IV. 16) აშოტ კურამპალატი. 17) გურამ V

სუმსატის ისტორიით.

1) გურამ I

2) სტეფანოზ I დემეტრე

3) ადრნასე I
4) სტეფანოზ II
5) გურამ II გურამპალატი
6) კარაზ-ბაკურ ანთიპატრიკიოზი
7) ნერსე

8) ფილიპე 9) სტეფანოზ III. 10) ადრნასე II

11) გურგენ 12) აშოტ კურამპალატი
ერისთავი.

ქართლის ცხოვრებით.

1) გურამ I გურამპალატი

2) სტეფანოზ I დემეტრე
3) ადრნასე I (ძე მეფის ბაკურ III და არა სტეფანოზისი)

4) სტეფანოზ II
5) გურამ II გურამპალატი (ძე სტეფანოზ I, და არა II)

6) კარაზ-ბაკურ ანტიპატრიკიო
7) ნერსე

8) ადრნასე II. 9) ფილიპე. 10) სტეფანოზ III

11) აშოტ კურამპალატი. 12) გურგენ